

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΡΕΒΕΛΑ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ

**ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ Η
ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΝΟΜΙΣΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΥ
ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗΣ ΜΙΧΑΛΗΣ

ΒΟΛΟΣ 2005

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 4318/1
Ημερ. Εισ.: 25-02-2005
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΟΕ
2005
PEB

Στις Εύη και Έλλη

Ελληνική Περίληψη

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να αποτελέσει ένα χρονικό των σημαντικότερων γεγονότων που έλαβαν χώρα στο νομισματικό και πιστωτικό πεδίο της οικονομίας της Ελλάδος και να δείξει μέσα από την αλληλοδιαδοχή των γεγονότων την πορεία εξέλιξης του ελληνικού νομισματοπιστωτικού συστήματος, την ανάπτυξή του και τα επιτεύγματά του ως τώρα. Επιδιώκει επίσης να αποδείξει τον πολύ σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει το νομισματικό σύστημα μιας χώρας για την εν γένει ανάπτυξη της οικονομίας της, πώς δηλαδή οι διάφοροι τομείς οικονομικής δραστηριότητας εμπλέκονται και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και παράγουν αποτελέσματα. Σε κάθε περίπτωση η παραπάνω προσέγγιση δε μένει εντός των εθνικών συνόρων αλλά επεκτείνεται και συμπεριλαμβάνει στην ανάλυση, είτε φανερά είτε συγκεκαλυμμένα, τη σύνδεση με το διεθνές νομισματικό σύστημα και τις εξελίξεις που συμβαίνουν εκτός της χώρας, στη Δ. Ευρώπη κατά κύριο λόγο και στις Η.Π.Α. Δε θα μπορούσε να γίνει διαφορετικά καθώς η Ελλάδα δεν ήταν κατά τη διάρκεια της ιστορίας της αποκομμένη από τα τεκταινόμενα στο διεθνή χώρο. Πάντοτε τα παρακολουθούσε και επηρεαζόταν από αυτά.

Ξεκινώντας από τη δεκαετία του 1920 και σε όλη τη διάρκεια του Μεσοπολέμου η δραχμή καταβάλλει κάθε δυνατή προσπάθεια για τη σύνδεσή της με το διεθνές νομισματικό σύστημα και τα ισχυρά νομίσματα της εποχής, γεγονός που συνεπάγεται την επίτευξη της νομισματικής σταθεροποίησης που είναι το ζητούμενο στην ταραχώδη οικονομία της εποχής. Προς το σκοπό αυτό ιδρύεται το 1928 η Τράπεζα της Ελλάδος που επιφέρει μια σειρά αλλαγών στο τραπεζικό σύστημα της εποχής πετυχαίνοντας την εξυγίανσή του. Η περίοδος της Κατοχής που ακολουθεί (1940-1944) είναι η πιο ταραχώδης της νεοελληνικής νομισματικής ιστορίας. Η οικονομία καταρρέει και ό,τι είχε επιτύχει ως τότε χάνεται. Στα χρόνια που ακολουθούν (1944-1952) γίνονται προσπάθειες ανάκαμψης που δεν έχουν όμως αποτέλεσμα. Το 1953 εγκαινιάζεται η «χρυσή εποχή» της δραχμής με την αποκατάσταση της νομισματικής ισορροπίας, την επανασύνδεση της δραχμής με τις διεθνείς νομισματικές αγορές, και την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης του κοινού προς το νόμισμα, μια εποχή που διήρκεσε 20 χρόνια. Τότε-δεκαετία 1980-νέα προβλήματα εμφανίζονται στο προσκήνιο με την είσοδο της δραχμής στο «καθεστώς της διολίσθησης» ύστερα από την υποτίμησή της έναντι του δολαρίου. Η χώρα αδυνατεί να αντιδράσει και χάνει έδαφος από τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες που προχωρούν προς την υλοποίηση των στόχων της Ε.Ο.Κ. Όχι όμως για πολύ καθώς τη δεκαετία του 1990 η Ελλάδα ξαναβρίσκει τον εαυτό της και ακολουθεί την κοινή πορεία των υπολοίπων στο Ε.Ν.Σ. για να είναι τελικά μια από τις χώρες που υιοθέτησαν και εφάρμοσαν τη νέα ευρωπαϊκή νομισματική μονάδα.

English Resume

The objective of this essay is to become a chronicle of the most important events that took place in the monetary and credit field in the economy of Greece and to show throughout the succession of events the evolution of the credit-monetary system, its development and its achievements till nowadays. The essay aims to demonstrate the important role that the monetary system of a country plays for the development of the economy, in general, that is how the several sectors of the economic activity involve one another and interact to produce results. In any case, this approach does not only have to deal with what happens inside the country but, also, it expands and concludes into the analysis, either more or less obviously, the connection with the international monetary system and the progress that occurs outside the country, mostly in the W. Europe and the U.S.A. It could not be different, as Greece was never during its history left outside the schemings in the international ground. It always watched them and was affected by them.

Starting from the 1920's all the way till 1940 drachma makes every possible effort to join the international monetary system and the powerful currencies of the period, a fact which means that the country is seeking for monetary stabilization. In 1928, the Bank of Greece is founded and brings along a number of changes that take place in the economy and they contribute to the restoration of the Greek banking system. The period of the Occupation (1940-1944) is the most perturbed of the neo-hellenic monetary history. The economy collapses and everything that was achieved till that moment is lost. In the years to come (1944-1952) some efforts to recovery take place but they are unsuccessful. In 1953 the "golden era" of drachma inaugurates. The time has arrived for the recovery of the monetary stability, the reconnection of drachma with the international monetary markets and the restoration of the people's reliance to the currency, a period that lasted, less or more, for 20 years. Then, in the 1980's, new problems arise. Drachma meets with the "state of dawn-fall" after its depreciation towards the dollar. The country cannot react and stays behind the rest of the European countries that lead the way to the realization of the aims of the E.E.C. Not for a long time, anyway, as, in the 1990's Greece enters again into the game and follows the rest to their common route to the E.M.S. and finally, it became one of the countries that adopted and applied the new European currency, the euro.

ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΝΟΜΙΣΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η άσκηση της νομισματικής πολιτικής μιας χώρας προϋποθέτει την ύπαρξη ενός σωστά δομημένου και οργανωμένου νομισματικού συστήματος. Ο βαθμός ανάπτυξης ενός τέτοιου συστήματος υποδηλώνει το βαθμό ανάπτυξης της οικονομίας μιας χώρας, το αν η χώρα παρακολουθεί τις εξελίξεις και το επίπεδο πολυπλοκότητας των διεθνών σχέσεων. Καθορίζει δηλαδή την αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα μιας οικονομίας. Το νομισματικό σύστημα μιας χώρας περιλαμβάνει μια σειρά θεσμών που εγγυώνται την εύρυθμη λειτουργία του.

Οι χρηματοπιστωτικοί θεσμοί, είτε είναι δημόσιοι είτε ιδιωτικοί, αποτελούν ένα πολύπλοκο σύστημα που έχει σαν σκοπό να διευκολύνει την οικονομική δραστηριότητα της χώρας. Ανάλογα με τις ανάγκες προκύπτουν συνεχώς εξειδικευμένα τραπεζικά και πιστωτικά ιδρύματα που αναφέρονται στους διάφορους κλάδους της οικονομικής δραστηριότητας. Εξάλλου, όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά, η έννοια της πίστης περικλείει την εμπιστοσύνη που δείχνει το κοινό στους θεσμούς που διαχειρίζονται το χρήμα, κατά συνέπεια, οι χρηματοπιστωτικοί θεσμοί αντικατοπτρίζουν πλήρως τις δομές και τις αξίες κάθε οικονομικής συγκυρίας.¹ Τα νομισματικά ιδρύματα εμπλέκονται και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους σε μια σχέση πολύπλοκης και πολυμερούς δραστηριότητας, όπως η μεταφορά χρηματικών κεφαλαίων, οι δανειοδοτήσεις και άλλα.

Στην εργασία αυτή θα επιχειρήσουμε μια επισκόπηση του ελληνικού νομισματοπιστωτικού συστήματος κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, θα προσπαθήσουμε να διακρίνουμε τα στάδια εξέλιξής του με το πέρασμα των χρόνων και μέσω αυτού να σκιαγραφήσουμε γενικότερα την πορεία της ελληνικής οικονομίας. Ειδικότερα, η μελέτη αυτή θα γίνει κατά χρονικές περιόδους και θα ακολουθήσει την εξής σειρά: Α) 1920-1940. Στην αρχή της δεκαετίας του 1920 η Ελλάδα βρίσκεται εν μέσω του πολέμου στη Μ. Ασία και αναζητά χρηματικούς πόρους για την κάλυψη των αυξημένων αναγκών της. Συναντά όμως την αδυναμία του κράτους να την υποστηρίξει και διέρχεται μια παρατεταμένη περίοδο κρίσης. Β) 1940-1980. Η περίοδος της Κατοχής προκάλεσε την κατάρρευση του

¹ Δεμαθάς Ζ., Καλαφάτης Θ., Σακελλαρόπουλος Θ. (1991) Νομισματικές Κρίσεις και η Νομισματική τους Διαχείριση στην Ελλάδα 1880-1930, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα.

νομισματικού συστήματος της χώρας. Η αξία της δραχμής εκμηδενίστηκε και δε μπόρεσε να ανακάμψει πριν το 1952, λόγω του εμφυλίου πολέμου. Από το 1952 και ιδιαίτερα το 1953 η νομισματική σταθερότητα αποκαταστάθηκε και η Ελλάδα γνώρισε μια περίοδο πρωτοφανούς οικονομικής ανάπτυξης. Γ) 1980-2002. Τα χρόνια αυτά χαρακτηρίζονται κυρίως από την προσπάθεια της χώρας να συμβαδίσει με τα διεθνή πρότυπα και μάλιστα τη σύνδεση της χώρας με την Ε.Ο.Κ., την υιοθέτηση του ευρωπαϊκού νομισματικού συστήματος ως την απόσυρση της δραχμής από την κυκλοφορία και την αντικατάστασή της από το ευρώ. Πρόκειται για ημερομηνίες που αντιστοιχούν σε γεγονότα-σταθμούς της ελληνικής οικονομίας.

II. ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1920-1940

Κατά την περίοδο 1920-1940, λοιπόν, πολλά σημαντικά γεγονότα έλαβαν χώρα, όπως η υποτίμηση του 1922, η εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα μετά την Μικρασιατική καταστροφή, η νομισματική μεταρρύθμιση του 1928 και η ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος και η παγκόσμια οικονομική κρίση του 1929.

Α) Η επικρατούσα κατάσταση

Η Ελλάδα εκείνη την εποχή ήταν μια χώρα με έντονα αγροτικό χαρακτήρα που μόλις τότε ξεκινούσε σοβαρά την εκβιομηχάνιση. Εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό από το εξωτερικό τόσο για την παροχή εξοπλισμού, πρώτων υλών και τροφίμων όσο και κεφαλαίων. Η οικονομική υποδομή της χώρας βρισκόταν σε πρωτόγονη κατάσταση, με το νομισματικό τομέα να χαρακτηρίζεται από μεγάλη αστάθεια. Οι τιμές στο εσωτερικό αυξάνονταν συνεχώς ενώ στο εξωτερικό η δραχμή γνώριζε συνεχώς υποτιμήσεις σε σχέση με τα εξωτερικά συναλλάγματα και τον χρυσό. Ο πληθωρισμός την περίοδο αυτή είναι επίσης έντονος λόγω της ανελαστικότητας της προσφοράς χρήματος, γεγονός που οφείλεται στις γενικότερα αυξημένες ανάγκες της οικονομίας ως συνέπεια του ελληνοτουρκικού πολέμου και των πολεμικών αποζημιώσεων που επιβλήθηκαν στη χώρα μετά το 1922.

Το καλοκαίρι του 1919 η ισοτιμία της δραχμής δεχόταν πιέσεις, εξαιτίας της μη-πραγματοποίησης των προσδοκώμενων συμμαχικών πιστώσεων, και οι νομισματικές αρχές αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τον κανόνα χρυσού-συναλλάγματος- σύστημα που είχε ασπαστεί η Ελλάδα από το 1910- και να υιοθετήσουν σύστημα ελεύθερα κυμαινόμενων ισοτιμιών. Τα συναλλαγματικά διαθέσιμα είχαν όμως ήδη

εξαντληθεί λόγω των προσπαθειών στήριξης της δραχμής που είχαν προηγηθεί. Η Ελλάδα αναζητούσε άμεσους τρόπους χρηματοδότησης των πολεμικών της δαπανών έναντι της Τουρκίας στη Μ. Ασία. Η άντληση φορολογικών εσόδων ήταν αδύνατη², το ίδιο και η προσέλκυση εξωτερικού δανεισμού- λόγω της έλλειψης αξιοπιστίας της χώρας-, συνεπώς, οι έκτακτες κρατικές ανάγκες χρηματοδοτήθηκαν μέσω του εσωτερικού δανεισμού³.

1) Η περίοδος 1920-1923

Η νομισματική πολιτική της χώρας την περίοδο 1920-1923 έπρεπε, λοιπόν, να αντιμετωπίσει δύο ζητήματα, τον έντονο πληθωρισμό και τις τάσεις για υποτίμηση της δραχμής. Το 1921 ο πληθωρισμός ανήλθε στο 13%, το 1922 στο 47% και το 1923 στο 62%. Αντίστοιχα, η ισοτιμία δραχμής/ στερλίνας το 1921 διαμορφώθηκε στις 70,90 δρχ, το 1922 στις 166,50 δρχ και το 1923 στις 296,67 δρχ.⁴ Τα ζητήματα αυτά οδήγησαν στη λήψη δραστικών μέτρων.

Στις 25 Μαρτίου 1922 οι νομισματικές αρχές αποφάσισαν την έκδοση «αναγκαστικού» δανείου. Αδυνατώντας να βρουν άλλη διέξοδο, και μετά από πρόταση του Υπουργού Πέτρου Πρωτοπαπαδάκη, οδηγήθηκαν στη διχοτόμηση των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων. Το ένα μέρος θεωρήθηκε ότι αποτελεί ομολογία του ελληνικού κράτους, με ημερομηνία εξόφλησης την 1^η Απριλίου 1843 και με επιτόκιο 6,5%. Το άλλο μέρος παρέμεινε στην κυκλοφορία με την αξία του μειωμένη κατά το ήμισυ. Αποτέλεσμα της πρακτικής αυτής ήταν να αυξηθεί η νομισματική κυκλοφορία κατά 1288 δις δραχμές, ποσό που εισέπραξε το Δημόσιο ως δάνειο.⁵ Το μέτρο, αρχικά, λειτούργησε και η προσφορά χρήματος το 1922 μειώθηκε στο μισό σε σχέση με το 1921 (από 25% στο 13%). Το ποσό όμως που αποσύρθηκε, στη συνέχεια, επανήλθε στην κυκλοφορία για την κάλυψη των τρεχουσών δημοσίων δαπανών. Το γεγονός αυτό συνδυαζόμενο με τη μείωση της αγοραστικής δύναμης του κοινού οδήγησε στην αύξηση των πιστώσεων και τελικά προκάλεσε αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας. Συνέπεια όλων αυτών ήταν οι πληθωριστικές αντιδράσεις της οικονομίας ενώ εντάθηκε το κλίμα δυσπιστίας του κοινού προς το κράτος. Στα παραπάνω έρχεται να

² Καθώς η ανάγκη αύξησης των εσόδων ήταν επιτακτική έγινε προσπάθεια να ικανοποιηθεί μέσω της έμμεσης φορολογίας. Οι άμεσοι φόροι αυξήθηκαν αναλογικά σε μικρότερο ποσοστό και έτσι η σχέση μεταξύ άμεσης και έμμεσης φορολογίας έγινε δυσμενέστερη. [Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος 1928-1978, (1978), Αθήνα, σελ.37]

³ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π., σελ.37

⁴ Αλογοσκούφης Γ./ Λαζαρέτου Σ. (1997), Νομισματικά Καθεστώτα και Δημοσιονομικές Διαταραχές στη Νεότερη Ελλάδα, σελ.107

⁵ Αλογοσκούφης Γ./ Λαζαρέτου Σ., (1997), ό.π., σελ.107, / Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π., σελ.31

προστεθεί και η διόγκωση του δημόσιου χρέους της εποχής, στο οποίο περιλαμβάνονται τα δάνεια με δημόσια εγγραφή, οι πολεμικές αποζημιώσεις προς τις Μεγάλες Δυνάμεις και οι ληξιπρόθεσμες οφειλές κυρίως προς την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος. Αναφορικά, τέλος, με την κάλυψη των αναγκών της χώρας σε συνάλλαγμα, επιβλήθηκε φορολογία στα κέρδη επί των εξαγωγών, και παράλληλα οι εξαγωγείς βασικών αγροτικών ειδών υποχρεώθηκαν να ανταλλάσσουν στην Εθνική Τράπεζα ένα μέρος των εσόδων τους με συνάλλαγμα στην επίσημη ισοτιμία (144δρχ/στερλίνα).

2) Η περίοδος 1924-1927

Το 1924 γίνεται προσπάθεια να περιοριστεί η νομισματική επέκταση και να σταθεροποιηθεί η συναλλαγματική ισοτιμία καθώς και να διορθωθεί η δημοσιονομική πολιτική, μέσω της αύξησης των φόρων. Ο στόχος επετεύχθη για ένα διάστημα, ως τον Ιούνιο του 1925, στη συνέχεια όμως το ασταθές πολιτικό κλίμα⁶ προκάλεσε μεγάλες διακυμάνσεις της συναλλαγματικής ισοτιμίας. Οι αυξημένες δημοσιονομικές ανάγκες, από την άλλη, δεν άφηναν πολλά περιθώρια και έτσι η κυβέρνηση αναγκάστηκε να συνάψει το δεύτερο «αναγκαστικό» δάνειο στις 23 Ιανουαρίου 1926. Ο σκοπός αυτού του δανείου ήταν η εξεύρεση πόρων του Δημοσίου για την τακτοποίηση των οφειλών του προς τα έντοκα γραμμάτια της Εθνικής Αμύνης και η εξόφληση του χρέους του προς την Εθνική Τράπεζα. Αυτή τη φορά η αξία των τραπεζογραμμάτων μειώθηκε κατά το ένα τέταρτο, επιτρέποντας στο Δημόσιο να εισπράξει ως δάνειο το ποσό του 1,2 δις δραχμών.⁷ Παράλληλα, η Εθνική Τράπεζα αύξησε το προεξοφλητικό επιτόκιο σε 11% (από 5-6,5% που ήταν το εύρος διακύμανσής του τα προηγούμενα χρόνια) και εισήγαγε αυστηρούς πιστωτικούς περιορισμούς που έφεραν το επιθυμητό αποτέλεσμα της μείωσης της νομισματικής κυκλοφορίας. Για ακόμη μια φορά όμως, όπως και το 1922, τα θετικά αποτελέσματα ήταν πρόσκαιρου χαρακτήρα και τα προβλήματα δεν άργησαν να κάνουν την επανεμφάνισή τους.

Στις 4 Δεκεμβρίου 1926 ορκίστηκε η οικουμενική κυβέρνηση υπό τον Ζαΐμη που ανέλαβε αμέσως δράση. Ξεκίνησε ένα διετές σταθεροποιητικό πρόγραμμα, που αρχικά προκάλεσε την υποτίμηση της δραχμής, είχε όμως ως απώτερο στόχο την νομισματική εξυγίανση, τη σταθεροποίηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας και την εξισορρόπηση

⁶ Την περίοδο Ιουνίου-Δεκεμβρίου 1925, στην πολιτική ζωή της χώρας έχουν επέλθει οι στρατιωτικές δυνάμεις, ενώ από τον Ιανουάριο-Αύγουστο 1926 η χώρα βρίσκεται υπό το δικτατορικό καθεστώς του Πάγκαλου. Στις 22 Αυγούστου 1926 σχηματίστηκε επαναστατική κυβέρνηση που διήρκεσε μέχρι τις 3 Δεκεμβρίου 1926. [Αλογοσκούφης Γ./ Λαζαρέτου Σ., (1997), ό.π., σελ. 112]

⁷ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π., σελ. 32

των δημοσίων οικονομικών. Σε γενικές γραμμές, το 1927 κύλησε ομαλά. Το σταθεροποιητικό πρόγραμμα –με τη συμβολή της Δημοσιονομικής Επιτροπής της Κοινωνίας των Εθνών (βλέπε παρακάτω)- επέβαλε την ίδρυση μιας νέας, ανεξάρτητης κεντρικής τράπεζας, της Τράπεζας της Ελλάδος, καθώς η Επιτροπή εξέφρασε την άποψη πως η τραπεζική μεταρρύθμιση έπρεπε να προηγηθεί της νομισματικής μεταρρύθμισης, ενώ κατέληξε στην επαναφορά της δραχμής στον κανόνα χρυσού-συναλλάγματος και τη σταθεροποίηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας.

Κατά τη διάρκεια της περιόδου που εξετάζουμε (1920-1927) το ισοζύγιο πληρωμών της χώρας επιδεινώνεται. Εμφανίζει μόνιμα ελλείμματα εξαιτίας της ανισορροπίας ανάμεσα στις παραγωγικές δυνατότητες της χώρας και τις συνεχώς αυξανόμενες ανάγκες της. Οι εισαγωγές και οι εξαγωγές της χώρας κάνουν αμέσως ορατή την οικονομική καθυστέρηση καθώς το ποσοστό εισαγωγών βιομηχανικών καταναλωτικών ειδών είναι ίσο με το ποσοστό εισαγωγών ειδών διατροφής, αντιπροσωπεύοντας το 80% του συνόλου ενώ οι εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων αντιπροσωπεύουν μόλις το 2% του συνόλου των εξαγωγών, με κύρια εξαγωγίμα προϊόντα τον καπνό και τη σταφίδα.⁸ Το παρατηρούμενο έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών καλυπτόταν εν μέρει από τα μεταναστευτικά εμβάσματα, τα έσοδα της ναυτιλίας και τις επικερδείς τοποθετήσεις ελληνικών κεφαλαίων στο εξωτερικό. Κατά ένα άλλο μέρος συνέβαλαν οι εμπορικές πιστώσεις και τα ιδιωτικά επιχειρηματικά κεφάλαια. Η συνεισφορά τους όμως ήταν περιορισμένη ενώ το μεγαλύτερο μέρος του ελλείμματος έμενε ακάλυπτο. Μοναδική διέξοδος παρουσιαζόταν ο δανεισμός, ο οποίος ήταν πλέον κυρίως εξωτερικός και επέφερε συν τω χρόνω πλήθος αρνητικών επιδράσεων, όπως περισσότερες συναλλαγματικές υποχρεώσεις της χώρας και τάση προς μεγαλύτερες εισαγωγές.

Συνοψίζοντας, η οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα το 1927, παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά: δυσβάσταχτο δημόσιο χρέος ως συνέπεια των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, αδύναμο νόμισμα, παθητικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, ασταθές νόμισμα στο εξωτερικό, πιεζόμενη εσωτερική αγορά λόγω της απότομης αύξησης του πληθυσμού με τον ερχομό των προσφύγων, της ανεπάρκειας παραγωγικού δυναμικού και των κερδοσκοπικών δραστηριοτήτων. Τίθεται, λοιπόν, έντονα το ζήτημα της νομισματικής ανανέωσης και σταθεροποίησης της οικονομίας. Η νομισματική αυτή σταθεροποίηση επιδιώκεται στην Ελλάδα σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα, που εκείνη την εποχή ήταν η επάνοδος στον κανόνα χρυσού-συναλλάγματος, που είχε ως σημαντικό πλεονέκτημα την αυτόματη ρύθμιση της νομισματικής κυκλοφορίας και των συναλλαγματικών ισοτιμιών. Η δραχμή συνδέθηκε με την αγγλική

⁸Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π., σελ. 39-40

λίρα και η ισοτιμία του νομίσματος ορίστηκε σε επίπεδο υψηλότερο σε σχέση με αυτό που ίσχυε προπολεμικά, λαμβάνοντας υπόψη τις επιπτώσεις της υποτίμησης του νομίσματος κατά την περίοδο αυτή. Προκειμένου όμως η σταθεροποιητική αυτή προσπάθεια να αποβεί επιτυχής ήταν αναγκαίος ο εκσυγχρονισμός του τραπεζικού συστήματος με πυρήνα ανανέωσης την ίδρυση ενός αμιγούς εκδοτικού ιδρύματος που θα αναλάμβανε αποκλειστικά τις αρμοδιότητες μιας κεντρικής τράπεζας.

3) Η Περίοδος 1928-1932

Το 1928 η δραχμή επανήλθε στον κανόνα χρυσού-συναλλάγματος. Ο σκοπός ήταν πάντα ο ίδιος: η νομισματική σταθεροποίηση της χώρας. Ο κανόνας χρυσού ήταν το εργαλείο που θα βοηθούσε στην επίτευξη αυτού του στόχου. Η Τράπεζα της Ελλάδος αναλάμβανε πλέον την ευθύνη να ανταλλάσσει τα τραπεζογραμμάτια με χρυσό στην καθορισμένη και επίσημη ισοτιμία, η οποία θα διαμορφωνόταν ελεύθερα στην αγορά από τις δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης. Σε πρώτη φάση η συνειδητοποίηση της ανάγκης για σταθεροποίηση ήταν ένα πολύ σημαντικό βήμα. Έτσι, στις 12 Μαΐου 1928 εκδίδεται νομοθετικό διάταγμα (Ν.3424) που ορίζει τα ακόλουθα:⁹

- Η δραχμή ορίζεται πλέον σε σχέση με το χρυσό (κανόνας χρυσού-συναλλάγματος).
- Ορίζεται η περιεκτικότητα της δραχμής σε χρυσό ίση με 0,019 γραμμάρια χρυσού αντί για 0,290 γραμμάρια χρυσού, δηλαδή 1 κιλό καθαρού χρυσού αντιστοιχεί σε 51212,87 δραχμές.
- Ως νόμιμο νόμιμα ορίζονται στο εξής τα τραπεζογραμμάτια της Τράπεζας της Ελλάδος.
- Η δράση της Τράπεζας της Ελλάδος στην αγορά συναλλάγματος (δηλαδή η αγορά και η πώληση ξένου συναλλάγματος) γίνεται σύμφωνα με την ορισμένη νέα τιμή. Επίσημη εισαγωγή στον κανόνα χρυσού-συναλλάγματος.
- Καθιερώθηκε νέα ρύθμιση σύμφωνα με την οποία η Τράπεζα της Ελλάδος όφειλε να διακρατά τουλάχιστον το 40% των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων και των καταθέσεων όψεως στα ταμεία της.

Εντούτοις, η Τράπεζα της Ελλάδος αντιμετώπιζε συνεχή απώλεια των συναλλαγματικών της διαθεσίμων, που αποτελεί ένδειξη υπερτίμησης της δραχμής. Ο κανόνας χρυσού-συναλλάγματος δε λειτουργούσε καθώς έλειπαν οι απαραίτητες προϋποθέσεις εκδήλωσης των εξισορροπητικών αποτελεσμάτων του στο ισοζύγιο πληρωμών. Είναι γεγονός πως οι αντιπληθωριστικές πιέσεις που εμφανίστηκαν το 1929

⁹ Ψαλιδόπουλος Μ. (1989), Η Κρίση του 1930 και οι Έλληνες οικονομολόγοι, ΙΕΠ/ Εμπορική Τράπεζα, Αθήνα, σελ. 65

εξαιτίας της διεθνούς κρίσης επηρέασαν μάλλον το ισοζύγιο πληρωμών και τη συναλλαγματική ισοτιμία παρά τους παραγωγικούς κλάδους της οικονομίας. Την εποχή αυτή (1929-1931) παρατηρείται αξιοσημείωτη μείωση των εξαγωγών, των ιδιωτικών επενδύσεων και των μεταναστευτικών εμβασμάτων (της τάξης του 11,03% για τις εξαγωγές) ενώ ταυτόχρονα αυξάνονται οι εισαγωγές τροφίμων (κατά 5,8%),¹⁰ που συνεπάγονται αυξημένη εκροή συναλλάγματος. Οι υπεύθυνοι για τη χάραξη οικονομικής πολιτικής πρότειναν ως λύση στο πρόβλημα την υποκατάσταση των εισαγωγών, τουλάχιστον όσον αφορά στα είδη διατροφής. Παράλληλα όμως το εθνικό εισόδημα της χώρας μειώνεται και συμπαρασύρει τα δημόσια έσοδα με αποτέλεσμα η χώρα να καθίσταται αδύναμη να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις αποπληρωμής του εξωτερικού δημόσιου χρέους της.¹¹

Το ξέσπασμα της κρίσης στις ΗΠΑ η Ελλάδα το πληροφορείται από τα ειδησεογραφικά πρακτορεία και τον τύπο, σε μια εποχή που έχει επέλθει η νομισματική σταθεροποίηση. Αναδύονται, λοιπόν, μια σειρά από ερωτήματα για το αν η χώρα έχει ξεπεράσει οριστικά τα προβλήματα του παρελθόντος ή αν υπάρχει κίνδυνος να ξαναέρθουν στην επιφάνεια ή να δημιουργηθούν νέα από τον αντίκτυπο που, αναπόφευκτα θα αφήσει πίσω της και στη χώρα μας η κρίση αυτή. Οι απόψεις επί του θέματος πολλές και πολυδιάστατες. Το στοιχείο που σηματοδοτεί τις εξελίξεις της περιόδου είναι η εγκατάλειψη του κανόνα χρυσού και η αντικατάστασή του από το καθεστώς αναγκαστικής κυκλοφορίας.

Στις 20 Σεπτεμβρίου 1931, λοιπόν, η στερλίνα υποτιμήθηκε και εγκατέλειψε τον κανόνα χρυσού. Το γεγονός αυτό δημιουργούσε άμεσο πρόβλημα στη δραχμή, που ήταν συνδεδεμένη με τη στερλίνα, για το αν θα έπρεπε να διατηρήσει ή όχι τη χρυσή βάση. Η Τράπεζα της Ελλάδος στις 21 Σεπτεμβρίου 1931 στη φάση αυτή αποφάσισε να διατηρηθεί η μετατρεψιμότητα της δραχμής σε χρυσό. Το ενδεχόμενο να επιστρέψει η χώρα σε καταστάσεις παρόμοιες με αυτές που επικρατούσαν πριν τη σταθεροποίηση- έντονο πληθωρισμό, συνεχείς νομισματικές επεκτάσεις, συναλλαγματικές κρίσεις και πολιτική αστάθεια- έπρεπε να αποφευχθεί. Κανείς δε μπορούσε να γνωρίζει μέχρι ποιου σημείου θα έφτανε η υποτίμηση της δραχμής σε περίπτωση εγκατάλειψης του κανόνα χρυσού και τι θα συνεπαγόταν αυτό για τη νομισματική σταθερότητα. Έτσι, οι

¹⁰ Αλογοσκούφης Γ./ Λαζαρέτου Σ., (1997), ό.π., σελ.115

¹¹ Με τη νομισματική σταθεροποίηση, η κυβέρνηση των Φιλελευθέρων επανέκτησε τη δυνατότητα να απευθύνεται η χώρα στις ξένες κεφαλαιαγορές για σύναψη δανείων. Η εισροή κεφαλαίων από το εξωτερικό απέβλεπε στην αύξηση της παραγωγικής ικανότητας της χώρας, στην εξισορρόπηση του ισοζυγίου πληρωμών και στη διασφάλιση της νομισματικής σταθεροποίησης. Εξάλλου η τακτική των «μεγάλων αποσβέσεων» του εξωτερικού χρέους που ακολούθησε η κυβέρνηση κατέστησε ιδιαίτερα επισφαλή τη δημοσιονομική ισορροπία αλλά και το ισοζύγιο πληρωμών. [Αγγελόπουλος Α., (1939), Το Δημόσιον Χρέος της Ελλάδος, Αθήνα, σελ.131]

ελληνικές νομισματικές αρχές συνέδεσαν τη δραχμή με το δολάριο, που είναι το νέο παγκόσμιο νόμισμα στην ισοτιμία των 77,05 δρχ/ δολάριο.

Στην απόφαση της Τράπεζας της Ελλάδος εναντιώθηκε ο καθηγητής Κυριάκος Βαρβαρέσος, οικονομικός σύμβουλος του Ιδρύματος, ο οποίος ασπαζόταν την άποψη του Otto Niemeyer, διοικητή της Τράπεζας της Αγγλίας, περί καθεστώτος κυμαινόμενων ισοτιμιών. Υποστήριζε, δηλαδή, ο Βαρβαρέσος πως τα προβλήματα που αντιμετώπιζε η Μ. Βρετανία δε θα είχαν προσωρινό χαρακτήρα και πως τα συναλλαγματικά αποθέματα της χώρας δεν ήταν επαρκή να συγκρατήσουν την οικονομία στη φάση κρίσης που διερχόταν και έκρινε αδικαιολόγητη τη στάση της κυβέρνησης ως προς τη διατήρηση των σταθερών ισοτιμιών. Τα γεγονότα τον επιβεβαίωσαν πολύ γρήγορα. Στις 26 Σεπτεμβρίου 1931, η Τράπεζα της Ελλάδος έχανε συνάλλαγμα αξίας 3.613.916 δολαρίων. Βρέθηκε, συνεπώς, στην ταπεινωτική θέση να δανειστεί 5,5 εκατομμύρια δολάρια από την Εθνική.¹²

Ωστόσο, ήταν επιβεβλημένο να ληφθεί μια σειρά μέτρων για την εκτόνωση της κατάστασης και τη στήριξη της δραχμής. Ο Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος στις 25 Σεπτεμβρίου όρισε την επιβολή συναλλαγματικού ελέγχου που θα ασκείται από τις εμπορικές τράπεζες. Στις 28 Σεπτεμβρίου ψηφίστηκε ο νόμος «Περί προστασίας του εθνικού νομίσματος» που συμπληρώθηκε με τον αναγκαστικό νόμο της 8^{ης} Οκτωβρίου που όριζε, σε συνδυασμό με το νομοθετικό διάταγμα της 1^{ης} Φεβρουαρίου 1932, τη μετάβαση σε καθεστώς συναλλαγματικών περιορισμών και την εγκατάλειψη της χρυσής βάσης.

Αναλυτικά, το νέο καθεστώς διέπεται από τις ακόλουθες αρχές:¹³

- Καταργείται η υποχρέωση της Τράπεζας της Ελλάδος να ανταλλάσσει τα τραπεζογραμμάτιά της με συνάλλαγμα.
- Οι αγοραπωλησίες συναλλάγματος και χρυσού συνιστούν πλέον αρμοδιότητα της Τράπεζας της Ελλάδος.
- Ειδικά για την πώληση συναλλάγματος ήταν απαραίτητο να συντρέχουν λόγοι ανάγκης που θα εξετάζονταν από ειδική επιτροπή της Τράπεζας της Ελλάδος.
- Απαγορεύεται η διακίνηση χρήματος εκτός συνόρων χωρίς προηγούμενη έγκριση της Τράπεζας της Ελλάδος.
- Απαγορεύεται να χορηγούνται δάνεια σε δραχμές, με ενέχυρο χρυσό ή ξένο συνάλλαγμα ή τα αντίστοιχα χρεόγραφα.

Εκτός όμως από την περιστολή της συναλλαγματικής πολιτικής, η Τράπεζα της Ελλάδος προέβη στην υιοθέτηση δύο ακόμα μέτρων. Αύξησε το προεξοφλητικό επιτόκιο σε 12%, από 9%, δραματικά υψηλό όπως αποδείχθηκε στη συνέχεια με σκοπό τον επαναπατρισμό των

¹² Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος (1978), ό.π., σελ. 94-95

¹³ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος (1978), ό.π., σελ. 96

κεφαλαίων που είχαν διαφύγει στο εξωτερικό και εισηγήθηκε να καθιερωθεί ο θεσμός της τήρησης υποχρεωτικών διαθεσίμων των εμπορικών τραπεζών στην Τράπεζα της Ελλάδος.

Το μέτρο αυτό συνιστά σταθμό στην εξέλιξη της ελληνικής νομισματικής πολιτικής. Καθιερώθηκε με το νόμο 5076/1931 στον οποίο ορίστηκε πως όλες ανεξαιρέτως οι εμπορικές τράπεζες υποχρεούνται να διατηρούν στην Τράπεζα της Ελλάδος ποσοστό 7% των καταθέσεών τους όψεως και ταμειυτηρίου ή ποσοστό 12% των ίδιων καταθέσεων στα ταμεία τους. Με το μέτρο αυτό η Τράπεζα της Ελλάδος ουσιαστικά είχε τον έλεγχο των εμπορικών τραπεζών, γεγονός που προκαλούσε έντονη δυσαρέσκεια, ενώ, παράλληλα, προστάτευε τους καταθέτες της. Παρά τις φιλότιμες προσπάθειες της κυβέρνησης, η πορεία των κεφαλαίων προς το εξωτερικό δεν ανεκόπη κι έτσι αρχίζουν να διενεργούνται συζητήσεις σχετικά με την επιβολή χρεοστασίου, εφόσον είναι αδύνατο να βρεθεί άλλη λύση. Το ελληνικό κράτος είχε άμεση ανάγκη δανειοδότησης που θα του επέτρεπε να διατηρήσει τη σταθεροποίηση αλλά και για την ολοκλήρωση των παραγωγικών έργων¹⁴ ενώ ταυτόχρονα θα διατηρούσε την πιστοληπτική του ικανότητα στις διεθνείς χρηματαγορές και θα πετύχαινε την ισοσκέλιση του προϋπολογισμού του. Ο Βενιζέλος υποχρεώθηκε σε αίτηση δανείου από την Κ.τ.Ε στις αρχές Ιανουαρίου του 1932.

Η πλήρης πρόταση της ελληνικής κυβέρνησης περιελάμβανε τα εξής μέτρα:¹⁵

- Την αναστολή πληρωμής του χρεολυσίου των εξωτερικών δανείων για πέντε χρόνια.
- Την αναστολή πληρωμής των χρεολυσίων του κράτους προς την Ε.Τ.Ε. και την Τράπεζα της Ελλάδος.
- Τη μετατροπή των δανείων και τη μείωση των τόκων κατά 25% και
- Τη χορήγηση ενός δανείου 50 εκατομμυρίων δολαρίων για την ολοκλήρωση των παραγωγικών έργων και το ξεπέραςμα του αδιεξόδου στο οποίο είχε περιπέσει εξαιτίας των συναλλαγματικών πληρωμών που απαιτούσε η εξυπηρέτηση των εξωτερικών δανείων.

Η πρόταση της Ελλάδας δεν έγινε δεκτή καθώς η Δημοσιονομική Επιτροπή, εξετάζοντας την πιστοληπτική ικανότητα της χώρας στις 11

¹⁴ Πρόκειται για α)τα υδραυλικά έργα στην πεδιάδα της Θεσσαλονίκης, β)τα υδραυλικά έργα στην πεδιάδα των Σερρών, γ)τα υδραυλικά έργα στη Θεσσαλία, την Ήπειρο, το Βοιωτικό Κηφισό και δ)τα έργα οδοποιίας. Τα έργα αυτά συνετέλεσαν στην αύξηση της αγροτικής παραγωγής. Η εκτέλεσή τους εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο της πολιτικής υποκατάστασης των εισαγωγών. Το μεγαλύτερο μέρος των εισαγωγών αφορούσε είδη βασικής διατροφής, τα οποία έκτοτε θα ήταν δυνατό να παραχθούν στην Ελλάδα. [Χαριτάκης Γ., Καλλιάβας Α., Μικέλης Ν.,(1932), Οικονομική Επετηρίδα της Ελλάδος 1931, Αθήνα, σελ.344-353]

¹⁵ Κωστής Κ. (1986), Οι Τράπεζες και η Κρίση 1929-1932, ΙΕΠ/ Εμπορική Τράπεζα, Αθήνα, σελ.103

Απριλίου 1932, έκρινε πως οι συναλλαγματικές υποχρεώσεις της χώρας ήταν ήδη υπέρογκες. Η Δ.Ε. έκρινε πως η Ελλάδα έπρεπε να ακολουθήσει πολιτική εξοικονόμησης χρημάτων και περιόρισε την αναστολή πληρωμής των χρεολυσίων στον ένα χρόνο ενώ χορήγησε δάνειο ύψους μόλις 10 εκατομμυρίων δολαρίων. Την ίδια περίοδο δυσοίωνες ήταν οι προοπτικές του κρατικού προϋπολογισμού. Παρατηρείται μείωση των εσόδων, ως αποτέλεσμα της μείωσης του εθνικού εισοδήματος και της κάμψης του εμπορίου, ενώ οι φορολογικές επιβαρύνσεις είναι ήδη υπέρ του δέοντος αυξημένες. Όλα τα γεγονότα συγκλίνουν στην άποψη πως η χώρα διέρχεται κρίση και είναι επιτακτική πλέον η ανάγκη εξεύρεσης αποτελεσματικής λύσης. Ως μοναδικό εργαλείο ο Γ. Μαρής, Υπουργός Οικονομικών της χώρας, πρότεινε τη μείωση των κρατικών δαπανών.

Έτσι, στις 31 Μαρτίου 1932 κατατίθεται στη Βουλή σχέδιο νόμου, σύμφωνα με το οποίο οι τόκοι των εξωτερικών δανείων θα μειώνονταν κατά 25%. Ο Ελ. Βενιζέλος απευθύνθηκε στο συμβούλιο της Κ.τ.Ε. προβάλλοντας τα άμεσα αιτήματα για δανειοδότηση της χώρας. Οι απόψεις του όμως δεν εισακούστηκαν. Κατά συνέπεια, σε ειδική σύσκεψη στις 21 Απριλίου 1932, στην οποία συμμετείχαν εκπρόσωποι των τραπεζών και του οικονομικού κόσμου, ξεκίνησαν οι διαδικασίες για την κήρυξη προσωρινού χρεοστασίου στη χώρα που θα επιβαλλόταν επίσημα την 1^η Μαΐου του έτους. Αυτή η κίνηση σήμαινε αυτόματα την εγκατάλειψη της σταθεροποίησης και ταυτόχρονα τη στροφή της χώρας στο εσωτερικό. Η οικονομική ανάπτυξη παύει να εξαρτάται από τον ξένο παράγοντα και η χώρα στηριζόμενη πλέον μόνο στις δικές της δυνάμεις θα προσπαθήσει να αξιοποιήσει όσο το δυνατόν πιο αποδοτικά τους εσωτερικούς της πόρους.

Η Τράπεζα της Ελλάδος πρότεινε την εγκατάλειψη της χρυσής βάσης, γεγονός ήδη τετελεσμένο στην ουσία, και η κυβέρνηση το αποδέχθηκε. Έτσι, στις 25 Απριλίου 1932 κατέθεσε το σχετικό νομοσχέδιο με το οποίο επέβαλε και τυπικά την εγκατάλειψη του χρυσού κανόνα και την επαναφορά της αναγκαστικής κυκλοφορίας. Μετά την έξοδο της χώρας από τον κανόνα χρυσού, η δραχμή γνώριζε συνεχείς υποτιμήσεις. Από 293 δρχ/ στερλίνα το Μάρτιο 1932, η ισοτιμία διαμορφώθηκε στις 543 δρχ το Μάιο και στις 609 δρχ το Δεκέμβριο. Τον Αύγουστο ο λόγος συναλλαγματικά διαθέσιμα/ νομισματική κυκλοφορία έφτασε στο 20,7%, πολύ κάτω από το επιτρεπόμενο όριο του 40%. Μεταξύ 1929-1932 η κυκλοφορία του χαρτονομίσματος μειώθηκε κατά 17%.¹⁶ Η Τράπεζα σε μια προσπάθεια αντίδρασης παρενέβη στην ελεύθερη αγορά αγοράζοντας ξένο συνάλλαγμα και κατάφερε ως το τέλος του έτους να επανακτήσει ένα μέρος των διαθεσίμων της.

¹⁶ Αλογοσκούφης Γ./ Λαζαρέτου Σ., (1997), ό.π., σελ.118

Η επίδραση της διεθνούς οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα εκδηλώθηκε με κύριο άξονα τη δραστηριότητα της Τράπεζας της Ελλάδος. Για το λόγο αυτό είχε διαφορετικό χαρακτήρα. Στις προηγμένες βιομηχανικά χώρες, η κρίση εκδηλώθηκε μέσω της κάμψης της οικονομικής δραστηριότητας, της ανεργίας, της πτωτικής πορείας των τιμών. Στην Ελλάδα, όπως έχει ήδη αναφερθεί, είχε περισσότερο νομισματικό χαρακτήρα και προήλθε κυρίως από τον αντίκτυπο της διεθνούς ύφεσης στο ισοζύγιο πληρωμών. Έμμεση επίπτωση είχε βεβαίως στους τομείς της απασχόλησης, της παραγωγής, του εισοδήματος και στους τομείς που σχετιζόνταν με την εξαγωγική δραστηριότητα. Παράλληλα, το δικό τους ρόλο έπαιξαν οι ψυχολογικοί παράγοντες. Κλονίστηκε η εμπιστοσύνη στο νόμισμα, σημειώθηκε ραγδαία άνοδος στη ζήτηση συναλλάγματος και τα ελληνικά κεφάλαια αναζήτησαν καταφύγιο στο εξωτερικό, και ιδιαίτερα στη Ν. Υόρκη όπου οι ευκαιρίες και οι δυνατότητες υψηλού κέρδους που πρόσφεραν οι συνθήκες κερδοσκοπίας ήταν πρωτοφανείς.¹⁷ Το αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν η ανατροπή της νομισματικής σταθεροποίησης και της δημοσιονομικής ισορροπίας.

4) Η Περίοδος 1933-1940

Η Τράπεζα της Ελλάδος, στα χρόνια αυτά, εξακολουθεί να ασκεί τη νομισματική πολιτική όπως και προηγουμένως, δίνοντας έμφαση στα θέματα συναλλαγματικής πολιτικής. Με την άρση της σταθεροποίησης, δεν ορίστηκε νέο υποχρεωτικό όριο καλύμματος της κυκλοφορίας ενώ στην πιστωτική πολιτική ο προεξοφλητικός τόκος γνώρισε διαδοχικές μειώσεις από 12%, σε 11%, στη συνέχεια 10% για να καταλήξει στο 9%, πορεία που αναγκάστηκαν να ακολουθήσουν οι εμπορικές τράπεζες. Στην άσκηση συναλλαγματικής πολιτικής, η προσπάθεια επικεντρώθηκε στην ανασυγκρότηση του συναλλαγματικού αποθέματος που είχε φτάσει σε μηδενικά επίπεδα. Στο τέλος του Ιανουαρίου 1933, η δραχμή γνώριζε σημαντική υποτίμηση. Η υποτίμηση της δραχμής προκάλεσε αθρόα προσφορά συναλλάγματος, που με την ταυτόχρονη έξαρση της ζήτησης ώθησε την οικονομία προς την αντίθετη κίνηση. Σημειώθηκε επαναπατρισμός κεφαλαίων από το εξωτερικό και εισροή μεταναστευτικών εμβασμάτων από τις Η.Π.Α., κινήσεις που αποκατέστησαν το κλίμα εμπιστοσύνης στο ελληνικό κοινό.

Το 1933 το δολάριο υποτιμήθηκε και η Τράπεζα της Ελλάδος μετέτρεψε αμέσως τα συναλλαγματικά της αποθέματα σε χρυσό, θέλοντας να αποφύγει ενδεχόμενες μελλοντικές απώλειες

¹⁷ Τράπεζα της Ελλάδος, Έκθεση επί του Ισολογισμού της 31^{ης} Δεκεμβρίου 1929, (1930), Αθήνα, σελ. xi.

συναλλάγματος. Τον Ιούνιο του 1933 η χώρα συνδέθηκε με τις χώρες του “Gold Bloc” και ταυτόχρονα με ορισμένα από τα ισχυρότερα νομίσματα της εποχής. Το Σεπτέμβριο 1936 που το γαλλικό φράγκο αποδεσμεύτηκε από το χρυσό, η δραχμή εντάχθηκε στη «ζώνη επιρροής της στερλίνας». Το νέο σύστημα που εφαρμόστηκε όριζε πως η ισοτιμία δραχμής-στερλίνας θα παρέμενε σταθερή και θα μεταβαλλόταν ως προς τον χρυσό και τα άλλα νομίσματα, που δεν ήταν συνδεδεμένα με τη στερλίνα. Η συναλλαγματική κατάσταση της χώρας άρχισε να βελτιώνεται¹⁸ καθώς επιβλήθηκαν αυστηροί έλεγχοι και υιοθετήθηκε το σύστημα των διμερών εμπορικών συναλλαγών (clearing), που προκάλεσε την αύξηση των εμπορικών συναλλαγών.

Την περίοδο 1936-1939, τα αποθέματα σε χρυσό και συνάλλαγμα παρέμειναν σταθερά, η νομισματική κυκλοφορία εξελισσόταν ομαλά και ο πληθωρισμός διατηρήθηκε σε χαμηλά επίπεδα. Τον Αύγουστο 1939 σημειώθηκαν μαζικές αναλήψεις καταθέσεων, από αντίδραση στην κήρυξη πολέμου στη Δ. Ευρώπη, και η νομισματική κυκλοφορία επιταχύνθηκε (από 8 δις δρχ τον Ιούνιο και Ιούλιο στα 10 δις δρχ τον Αύγουστο, 10,6 δις το Σεπτέμβριο και 9,9 δις τον Οκτώβριο)¹⁹. Ωστόσο, η Τράπεζα της Ελλάδος αντέδρασε άμεσα αυξάνοντας τις πιστώσεις προς τις εμπορικές τράπεζες και η ισορροπία αποκαταστάθηκε. Το ίδιο φαινόμενο εμφανίστηκε λίγο αργότερα, τον Απρίλιο του 1940, και δεν ήταν δυνατό να ανακοπεί καθώς η χώρα εισερχόταν και αυτή στον πόλεμο και η εμπιστοσύνη του κοινού προς το νόμισμα εξέλειπε. Θετική εικόνα παρουσιάζουν τα δημόσια οικονομικά στα χρόνια πριν τον πόλεμο. Ο προϋπολογισμός του έτους 1938-1939 ήταν ισοσκελισμένος, βοηθώντας στη διατήρηση της σταθερότητας του επιπέδου των τιμών. Τον επόμενο χρόνο όμως δε μπόρεσε να συγκρατήσει τις δαπάνες, εξαιτίας των αναγκών για πολεμικό εξοπλισμό, και παρά την επιβολή έκτακτης φορολογίας έκλεισε με έλλειμμα.

Β) Το Τραπεζικό Σύστημα στην Ελλάδα πριν την Ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος

Τη χρονική περίοδο 1920-1928 είναι αναμφισβήτητη η πρωτοκαθεδρία της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος στον τραπεζικό χώρο. Από την ίδρυσή της το 1841 και καθ' όλη τη διάρκεια της λειτουργίας της, μέχρι την ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος, συνέβαλε αποφασιστικά στην προσπάθεια οικονομικής ανασυγκρότησης της

¹⁸ Στις 4 Αυγούστου 1936 επιβλήθηκε η δικτατορία του Μεταξά που όρισε μια σειρά από ανελεύθερα μέτρα. Ανάμεσα σε αυτά ήταν η λογοκρισία της αλληλογραφίας με το εξωτερικό και ο έλεγχος των ταξιδιωτών που συνέβαλαν θετικά στην επιχειρούμενη συναλλαγματική πολιτική. [Αλογοσκούφης Γ./ Λαζαρέτου Σ., (1997), ό.π., σελ.119].

¹⁹ Αλογοσκούφης Γ./ Λαζαρέτου Σ., (1997), ό.π., σελ.120

χώρας. Η Εθνική λειτουργούσε ταυτόχρονα ως εκδοτική και ως εμπορική τράπεζα, εκτελώντας κάθε είδους τραπεζική εργασία. Το τραπεζικό σύστημα το 1920 ήταν ιδιαίτερα εύρωστο, και ο λόγος των ιδίων κεφαλαίων προς το σύνολο των υποχρεώσεων συνεχώς μειούμενος. Η αποτελεσματική οργάνωση του συστήματος και η εμπιστοσύνη που παρείχε στο κοινό ενθάρρυναν την προσέλκυση καταθέσεων, με αποτέλεσμα την επέκταση του μεγέθους του ισολογισμού των τραπεζών και τη μείωση της αναλογίας του μετοχικού κεφαλαίου. Το κλίμα όμως μεταστράφηκε λίγο αργότερα, το 1925 και σταδιακά ως το 1930 λόγω της ίδρυσης πολλών νέων τραπεζών και της μείωσης των καταθέσεων και γενικά των τραπεζικών συναλλαγών ως αποτέλεσμα της διεθνούς κρίσης.

Μεταξύ των ετών 1918-1923 ιδρύθηκαν δεκαεπτά νέα πιστωτικά ιδρύματα. Σε αυτό συνετέλεσαν τα σημαντικά πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα της περιόδου, αλλά κυρίως ο πληθωρισμός. Η νομισματική επέκταση σε συνδυασμό με τις τάσεις για υποτίμηση της δραχμής ευνοούσαν το εξαγωγικό εμπόριο, το οποίο απέφερε μεγάλα κέρδη από την κερδοσκοπία επί του συναλλάγματος. Τα κέρδη ήταν τέτοια που προκάλεσαν αθρόα ίδρυση νέων τραπεζών. Η τάση αυτή συνεχίστηκε και τα επόμενα χρόνια ως το 1926 ενώ το 1927 λειτουργούσαν στην Ελλάδα 45 τράπεζες. Τα κέρδη του εξαγωγικού εμπορίου αυξάνονταν λόγω των μεγάλων διακυμάνσεων της συναλλαγματικής ισοτιμίας και λόγω του υψηλού επιτοκίου δανεισμού στην εσωτερική αγορά. Το προεξοφλητικό επιτόκιο κυμαινόταν μεταξύ 7,5% και 11%.²⁰

Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα είχε όμως ορισμένες σημαντικές αδυναμίες. Το μεγαλύτερο μέρος των καταθέσεων συγκεντρωνόταν σε λίγες μόνο τράπεζες ευνοώντας τις ανισότητες μεταξύ των τραπεζών ως προς το μέγεθος και τη δυναμικότητά τους. Το 80% του μετοχικού κεφαλαίου όλων των τραπεζών ανήκε σε τέσσερις μόνο τράπεζες-Εθνική, Εμπορική, Τράπεζα Ανατολής και Αθηνών. Οι τράπεζες αυτές-μαζί με την Ιονική και τη Λαϊκή Τράπεζα-συγκέντρωναν το 85% του συνόλου των καταθέσεων με την Εθνική να συγκεντρώνει μόνη της σχεδόν τις μισές καταθέσεις (45%).²¹ Σημαντική αδυναμία του συστήματος συνιστούσε η έλλειψη εξειδικευμένων, αυτόνομων πιστωτικών οργανισμών στους διάφορους τομείς της τραπεζικής δραστηριότητας. Όλες οι τράπεζες εκτελούσαν όλες τις τραπεζικές εργασίες: δέχονταν καταθέσεις, χορηγούσαν βραχυπρόθεσμα δάνεια, διενεργούσαν προεξοφλήσεις γραμματίων και συναλλαγματικών. Η πρώτη προσπάθεια καταμερισμού των τραπεζικών εργασιών έγινε το 1927, με την ίδρυση της Εθνικής Κτηματικής Τράπεζας, υπεύθυνης για θέματα κτηματικής πίστης (εργασίες που αποσπάστηκαν από την Εθνική Τράπεζα της

²⁰ Αλογοσκούφης Γ./ Λαζαρέτου Σ., (1997), ό.π., σελ.130

²¹ Αλογοσκούφης Γ./ Λαζαρέτου Σ., (1997), ό.π., σελ.131/ Δουκάκης Β. (1993), Το Νόμισμα, Το Οικονομικό, σελ.339-340

Ελλάδος) και το 1929 με την ίδρυση της Αγροτικής Τράπεζας, υπεύθυνης για θέματα αγροτικής πίστης. Η βασικότερη όμως αδυναμία του συστήματος ήταν η ανεπάρκεια του νομοθετικού πλαισίου ρύθμισης και ελέγχου των τραπεζικών εργασιών-οι τραπεζικές δραστηριότητες υπάγονταν στις ρυθμίσεις της γενικής νομοθεσίας, μέχρι το 1931 που άρχισαν να δημιουργούνται ειδικές διατάξεις-και η έλλειψη ενός αυτοτελούς εποπτικού οργανισμού.

Στη δεκαετία του 1920 η Εθνική διατηρούσε το αποκλειστικό δικαίωμα έκδοσης τραπεζογραμματίων και ασκούσε την νομισματική και συναλλαγματική πολιτική, παράλληλα με τις κλασικές εργασίες μιας εμπορικής τράπεζας. Το γεγονός αυτό την καθιστούσε ιδιαίτερα δύσκαμπτη και πολλές φορές αδύναμη να εκτελέσει τα καθήκοντά της καθώς οι δραστηριότητές της ήταν συχνά ανταγωνιστικές. Η διπλή της ιδιότητα, ως εκδοτική τράπεζα και συνάμα εμπορική, έκανε ακόμη πιο δύσκολο το έργο της και έθετε σε κίνδυνο την ασφάλεια του συστήματος. Το χαρτονόμισμα που κυκλοφορούσε στην αγορά εκείνη την εποχή προερχόταν από διάφορες εκδόσεις κατά τις φάσεις εξέλιξης του νομισματικού συστήματος της χώρας. Ήταν επιβεβλημένη, λοιπόν, η ανάγκη ενός αυτοδύναμου εκδοτικού ιδρύματος, απαλλαγμένου από τις τραπεζικές εργασίες, που θα αναλάμβανε αποκλειστικά την άσκηση νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής και που θα ασκούσε έλεγχο και εποπτεία στις τράπεζες του συστήματος.

Γ) Ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος

Στις 14 Μαΐου 1928 αρχίζει τη λειτουργία της η Τράπεζα της Ελλάδος ως κεντρική εκδοτική τράπεζα της χώρας. Η Τράπεζα ιδρύθηκε μετά από απαίτηση της Κοινωνίας των Εθνών προκειμένου να αναδιοργανωθεί η οικονομία της χώρας και να μπορέσει να παρακολουθήσει από κοντά τις διεθνείς εξελίξεις.²² Πρώτος Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος ορίστηκε ο Αλέξανδρος Διομήδης ενώ η Τράπεζα ξεκίνησε τις εργασίες της υπό νέο νομισματικό καθεστώς (επαναφορά στον κανόνα χρυσού-συναλλάγματος). Κύρια αποστολή της Τράπεζας είναι να συμβάλλει στην εξυγίανση του τραπεζικού συστήματος της χώρας και πιο συγκεκριμένα να αποσυμφορήσει την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος από την πολύπλευρη δραστηριότητα της και να συμβαδίσει κατά αυτόν τον τρόπο με τα διεθνή πρότυπα.

²² Σύμφωνα με τη Δημοσιονομική Επιτροπή της Κοινωνίας των Εθνών στην Εθνική παρατηρούνταν ασυμβίβαστο για την άσκηση δημόσιας πολιτικής (έκδοση χαρτονομίσματος) παράλληλα με τη δραστηριότητα της εμπορικής τράπεζας. Αυτός ήταν άλλωστε και ο πρωταρχικός λόγος δημιουργίας μιας ανεξάρτητης κεντρικής τράπεζας.

Οι λειτουργίες, λοιπόν, της Τράπεζας της Ελλάδος που τη διαφοροποιούν από τις άλλες τράπεζες που απαρτίζουν το ελληνικό τραπεζικό σύστημα είναι οι εξής:²³

- Η Τράπεζα της Ελλάδος έχει το αποκλειστικό προνόμιο της έκδοσης χαρτονομίσματος.
- Λειτουργεί ως ταμίας και εντολοδόχος του Δημοσίου. Τηρεί τους λογαριασμούς του (χορηγήσεις, καταθέσεις) και προσφέρει υπηρεσίες στην έκδοση και την εξόφληση του δημόσιου χρέους.
- Είναι η «τράπεζα των τραπεζών». Τηρεί τους λογαριασμούς καταθέσεων των εμπορικών τραπεζών, παρέχει πιστώσεις ενώ προσφέρει υπηρεσίες γραφείου συμψηφισμού.
- Κατέχει και διαχειρίζεται τα επίσημα συναλλαγματικά διαθέσιμα του κράτους.
- Ασκεί εποπτεία στα πιστωτικά και σε άλλα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και
- Προωθεί και επιβλέπει την ομαλή λειτουργία των συστημάτων πληρωμών και διακανονισμών χρεογράφων.

Την εποχή αυτή παρατηρείται γενικά το φαινόμενο της ίδρυσης ανεξάρτητων κεντρικών τραπεζικών ιδρυμάτων στον ευρωπαϊκό χώρο, ως μια προσπάθεια αποδέσμευσης από την κρατική παρέμβαση. Οι κεντρικές τράπεζες των χωρών επιζητούν να ασκούν αυτόνομα τη νομισματική και πιστωτική πολιτική του κράτους τους, έχοντας εξ ολοκλήρου τον έλεγχο των συναλλαγματικών διαθεσίμων, ώστε να είναι δυνατό η διακίνηση των κεφαλαίων διεθνώς να γίνεται πολύ πιο εύκολα και ανεμπόδιστα.

Η ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος πραγματοποιείται παράλληλα με την ανάγκη για νομισματική σταθεροποίηση στη χώρα. Ωστόσο, παρόλο που η Τράπεζα είχε την αμέριστη στήριξη της κυβέρνησης των Φιλελευθέρων, παρατηρήθηκαν πολλές φορές προσπάθειες για υπονόμηση του θεσμού της. Με άλλα λόγια, κατά τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας της, η Τράπεζα προσπαθούσε να συμβιβάσει τα αντιτιθέμενα συμφέροντα μιας πλειάδας φορέων, γεγονός που την απομάκρυνε από το λόγο για τον οποίο ιδρύθηκε καθιστώντας την αδύναμη να εκτελέσει τα καθήκοντά της ως κεντρική εκδοτική τράπεζα. Πιο συγκεκριμένα, ήταν γενική η επιθυμία της πολιτικής ηγεσίας να συνδεθεί η χώρα με τις διεθνείς κεφαλαιαγορές. Προϋπόθεση αποτελούσε η νομισματική σταθεροποίηση προκειμένου η χώρα να επανακτήσει την αξιοπιστία της στις αγορές του εξωτερικού. Επιπλέον, συνεχίστηκε η προσπάθεια της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος να παραμείνει ενεργό μέλος του

²³ Δουκάκης Β. (1993), ό.π., σελ. 338-339

τραπεζικού συστήματος καθώς και η προσπάθειά της για ανεξαρτησία από το κράτος και αποκατάσταση του ενεργητικού της.

Η Ε.Τ.Ε. πράγματι κατάφερε να ισχυροποιήσει τη θέση της στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα. Πέτυχε να εκκαθαρίσει το ενεργητικό της αποκτώντας έναν υψηλό δείκτη ρευστότητας και να αποκαταστήσει τις σχέσεις της με το Δημόσιο σε πολύ ικανοποιητικό βαθμό. Ενδεικτικό είναι το γεγονός πως η Ε.Τ.Ε. ενώ παραχώρησε το εκδοτικό προνόμιο στην Τράπεζα της Ελλάδος καθώς και όλα τα συναφή δάνεια και καταθέσεις, πέτυχε να παραμείνουν υπό την επίβλεψή της οι καταθέσεις των Ν.Π.Δ.Δ. και των διαφόρων ασφαλιστικών ταμείων που παρουσιάζουν ενδιαφέρον λόγω του ύψους τους και των προνομιακών τους επιτοκίων (τουλάχιστον 1% χαμηλότερο από το επιτόκιο των απλών καταθέσεων). Παράλληλα, η Ε.Τ.Ε. προχώρησε στην αναπροσαρμογή της λειτουργίας της και εξειδίκευσε τη δραστηριότητά της ως καθαρά εμπορική τράπεζα πλέον.

Η Τράπεζα της Ελλάδος ήταν ο πρωταγωνιστής σε ένα παιχνίδι λεπτών ισορροπιών όπου όλοι οι υπόλοιποι συμμετέχοντες συνασπισμένοι σε μια ομάδα επιδίωκαν την αποδυνάμωσή της και την εξάλειψη του λόγου ύπαρξής της παράλληλα με την επικράτηση των δικών τους συμφερόντων και, ιδιαίτερα, του προεξάρχοντος μέλους-της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος. Είναι γεγονός πως η απώλεια του εκδοτικού προνομίου από την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος προκάλεσε διττή αντίδραση: αφενός εκ μέρους ατόμων και κομμάτων αντιτιθέμενων στην πολιτική Βενιζέλου, αφετέρου εκ μέρους των εμπορικών τραπεζών. Οι εμπορικές τράπεζες διαφωνούσαν με τη σκοπιμότητα δημιουργίας κεντρικής τράπεζας, καθώς διαισθάνονταν απειλητική τη λειτουργία της για τη δική τους δραστηριότητα και γνώριζαν πως η μεταστροφή των αρμοδιοτήτων της Ε.Τ.Ε. δημιουργούσε για αυτούς έναν αρκετά επίφοβο ανταγωνιστή.²⁴

Τον Οκτώβριο του 1928 οι οκτώ μεγαλύτερες εμπορικές τράπεζες, με επικεφαλής την Εθνική, ίδρυσαν την *Ένωση Ελληνικών Τραπεζών*²⁵, ως ένα οργανισμό διαφύλαξης των συμφερόντων των τραπεζών ενάντια στη δραστηριότητα της Τράπεζας της Ελλάδος που ενέτεινε τον ανταγωνισμό μεταξύ τους. Η Τράπεζα της Ελλάδος παρέμεινε απτόητη και ξεκίνησε τη λειτουργία της, ανταγωνιζόμενη όλους αυτούς που αμφισβητούσαν τη σκοπιμότητα ίδρυσής της.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε πως η μετατροπή της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος σε εμπορική τράπεζα έγινε κάτω από εξαιρετικά ευνοϊκές συνθήκες. Η Ε.Τ.Ε. κατάφερε μέσω διαπραγματεύσεων να διατηρήσει όλα τα προνόμια μιας εκδοτικής τράπεζας και ταυτόχρονα να απαλλαγεί από όλες τις υποχρεώσεις που

²⁴ Κωστής Κ. (1986), ό.π., σελ.45

²⁵ Κυρκιλίτσης Α., (1934), *Αι Τράπεζαι εν Ελλάδι*, Αθήνα, σελ, 71

συνεπάγεται ο χαρακτηρισμός αυτός. Πέτυχε κατά το ξεκίνημα των εργασιών της Τράπεζας της Ελλάδος να λάβει προνομιακή θέση καθώς με τη μεταβίβαση του εκδοτικού προνομίου, παρέδωσε επίσης όλα τα συσχετιζόμενα δάνεια και έτσι απελευθερώθηκε από το βάρος του δημόσιου χρέους και χάρισε στο ενεργητικό της έναν υψηλό δείκτη ρευστότητας.²⁶ Εξάλλου, μεταβίβασε στην Τράπεζα της Ελλάδος μόνο ένα μέρος των ομολογιών του Δημοσίου και μάλιστα αυτό που δεν ήταν ρευστοποιήσιμο καθώς προερχόταν από την πληθωριστική περίοδο του 1920. Το ζήτημα διευθετήθηκε μετά από παρέμβαση του Βενιζέλου, ωστόσο η Τράπεζα της Ελλάδος ξεκινούσε με εξαιρετικό μειονέκτημα τη δράση της στο τραπεζικό πεδίο.

Μείζον θέμα προστριβών αποτέλεσε και το λεγόμενο «ζήτημα των καλυμμάτων» ή αλλιώς «ζήτημα της υπεραξίας του καλύμματος». Σύμφωνα με τους νόμους 656/26-3-1915 και 2547/24-9-1920, η Ε.Τ.Ε. διατηρούσε το δικαίωμα να επεκτείνει το εκδοτικό της περιθώριο κατά 380 εκατομμύρια δραχμές. Μοναδικός όρος που έπρεπε να τηρήσει ήταν να σχηματίσει ειδικό κάλυμμα για το επιπλέον χρήμα σε χρυσό και ομολογίες χρυσού του Ελληνικού Δημοσίου. Το απόθεμα αυτό μεταβιβάστηκε, όπως και τα υπόλοιπα στοιχεία του ενεργητικού της Εθνικής, στην Τράπεζα της Ελλάδος τηρουμένων όλων των κανόνων. Εντάσεις δημιουργήθηκαν όμως καθώς στα ταμεία της Ε.Τ.Ε. το απόθεμα αυτό δεν ήταν εγγεγραμμένο σε τρέχουσα αξία αλλά στην τιμή κτήσης, δηλαδή σε σταθερή αξία χρυσών δραχμών, γεγονός που δημιουργούσε υπεραξία περίπου 1 δις δραχμών. Την υπεραξία αυτή διεκδίκησε το Δημόσιο θεωρώντας ότι ανήκει σε αυτό και όχι στην Ε.Τ.Ε. Τελικά, το 1929 με την ανάληψη της εξουσίας από το κόμμα των Φιλελευθέρων και ύστερα από μακρές διαπραγματεύσεις, επιτεύχθηκε συμβιβασμός των δύο μερών που όριζε τη διανομή της υπεραξίας μεταξύ τους. Η Ε.Τ.Ε. ανέλαβε την υποχρέωση να μεταβιβάσει σταδιακά στο Δημόσιο 560 εκατομμύρια δραχμές και περίπου 850 εκατομμύρια δραχμές στην Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος ενώ το κράτος δεσμεύτηκε να μην επιβάλλει φορολογία στην Ε.Τ.Ε. ούτε στην προκύπτουσα υπεραξία «ούτε στην αποζημίωσή της για την πρόωρη άρση του προνομίου».²⁷

Στην πραγματικότητα, το ζήτημα της υπεραξίας του καλύμματος δε σχετίζεται με τη σκοπιμότητα ή όχι της ίδρυσης ενός κεντρικού τραπεζικού ιδρύματος.²⁸ Καταρχήν, η Τράπεζα της Ελλάδος δεν ενεπλάκη στο θέμα ούτε την αφορούσε άλλωστε. Η Τράπεζα της Ελλάδος απέκτησε το κάλυμμα της Ε.Τ.Ε. ως στοιχείο του ενεργητικού της. Η διαφωνία βρισκόταν στη διαφορά που προέκυπτε μεταξύ της αξίας

²⁶ Κωστής Κ. (1986), ό.π., σελ.49-50

²⁷ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 73

²⁸ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 72

κτήσης και της τρέχουσας αξίας του καλύμματος όπως και για το ποιος ήταν ο δικαιούχος για την είσπραξή της, η Ε.Τ.Ε. ή το ελληνικό Δημόσιο. Η διαμάχη εκτυλισσόταν ανάμεσα σε αυτούς τους δύο φορείς και η Τράπεζα της Ελλάδος δεν επηρεαζόταν ότι και να συνέβαινε. Η λογιστική αυτή υπεραξία θα προέκυπτε ανεξάρτητα από την ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος, καθώς ήταν απαραίτητο να αναπροσαρμοστεί το απόθεμα της Ε.Τ.Ε. που ήταν υπολογισμένο σε χρυσές δραχμές. Είναι ευνόητο, λοιπόν, πως είναι εντελώς αβάσιμη η σύνδεση του γεγονότος της ίδρυσης της Τράπεζας της Ελλάδος ως εκδοτικής τράπεζας με την αναδιοργάνωση της Ε.Τ.Ε. και τη μεταβίβαση των υποχρεώσεών της προς την Τράπεζα της Ελλάδος.²⁹

Χαρακτηριστικό, επίσης, είναι το παρακάτω γεγονός. Παρατηρούμε την ενίσχυση της Τράπεζας της Ελλάδος από τον κρατικό μηχανισμό από τα πρώτα κιόλας χρόνια της λειτουργίας της. Η Τράπεζα της Ελλάδος πέτυχε με σύμβαση να ρυθμίσει προς το συμφέρον της το ζήτημα των καταθέσεων των Ν.Π.Δ.Δ. και των δημοσίων ταμείων ενώ η ίδρυση της Ένωσης των Ελληνικών Τραπεζών της έδωσε το κίνητρο που χρειαζόταν για να συσφίξει τις σχέσεις της με το κράτος σε μια στιγμή που οι σχέσεις των εμπορικών τραπεζών με το κράτος σημείωναν απόκλιση. Αυτό δε σημαίνει, σε καμιά περίπτωση πως οι σχέσεις των δύο φορέων ήταν πάντα ομαλές δεδομένου ότι κάθε ένας εξυπηρετούσε διαφορετικούς στόχους και συμφέροντα. Ως παράδειγμα, αναφέρεται η πρόθεση της Τράπεζας της Ελλάδος να αυξήσει τα υποκαταστήματά της στην επαρχία (12 το 1930), που θα συναντήσει την αντίδραση της κυβέρνησης η οποία ισχυριζόταν αύξηση των γενικών εξόδων από μια τέτοια ενέργεια.³⁰

Εξάλλου αυτή καθαυτή η ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος ήταν ένα βήμα εκσυγχρονισμού για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα, που παράλληλα, ενισχύει το ρόλο του κράτους, όταν ο ιδιωτικός τομέας δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της αναπτυξιακής πολιτικής, ή το ρόλο νέων πιστωτικών οργανισμών που εμφανίζονται στο προσκήνιο, όπως η Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος και οι εξωτραπεζικοί χρηματοδοτικοί οργανισμοί. Είναι αξιοσημείωτο πως στα χρόνια αυτά το Ταχυδρομικό Ταμειτήριο και το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων γνωρίζουν την ουσιαστική ανάπτυξη και οργάνωσή τους

Δ) Εκσυγχρονισμός του ελληνικού τραπεζικού συστήματος Η Τράπεζα της Ελλάδος και οι Εμπορικές Τράπεζες

Ο εκσυγχρονισμός του τραπεζικού συστήματος ήταν ο στόχος της οικονομικής πολιτικής της κυβέρνησης Βενιζέλου. Προς το σκοπό αυτό,

²⁹ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 72

³⁰ Κωστής Κ. (1986), ό.π., σελ.83-84, 97, 106

σε πρώτο επίπεδο θα έπρεπε ένα κεντρικό τραπεζικό ίδρυμα να αναλάβει τα ηνία άσκησης της νομισματικής πολιτικής. Η Τράπεζα της Ελλάδος αποτελεί άξονα της νομισματικής πολιτικής κατά τα πρώτα χρόνια της δράσης της που ωστόσο συνέπεσαν με τα χρόνια εξάπλωσης της διεθνούς κρίσης. Η κρίση των ετών 1929-1931 αποπροσανατόλισε της Τράπεζα της Ελλάδος από τον αρχικό στόχο της νομισματικής εξυγίανσης και την ανάγκασε να θέσει νέες προτεραιότητες. Το γεγονός αυτό εκμεταλλεύτηκαν οι επικριτές της σκοπιμότητας λειτουργίας της που επιχείρησαν να τη διαβάλλουν. Δύο είναι οι απόψεις που κυριάρχησαν. Η πρώτη εξέφραζε τη γνώμη πως η τραπεζική μεταρρύθμιση ήταν μεν αναγκαία και επιβεβλημένη, έπρεπε δε να βρεθεί ένας διαφορετικός τρόπος επίτευξης και να μη στερηθεί η Ε.Τ.Ε. του εκδοτικού προνομίου της. Η δεύτερη άποψη υποστήριζε πως δεν έπρεπε να μεταβληθεί το καθεστώς λειτουργίας της Ε.Τ.Ε. λόγω της ιδιομορφίας της ελληνικής οικονομίας που δεν ήταν ακόμη έτοιμη να προχωρήσει σε τόσο ριζικές αλλαγές.

Από την αρχή της λειτουργίας της, η Τράπεζα της Ελλάδος κατέβαλε σοβαρές προσπάθειες για την καθιέρωσή της ως η «τράπεζα των τραπεζών». Σύμφωνα με την άποψη ενός τραπεζικού, αν η Ε.Τ.Ε. έβλεπε την ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος από μια άλλη σκοπιά, λιγότερο ανταγωνιστική, ίσως να ωφελούνταν περισσότερο, υπό ορισμένες προϋποθέσεις όπως: α) να διατηρεί επαρκή ρευστά διαθέσιμα, β) το ελληνικό δημόσιο να εξοφλούσε τις οφειλές του προς αυτήν, γ) να πετύχαινε να διατηρήσει την πίστη της, δ) η Τράπεζα της Ελλάδος δε θα γινόταν ανταγωνίστριά της, ε) η Τράπεζα της Ελλάδος θα πετύχαινε τη «νομισματική σταθεροποίηση» και στ) η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος να επεδίωκε να αναπτύξει τις δραστηριότητες της.³¹

Αντί όμως τα γεγονότα να πάρουν την παραπάνω, ευνοϊκή για όλους τροπή, η Ε.Τ.Ε. μεταβίβασε στην Τράπεζα της Ελλάδος μαζί με το εκδοτικό προνόμιο και το δημόσιο χρέος της χώρας το οποίο θα ρευστοποιούνταν μόνο μετά από αρκετά χρόνια. Από αυτό ακριβώς πηγάζουν όλα τα προβλήματα. Με το μεγαλύτερο μέρος του ενεργητικού της ακινητοποιημένο (47,5% του συνόλου των στοιχείων του ενεργητικού³²), η Τράπεζα της Ελλάδος λειτουργούσε πλέον μόνο ως ενδιάμεσος στην αγορά συναλλάγματος. Η υποχρέωση της τράπεζας να διακρατά το 40% των διαθέσιμων της καταδεικνύει τη δεινή θέση στην οποία περιήλθε στα πρώτα χρόνια της λειτουργίας της. Ανίκανη να παρέμβει στην αγορά χρήματος, μεταβάλλοντας το μέγεθος των πιστώσεων ή ακόμα και της νομισματικής κυκλοφορίας, παραδόθηκε στις

³¹ Φαρμακίδης Ε., (1934), 1) Η Τραπεζική Μεταρρύθμιση, 2) Τα Καλύμματα, Καβάλα, σελ.8-9.[Αναδημοσίευση άρθρων που είχαν δημοσιευτεί ανώνυμα στην Καθημερινή το 1927].

³² Αλογοσκούφης Γ./ Λαζαρέτου Σ., (1997), ό.π., σελ.142

διακυμάνσεις του ισοζυγίου πληρωμών.³³ Η εξέλιξη όμως αυτή κάθε άλλο παρά ευχάριστη ήταν για την κυβέρνηση των Φιλελευθέρων. Οι προσδοκίες για τη νομισματική σταθεροποίηση και τη συνακόλουθη εισροή ξένων κεφαλαίων παίρνουν πολύ διαφορετική τροπή μετά το πρώτο εξάμηνο του 1929, χρονιά της μεγάλης έκρηξης και κατάρρευσης της οικονομίας των ΗΠΑ που παρέσυρε στο διάβα της την οικονομία όλων των κρατών παγκοσμίως.

Όσον αφορά την πιστωτική πολιτική της Τράπεζας της Ελλάδος την περίοδο που εξετάζουμε, η κατάσταση δεν παρουσιάζει καλύτερα αποτελέσματα, καθώς η πιστωτική δραστηριότητα της Τράπεζας επηρεάζεται από τη δυσμενή νομισματική δραστηριότητα στο εσωτερικό της χώρας. Τα δύο εργαλεία άσκησης της πιστωτικής πολιτικής, η άμεση χρηματοδότηση και το προεξοφλητικό επιτόκιο, είχαν έντονα αντιπληθωριστικό χαρακτήρα. Οι άμεσες χρηματοδοτήσεις της Τράπεζας της Ελλάδος ήταν πολύ περιορισμένες και αφορούσαν κυρίως ορισμένους νευραλγικούς κλάδους της οικονομίας, όπως το καπνεμπόριο, ενώ η πολιτική του προεξοφλητικού επιτοκίου ήταν εκ των προτέρων καταδικασμένη καθώς την εποχή εκείνη οι εμπορικές τράπεζες παρουσίαζαν υψηλό δείκτη ρευστότητας και επομένως δεν είχαν ανάγκη να καταφύγουν στην Τράπεζα της Ελλάδος για αναπροεξόφληση του χαρτοφυλακίου τους. Η πολιτική μείωσης του προεξοφλητικού επιτοκίου από 10% σε 9% εκ μέρους της Τράπεζας της Ελλάδος δεν επηρέασε τα επιτόκια των τραπεζικών πιστώσεων και οι εμπορικές τράπεζες εξακολουθούσαν να χορηγούν πιστώσεις με επιτόκιο 13%, πάνω από τον προεξοφλητικό τόκο. Τα επιτόκια άρχισαν να πέφτουν μετά το 1930 όταν παρατηρήθηκε γενικά κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας, εξαιτίας της στενότητας χρήματος στην οικονομία και έφτασαν στο 9%.

Η οικονομία όμως βρίσκεται σε δυσχερή θέση συνολικά. Το εθνικό εισόδημα την περίοδο 1928-1929 παρέμεινε στάσιμο για να μειωθεί τον επόμενο χρόνο και μέχρι το 1931. Ανάλογη πορεία ακολούθησε και η βιομηχανική παραγωγή. Η υποτίμηση της στερλίνας το Σεπτέμβριο του 1931 και η κατάρρευση του κανόνα χρυσού-συναλλάγματος είχαν άμεσο αντίκτυπο στον αγροτικό τομέα της οικονομίας. Οι εξαγωγές αγροτικών προϊόντων μειώθηκαν με αποτέλεσμα την πτώση των τιμών τους και τη στασιμότητα ή μείωση της αγροτικής παραγωγής³⁴ που παρέσυραν με τη σειρά τους τη βιομηχανική παραγωγή και κυρίως τις βιομηχανικές μονάδες επεξεργασίας αγροτικών προϊόντων. Το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών επιδεινώθηκε ενώ κλονίστηκε η εμπιστοσύνη του κοινού προς το νόμισμα που οδηγήθηκε σε μαζικές αναλήψεις καταθέσεων. Οι

³³ Κωστής Κ. (1986), ό.π., σελ. 46-47

³⁴ Ο ρυθμός μεταβολής του δείκτη γεωργικών προϊόντων (1914=100) ήταν αρνητικός: -18,8% το 1930, -12,9% το 1931 αυξήθηκε όμως το 1932 κατά 16,2% [Ανώτατο Οικονομικό Συμβούλιο, (1933), Ο Τιμάρθμος Χονδρικής Πώλησης στην Ελλάδα.]

τράπεζες, αντιδρώντας, ανακάλεσαν τις βραχυπρόθεσμες πιστώσεις τους δημιουργώντας νέα προβλήματα αφού είχαν χορηγήσει βραχυπρόθεσμες πιστώσεις σε βιομηχανίες που τις χρησιμοποίησαν για μακροπρόθεσμες επενδύσεις. Βρέθηκαν λοιπόν οι εμπορικές τράπεζες με ακινητοποιημένο σημαντικό μέρος του ενεργητικού τους. Στα παραπάνω προστίθεται η αύξηση του προεξοφλητικού επιτοκίου από 9% σε 12% το Σεπτέμβριο του 1931 και 11% τον Οκτώβριο συμπληρώνοντας την εικόνα της πιστωτικής συρρίκνωσης. Αυτή τη φορά όμως η παρέμβαση της Τράπεζας της Ελλάδος ήταν αποτελεσματική. Οι εμπορικές τράπεζες αντιμετωπίζοντας σοβαρά προβλήματα ρευστότητας κατέφυγαν στην Τράπεζα της Ελλάδος για αναπροεξόφληση των χαρτοφυλακίων τους, κάτι που γινόταν για πρώτη φορά και καθιέρωνε πλέον την Τράπεζα της Ελλάδος στη συνείδηση του κοινού ως την «τράπεζα των τραπεζών».

Υπό τις υφιστάμενες συνθήκες, με την ισχυροποίηση της Τράπεζας της Ελλάδος την περίοδο που οι εμπορικές τράπεζες διέρχονται κρίση, ήταν πρόσφορο το έδαφος για τη δημιουργία για πρώτη φορά³⁵ του νομικού πλαισίου λειτουργίας των ελληνικών τραπεζών και της εμφάνισης των διαφόρων πρακτικών παρέμβασης της εκδοτικής τράπεζας στη λειτουργία του πιστωτικού συστήματος. Με τον νόμο της 7^{ης} Ιουλίου 1931 Περί Ανωνύμων Εταιριών και Τραπεζών προσδιορίστηκε για πρώτη φορά λεπτομερώς το περιεχόμενο των τραπεζικών λειτουργιών: ορίστηκε ότι οι τράπεζες θα πρέπει να λειτουργούν υπό τη μορφή ανώνυμης εταιρίας, καθορίστηκε με ακρίβεια το ύψος του μετοχικού κεφαλαίου που θα πρέπει να καταβάλλεται τοις μετρητοίς-ποσοστό υποχρεωτικής ρευστότητας-(άρθρα 10-14) και απαγορεύθηκε η ταυτόχρονη άσκηση ή συμμετοχή σε εμπορικές και βιομηχανικές δραστηριότητες (άρθρο 16). Οι εμπορικές τράπεζες ήταν πλέον υποχρεωμένες να διατηρούν ως ταμιακά διαθέσιμα είτε 7% του συνόλου των καταθέσεών τους σε δραχμές με τη μορφή καταθέσεων στην Τράπεζα της Ελλάδος, είτε 12% στο ταμείο τους. Με το μέτρο αυτό η Τράπεζα της Ελλάδος στόχευε στον έλεγχο της ταμιακής ρευστότητας των εμπορικών τραπεζών και την έκταση της δανειοδοτικής τους δραστηριότητας και, συνεπώς, στην αποτελεσματική άσκηση της νομισματικής και πιστωτικής πολιτικής και στην εύρυθμη λειτουργία του συστήματος.

³⁵ Προγενέστερες προσπάθειες νομοθετικής ρύθμισης του τραπεζικού συστήματος αποτέλεσαν το διάταγμα του Ιουνίου 1926 που απαγόρευε τη σύσταση ανωνύμων τραπεζικών εταιριών με μετοχικό κεφάλαιο μικρότερο των 15 εκ. δραχμών, και το μεταγενέστερο διάταγμα του Αυγούστου 1930 με το οποίο όλες οι τράπεζες υποχρεώθηκαν να καταβάλλουν κάθε μήνα στο Υπουργείο Οικονομικών αναλυτικές καταστάσεις των ημερήσιων εργασιών τους.

Εξάλλου, η αρχή της διατήρησης υποχρεωτικών καταθέσεων είχε διατυπωθεί από την αντιπροσωπεία της Κοινωνίας των Εθνών κατά τις προκαταρκτικές εργασίες δημιουργίας της κεντρικής τράπεζας, είχε συναντήσει όμως την αντίδραση της ελληνικής πλευράς. [Βενέζης Η., (1955), Χρονικό της Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα, σελ.109-111].

Η ψήφιση του νόμου προκάλεσε δυσαρέσκεις ως προς τη λειτουργικότητά του και την ικανότητά του να αναδιαρθρώσει το ταμείο των τραπεζών. Από τη μια πλευρά, οι εμπορικές τράπεζες εξαναγκάστηκαν να αυξήσουν την ταμιακή τους ρευστότητα σε βάρος των καταθέσεων τους στην Ε.Τ.Ε. και των αντίστοιχων σε συνάλλαγμα και, από την άλλη πλευρά, η Τράπεζα της Ελλάδος ενίσχυσε τη θέση της στο τραπεζικό σύστημα της χώρας, τόσο από άποψη γοήτρου όσο και κεφαλαιακής επάρκειας. Στην πραγματικότητα όμως τα αποτελέσματα ήταν πολύ διαφορετικά καθώς το 1930 παρατηρείται αύξηση κατά 1 εκατομμύριο στερλίνες των καταθέσεων σε συνάλλαγμα στην Ε.Τ.Ε. σε σχέση με το 1929, που οδηγεί στη σκέψη ότι δημιουργείται αποθησαυρισμός συναλλάγματος. Η τακτική αυτή βέβαια, από την πλευρά των εμπορικών τραπεζών, να διαφύγουν από τον έλεγχο της Κεντρικής Τράπεζας έδειξε γρήγορα τα αποτελέσματά της, καθώς οι τράπεζες, μετά το ξέσπασμα της κρίσης στη χώρα, έφτασαν ως και στα πρόθυρα της κατάρρευσης. Εν τέλει, το πλήγμα αποφεύχθηκε με την εγκατάλειψη της σταθεροποίησης και τη δραχμοποίηση των καταθέσεων σε συνάλλαγμα.

Τον Απρίλιο 1932 ο κανόνας χρυσού εγκαταλείφθηκε και η Τράπεζα της Ελλάδος δεν είχε λόγο να ασκεί συσταλτική πιστωτική πολιτική. Μείωσε το προεξοφλητικό επιτόκιο από 11% σε 10% τον Αύγουστο και σε 9% το Δεκέμβριο στην προσπάθειά της να μειώσει το κόστος του χρήματος. Ακολούθησαν διαδοχικές μειώσεις στα επόμενα χρόνια. Αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής ήταν να αναγκαστούν οι εμπορικές τράπεζες να μειώσουν τον τόκο χορηγήσεών τους κάτω του 10%. Η μείωση όμως του προεξοφλητικού επιτοκίου δεν συνέβαλε στην αύξηση των τραπεζικών πιστώσεων και οι τράπεζες συνέχισαν την άσκηση συσταλτικής πιστωτικής πολιτικής με στόχο την ενίσχυση της ρευστότητάς τους.

Το 1933 εκδηλώθηκε αθρόα προσφορά συναλλάγματος από την εσωτερική αγορά εξαιτίας των προσδοκιών για υποτίμηση του δολαρίου και λόγω του επαναπατρισμού κεφαλαίων που είχαν διαφύγει στο εξωτερικό στα χρόνια της κρίσης. Το αποτέλεσμα ήταν η Τράπεζα της Ελλάδος να επανακτήσει τα συναλλαγματικά της διαθέσιμα, που είχαν φτάσει σε μηδενικά επίπεδα μετά την υποτίμηση της δραχμής, και να αποκατασταθεί η εμπιστοσύνη του κοινού προς το νόμισμα. Έτσι, οι τράπεζες μπόρεσαν να μειώσουν περαιτέρω τα επιτόκια δανεισμού και να επεκτείνουν τις πιστώσεις τους. Η Τράπεζα της Ελλάδος μείωσε το προεξοφλητικό επιτόκιο τον Ιούνιο σε 7,5% και τον Οκτώβριο σε 7%. Το τραπεζικό επιτόκιο ακολούθησε και διαμορφώθηκε σε 9% το Σεπτέμβριο και 7,5% τον Οκτώβριο. Έκτοτε, το προεξοφλητικό επιτόκιο παρέμεινε σταθερό ως τον Ιανουάριο 1937 που μειώθηκε στο 6%. Σε γενικές

γραμμές, η νομισματική και πιστωτική πολιτική της Τράπεζας της Ελλάδος κατά τη δεκαετία του 1930 ήταν σταθερά αντιπληθωριστική.

Μετά το 1933, η Τράπεζα της Ελλάδος ανέλαβε μια σειρά δραστηριοτήτων που ενίσχυσαν τη θέση της στο τραπεζικό σύστημα: παρακολουθούσε την κίνηση των εξαγωγών και εκπλήρωνε τις συναλλαγματικές υποχρεώσεις των εξαγωγέων, είχε τον έλεγχο της τήρησης των συναλλαγματικών περιορισμών, ήταν υπεύθυνη για την παραλαβή και τον έλεγχο των αιτήσεων για τη χορήγηση συναλλάγματος, διαχειριζόταν το σύστημα των διμερών συναλλαγών (clearing) με 19 χώρες και είχε τον έλεγχο της αλληλογραφίας από και προς το εξωτερικό. Οι εργασίες αυτές δημιουργούσαν σημαντικά έσοδα για την Τράπεζα, που δε λάμβανε όμως αμοιβή για καμιά από αυτές παρά μόνο μια μικρή προμήθεια από την εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους. Η ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος αποτελεί ένα σημείο καμπής για τη λειτουργία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος. Οι σχέσεις κράτους, Τράπεζας της Ελλάδος και εμπορικών τραπεζών παίρνουν την οριστική τους μορφή στα χρόνια αυτά με την Κεντρική Τράπεζα να αναδεικνύεται σε κυρίαρχο του ελληνικού τραπεζικού συστήματος και να απολαμβάνει την αναγνώριση και την παραδοχή τόσο της πολιτικής ηγεσίας όσο και του πολιτικού κόσμου εν γένει.

Στην Ελλάδα το νομισματικό σύστημα είναι ιεραρχημένο σε μορφή πυραμίδας. Το 1932 αριθμεί 32 οργανισμούς: στην κορυφή βρίσκεται η Κεντρική Τράπεζα, η Τράπεζα της Ελλάδος και ακολουθούν 25 εμπορικές τράπεζες (από τις οποίες 5 είναι μεγάλες, 5 ξένες και οι υπόλοιπες τοπικής σημασίας και με περιορισμένες δραστηριότητες), μια τράπεζα κτηματικής πίστης (η Εθνική Κτηματική Τράπεζα), τρεις τράπεζες αγροτικής πίστης (η Αγροτική Τράπεζα και δύο τράπεζες τοπικής δραστηριότητας) και δύο ιδιότυποι πιστωτικοί οργανισμοί-το Ταχυδρομικό Ταμειυτήριο και το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων. Πιο συγκεκριμένα:

➤ Η Τράπεζα της Ελλάδος

Η Τράπεζα της Ελλάδος, όπως, έχει αναφερθεί νωρίτερα, ιδρύθηκε στις 14 Μαΐου 1928. Η νομική μορφή της Τράπεζας είναι ανώνυμη εταιρία, υπόκειται όμως σε ειδικές καταστατικές ρυθμίσεις όσον αφορά την εκλογή των μελών της και τη διανομή των κερδών. Σύμφωνα με το άρθρο 4 του Καταστατικού της Τράπεζας «Κύριο καθήκον της τραπεζής είναι η εξασφάλιση της σταθερότητας της εις χρυσόν αξίας των γραμματίων αυτής. Προς τον σκοπό τούτο θα ρυθμίζει εντός των ορίων του καταστατικού αυτής την κυκλοφορία και την πίστη εν Ελλάδι».

➤ Οι Εμπορικές Τράπεζες

Οι εμπορικές τράπεζες είναι κερδοσκοπικές επιχειρήσεις. Βασική τους αρμοδιότητα είναι η συγκέντρωση του ανενεργού χρήματος, του χρήματος δηλαδή που προορίζεται για αποταμίευση, και η είσοδός του

στο τραπεζικό σύστημα με τη μορφή κατάθεσης. Τα χρήματα αυτά σε καθορισμένο χρόνο και με βάση το ισχύον επιτόκιο αποφέρουν τόκο, αποτελώντας με τον τρόπο αυτό μια επένδυση για τους καταθέτες. Εξάλλου, οι τράπεζες χρησιμοποιούν τον όγκο των καταθέσεων τους για τη χορήγηση δανείων σε αυτούς που χρειάζονται χρήμα έναντι μεγαλύτερου επιτοκίου. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι το ελληνικό τραπεζικό σύστημα παρουσιάζει υψηλό βαθμό ανάπτυξης. Σημαντικές λειτουργίες των εμπορικών τραπεζών είναι επίσης οι ακόλουθες:

- Είναι οι τραπεζίτες του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας. Δέχονται δηλαδή καταθέσεις κάθε είδους (όψεως, ταμιευτηρίου, προθεσμίας κλπ) και χορηγούν πιστώσεις σε όλους τους τομείς της οικονομίας.
- Λειτουργούν, επίσης, ως τραπεζίτες των Ν.Π.Δ.Δ. και των Δημόσιων Επιχειρήσεων.
- Τηρούν τα ρευστά τους διαθέσιμα με τη μορφή απαιτήσεων έναντι της Τράπεζας της Ελλάδος.

Υπάρχουν τέσσερις μεγάλες τράπεζες, οι οποίες συγκεντρώνουν το 88% των καταθέσεων στις εμπορικές τράπεζες και χορηγούν το 79% των πιστώσεων.

➤ Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος

Η τράπεζα αυτή είναι υπεύθυνη για τα τεκταινόμενα στον αγροτικό τομέα. Πιο συγκεκριμένα, η Αγροτική Τράπεζα χρηματοδοτεί τις αγροτικές δραστηριότητες, με χαμηλό επιτόκιο, ενώ παρακολουθεί την ορθή εφαρμογή της αγροτικής πολιτικής της κυβέρνησης. Επιπρόσθετα, ελέγχει τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, διανέμει τα γεωργικά εφόδια (λιπάσματα), ενώ έχει και συμβουλευτικό χαρακτήρα.

➤ Εθνική Κτηματική Τράπεζα

Είναι το πιστωτικό ίδρυμα στο οποίο απευθύνονται οι πάντες για τη χορήγηση στεγαστικού δανείου.

➤ Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο

Το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο συγκεντρώνει ένα ικανοποιητικό ποσοστό των συνολικών ιδιωτικών αποταμιεύσεων της τάξης του 18%. Χορηγεί μακροπρόθεσμα δάνεια στην Τοπική Αυτοδιοίκηση και τις δημόσιες επιχειρήσεις και βραχυπρόθεσμα δάνεια στους δημόσιους υπαλλήλους και τους συνταξιούχους. Έχει καθιερωθεί στην αντίληψη του αποταμιευτικού κοινού της χώρας κυρίως επειδή διατηρεί γραφεία σε όλα τα ταχυδρομικά γραφεία της χώρας και χορηγεί υψηλότερο επιτόκιο.

III. ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1940-1980

Η ενότητα αυτή καλύπτει μεγάλο εύρος θεμάτων καθώς η ελληνική οικονομία κατά τη διάρκεια των 40 αυτών ετών πέρασε από διάφορες φάσεις ανάπτυξης, διαφορετική αντιμετώπιση των καταστάσεων και στην ουσία κατάφερε το ακατόρθωτο για πολλούς. Θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τις παρακάτω υποενότητες: α) 1940-1944, η εποχή του πολέμου και της κατοχής στην Ελλάδα, β) 1944-1952, απελευθέρωση και ανασυγκρότηση, γ) 1953-1966, εποχή σταθερότητας και ανάπτυξης, δ) 1967-1974, η περίοδος της δικτατορίας και ε) 1975-1980, ομαλοποίηση της οικονομίας.

A) Πόλεμος και Κατοχή στην Ελλάδα (1940-1944)

Συνεχίζοντας την περιήγησή μας στη νομισματική εξέλιξη της χώρας θα αναφερθούμε στην περίοδο του πολέμου και της τριπλής κατοχής που υπέστη η Ελλάδα από τις γερμανικές, ιταλικές και βουλγαρικές δυνάμεις. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητα και αστάθεια στις συναλλαγές. Η αβεβαιότητα για τα τεκταινόμενα στον πολιτικό χώρο και η πολεμική κινητοποίηση ανησυχούσαν το επενδυτικό κοινό που στράφηκε, όπως ήταν αναμενόμενο, σε μαζική ανάληψη των καταθέσεων του ήδη από τον Αύγουστο του 1939. Την ίδια στιγμή, οι απαιτήσεις του κράτους σε πόρους για την προμήθεια πολεμικού εξοπλισμού έβαιναν αυξανόμενες ενώ καταργήθηκαν οι πωλήσεις επί πιστώσει. Τα δύο αυτά γεγονότα συντέλεσαν από κοινού στην αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας και οι τράπεζες αναγκάστηκαν να επιβάλλουν περιοριστικά μέτρα για να εμποδίσουν τη διαρροή χρήματος.

Η κατάσταση που επικρατούσε απεικονίζεται στον προϋπολογισμό του έτους 1939-1940, όπου παρατηρείται γενική μείωση των εσόδων με παράλληλη διόγκωση των δαπανών.³⁶ Εντούτοις, το κράτος με συντονισμένη δράση στο νομισματικό και δημοσιονομικό πεδίο και με τη βοήθεια της Μ. Βρετανίας, η οποία χορήγησε δάνειο ύψους 45 εκατομμυρίων λιρών και 5 εκατομμυρίων δολαρίων για την κάλυψη των πολεμικών δαπανών, κατάφερε να αντιμετωπίσει τον πόλεμο με μικρές απώλειες, κάτι που δεν ήταν δυνατόν να συνεχιστεί κατόπιν, στα χρόνια της Κατοχής.

Μόλις οι δυνάμεις κατοχής επιβλήθηκαν στη χώρα κάθε μια από αυτές-Γερμανία, Ιταλία, Βουλγαρία-εξέδωσε το δικό της νόμισμα-μάρκα κατοχής, μεσογειακή δραχμή και λέβα αντίστοιχα-κίνηση η οποία

³⁶ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 185-186

αναιρέθηκε σχεδόν αμέσως (1 Αυγούστου 1941). Η νομισματική κατάσταση όμως είχε ήδη δρομολογηθεί. Η νομισματική κυκλοφορία διογκωνόταν, η ζήτηση αγαθών ήταν σε έξαρση και η προσφορά ήταν ανίκανη να ανταποκριθεί. Ο πληθωρισμός και η τιμή του χρυσού αυξάνονταν ίλιγγιωδώς. Η δημοσιονομική κατάσταση παρουσιαζόταν χαώδης, το ίδιο και το πιστωτικό σύστημα της χώρας. Συναλλαγματική πολιτική ήταν αδύνατο να ασκηθεί γιατί δεν υπήρχε συνάλλαγμα. Η χώρα αναγκάστηκε να χρησιμοποιήσει το συναλλαγματικό της απόθεμα για να λάβει βοήθεια στις άμεσες ανάγκες που προέκυψαν-τρόφιμα, πρώτες ύλες, μηχανικό εξοπλισμό.

Η Τράπεζα της Ελλάδος βρέθηκε στην πολύ δυσάρεστη θέση να χορηγεί ολόένα και μεγαλύτερες αποζημιώσεις και πιστώσεις στα κατοχικά στρατεύματα προκειμένου να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους, χορηγούσε όμως ποσά πολύ μεγαλύτερα από αυτά που επέτρεπε το κάλυμμά της. Στον εξωτερικό τομέα της οικονομίας παρατηρείται μια παρόμοια κατάσταση αφαίμαξης. Το εξαγωγικό εμπόριο διενεργείται μέσω διμερών συναλλαγών με τη Γερμανία και την Ιταλία και παρουσιάζεται έντονα παθητικό, ύστερα από τις ρυθμίσεις προς όφελος των εν λόγω χωρών.

B) Απελευθέρωση και ανασυγκρότηση (1944-1952)

Η περίοδος που ακολουθεί είναι ίσως η πιο πολυτάραχη της νεότερης οικονομικής ιστορίας. Μπορεί να χωριστεί σε δύο φάσεις: 1) Στην περίοδο μετά τη απελευθέρωση (1944-1946) με κύρια χαρακτηριστικά τον υπερπληθωρισμό και τις προσπάθειες για σταθεροποίηση και 2) Την περίοδο 1947-1952 που επιχειρείται δυναμικά η ανασυγκρότηση του κράτους.

1) Απελευθέρωση 1944-1946

Στο τέλος της κατοχικής περιόδου και στους πρώτους μήνες της απελευθέρωσης η χώρα δεν είχε στην ουσία νόμισμα και για τις ανάγκες των συναλλαγών χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος του αντιπραγματισμού. Κάτι τέτοιο δεν ήταν δυνατό να υφίσταται για μεγάλο χρονικό διάστημα και έτσι ξεκίνησαν οι διαπραγματεύσεις για τη δημιουργία νέου νομίσματος που εισήχθη στις 11 Νοεμβρίου 1944. Η πρώτη νομισματική μεταρρύθμιση είχε σαν στόχο την αντιμετώπιση του πληθωρισμού. Η ρύθμιση αυτή απαξίωσε τη δραχμή εφόσον 1 χάρτινη λίρα εξισώθηκε με 600 νέες δραχμές και 1 νέα δραχμή με 50 δισεκατομμύρια κατοχικές δραχμές.³⁷ Η μεταρρύθμιση, ή καλύτερα

³⁷ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 247

«νομισματική διαρρύθμιση», ήταν ένα πρώτο βήμα για την επιστροφή σε συνθήκες οικονομικής ομαλότητας. Προέβλεπε, επίσης, μια σειρά επιπρόσθετων μέτρων, όπως διατιμήσεις, αγορανομικούς ελέγχους, επανάληψη των εισαγωγών κ. ά.

Η σύνδεση με τη λίρα επεδίωκε να εμπνεύσει εμπιστοσύνη στο κοινό και για το λόγο αυτό επιλέχτηκε η χάρτινη λίρα και όχι η χρυσή. Η νομισματική κυκλοφορία σε χρυσές λίρες βρισκόταν σε πολύ χαμηλό επίπεδο, υπήρχαν δηλαδή περιθώρια για αύξηση της ποσότητας του χαρτονομίσματος στην αγορά. Το έργο αυτό ανέλαβε η Ε.Τ.Ε. που όρισε την ισοτιμία της χρυσής λίρας προς 2850 δραχμές.³⁸ Η παρέμβαση όμως αυτή είχε εντελώς προσωρινό χαρακτήρα. Η τιμή της χρυσής λίρας άρχισε να αυξάνεται ιλιγγιωδώς, η δραχμή έχανε το μεγαλύτερο μέρος της αγοραστικής της δύναμης, οι μισθοί και τα ημερομίσθια σημείωναν κατακόρυφη πτώση, η εμπιστοσύνη του κοινού προς το νόμισμα εξείλιπε και η κυβέρνηση περιήλθε στη δυσάρεστη θέση της συνεχούς έκδοσης χαρτονομίσματος προκειμένου να ανταποκριθεί στις ανάγκες.

Έπρεπε λοιπόν να ληφθούν άμεσα μέτρα για την αντιμετώπιση του νέου πληθωρισμού και τη σταθεροποίηση της δραχμής. Τον Ιούνιο του 1945 γίνεται η δεύτερη προσπάθεια «νομισματικής διαρρύθμισης» με την οποία επιχειρείται πρωτίστως η σταθεροποίηση της αγοραστικής αξίας της δραχμής. Προϋπόθεση για το στόχο αυτό αποτελεί μια δέσμη επικουρικών μέτρων που περιλαμβάνει την ισοσκέλιση του προϋπολογισμού, τη συγκράτηση των μισθών και ημερομισθίων, τον έλεγχο των τιμών κ.ά. Αρχικά, η προσπάθεια φάνηκε να αποδίδει, τελικά όμως δεν ανταποκρίθηκε στις απαιτήσεις, η δραχμή γνώρισε νέα υποτίμηση έναντι της στερλίνας τον Ιανουάριο 1946 και η χώρα οδηγήθηκε σε ακόμη μεγαλύτερη οικονομική αστάθεια. Θεσπίστηκαν, επίσης, μέτρα για την πάταξη των συναλλαγματικών παραβιάσεων, την επαναφορά των τιμών σε ανεκτά επίπεδα και την επιβολή κρατικού ελέγχου. Η υποτίμηση της δραχμής έφτασε σε δραματικά επίπεδα, 1 λίρα Αγγλίας ήταν ίση πια με 2000 δραχμές ενώ ένα δολάριο Η.Π.Α. με 500 δραχμές³⁹, και κρίθηκε απαραίτητη για ακόμη μια φορά, τρίτη στη σειρά, η αποτελεσματική σταθεροποίηση του συστήματος που ψηφίστηκε στις 25 Ιανουαρίου 1946.

Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον της προσπάθειας αυτής εστιάζεται στο γεγονός ότι πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της «Συμφωνίας του Λονδίνου», κατά την οποία η ελληνική κυβέρνηση ανέλαβε την υποχρέωση να εφαρμόσει ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα σταθεροποίησης και το αντισυμβαλλόμενο μέρος, η βρετανική κυβέρνηση δηλαδή, ανέλαβε να το υποστηρίξει οικονομικά και υλικά. Η Μ. Βρετανία χορήγησε λοιπόν στην Ελλάδα δάνειο ύψους 10 εκατομμυρίων λιρών και

³⁸ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 249

³⁹ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 253

πιστώσεις για είδη ρουχισμού, γεωργικά μηχανήματα, μέσα μεταφοράς κ.ά. Επιπρόσθετα, παρασχέθηκε άμεση βοήθεια συμβουλευτικού χαρακτήρα στην κυβέρνηση από ειδικούς βρετανούς εμπειρογνώμονες. Ιδρύθηκε, επίσης, η Νομισματική Επιτροπή που ως κύρια αρμοδιότητά της είχε τη ρύθμιση της νομισματικής και πιστωτικής πολιτικής της χώρας.

Εξάλλου, η ελληνική κυβέρνηση, στα πλαίσια του σταθεροποιητικού προγράμματος, ανέλαβε μια σειρά από άλλες δεσμεύσεις. Αναφέρουμε ενδεικτικά τη μείωση του ελλείμματος του προϋπολογισμού, μέσω της αύξησης της φορολογίας και της μείωσης των μη-παραγωγικών δαπανών, τη συγκράτηση των μισθών και των ημερομισθίων, την εισαγωγή ενός συστήματος διατιμήσεων για τα είδη που παρέχονται με δελτίο και για τις πρώτες ύλες. Γενικά, καταβαλλόταν προσπάθεια να διαμορφωθεί νέα νομισματική πολιτική που θα στηριζόταν, εν πολλοίς, στις προτάσεις που είχε καταθέσει ένα χρόνο πριν ο Κυριάκος Βαρβαρέσος, Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, Αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και Υπουργός Εφοδιασμού. Ο Βαρβαρέσος υποστήριζε ότι για τη νομισματική εξυγίανση της χώρας ήταν απαραίτητο να επιδιωχθούν μια σειρά από στόχους. α) Φορολόγηση των εύπορων τάξεων του πληθυσμού, β) διανομή της επισιτιστικής-και όχι μόνο- βοήθειας της UNRA σύμφωνα με τις ανάγκες, γ) καταπολέμηση της αισχροκέρδειας, δ) συγκράτηση των μισθών/ ημερομισθίων, ε) περιφρούρηση του συναλλαγματικού αποθέματος.⁴⁰ Από τις προτάσεις αυτές δεν ίσχυσε η τελευταία καθώς επετράπη η κατάθεση συναλλάγματος στην Τράπεζα της Ελλάδος και η αγοραπωλησία χρυσού και χρυσών νομισμάτων στο ίδρυμα.

Η τρίτη προσπάθεια νομισματικής σταθεροποίησης υπήρξε περισσότερο αποτελεσματική. Η επιτυχία της θα πρέπει να αναζητηθεί μεταξύ άλλων στην αναθέρμανση της οικονομικής ζωής. Η γεωργική και η βιομηχανική παραγωγή ανέκαμπταν ενώ και η δημοσιονομική κατάσταση της χώρας βελτιωνόταν καθώς τα δημόσια έσοδα αυξάνονταν βαθμιαία με παράλληλη μείωση των εξόδων. Η αγοραστική δύναμη της δραχμής σταθεροποιήθηκε, η νομισματική κυκλοφορία ακολούθησε έναν ομαλό ρυθμό αύξησης, η χρυσή λίρα συγκρατήθηκε. Όλα αυτά μαζί συνετέλεσαν στη δραστηριοποίηση της οικονομίας και την αύξηση της παραγωγής. Δεν πρέπει όμως να αγνοήσουμε, στο σημείο αυτό, τη μεγάλη σημασία της εξωτερικής οικονομικής βοήθειας- εκ μέρους της Μ. Βρετανίας και της UNRA που τροφοδότησαν τη χώρα με αξιοσημείωτα κεφάλαια. Όχι όμως χωρίς αντίκτυπο. Στο τέλος του 1946 η Τράπεζα της Ελλάδος παρουσίαζε σημαντική μείωση των συναλλαγματικών της διαθεσίμων.

⁴⁰ Βενέζης Η., (1955), ό.π. σελ. 332

Όσον αφορά στην πιστωτική πολιτική της περιόδου, η κατάσταση εμφανίζεται ιδιαίτερος δύσκολη. Το πολύ χαμηλό εθνικό εισόδημα δεν άφηνε περιθώρια για αποταμίευση και η αδυναμία προσέλκυσης καταθέσεων άφηνε τις τράπεζες ανίκανες να επιτελέσουν το έργο της χρηματοδότησης παραγωγικών έργων. Ο κύριος όγκος των κεφαλαίων προήλθε από την κεντρική τράπεζα και διατέθηκε κυρίως στον γεωργικό τομέα της οικονομίας. Η ανισορροπία έπρεπε να καταπολεμηθεί και προς το σκοπό αυτό ιδρύθηκε στις 9 Μαρτίου 1946, όπως προαναφέρθηκε, η Νομισματική Επιτροπή με κύρια αρμοδιότητα τη ρύθμιση για τη διατήρηση της ισοτιμίας της δραχμής προς την αγγλική λίρα και το αμερικανικό δολάριο, έργο που δεν επετεύχθη, όπως αποδείχτηκε στη συνέχεια. Η αξία της λίρας διαμορφώθηκε στις 20000 δραχμές ενώ του δολαρίου στις 5000 δραχμές.

Φωτεινό σημείο και πηγή δύναμης την περίοδο αυτή, η βοήθεια από το εξωτερικό. Πρώτα από την Στρατιωτική Υπηρεσία Αρωγής (Military Liaison, ML) και, στη συνέχεια και κύρια, από την UNRA που συνέβαλε τα μέγιστα στην παροχή επισιτιστικής βοήθειας, εφοδίων και στην περίθαλψη του πληθυσμού. Επίσης, το δάνειο των 10 εκατομμυρίων στερλινών από τη Μ. Βρετανία καθώς και τα δάνεια των Η.Π.Α. συνολικού ύψους 68 εκατομμυρίων δραχμών, όλα με όρους εξαιρετικά ευνοϊκούς. Η σημασία της ξένης βοήθειας αντανακλάται άμεσα στην εξέλιξη του ισοζυγίου πληρωμών της χώρας, το οποίο είναι εμφανώς βελτιωμένο.⁴¹ Παρόλα αυτά το εξαγωγικό εμπόριο εξακολουθεί να αντιμετωπίζει δυσκολίες, λόγω των ιδόρρυθμων μεταπολεμικών συνθηκών στο εξωτερικό αλλά και την έλλειψη ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων.

Αν επιχειρούσαμε μια συνολική επισκόπηση της οικονομίας των δύο πρώτων ετών μετά την απελευθέρωση και στα πρόθυρα του εμφυλίου πολέμου στη χώρα θα αναφέραμε τα παρακάτω. Τον Οκτώβριο του 1944, η Ελλάδα είναι μια υπανάπτυκτη χώρα με τον οικονομικό της τομέα πλήρως αποδιοργανωμένο. Ο αγροτικός τομέας κατέχει τη μερίδα του λέοντος της οικονομικής δομής, παρουσιάζει όμως χαμηλή παραγωγικότητα. Η βιομηχανική παραγωγή είναι ανύπαρκτη. Ο πληθυσμός της χώρας αντιμετωπίζει οξεία προβλήματα επιβίωσης. Εσωτερική αγορά δεν υπάρχει καθώς το οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο έχουν καταστραφεί από τις κατοχικές δυνάμεις. Ο υπερπληθωρισμός δημιουργεί φοβερή ανισορροπία μεταξύ ζήτησης και προσφοράς χρήματος ενώ το κλίμα αβεβαιότητας είναι διάχυτο. Είναι εμφανές σε όλους πως η νομισματική σταθεροποίηση είναι το ζητούμενο για την ανασυγκρότηση της χώρας. Είναι νωρίς ακόμα να γίνει λόγος για οικονομική ανάπτυξη διότι πρώτα πρέπει να τεθούν οι απαραίτητες

⁴¹ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 273

προϋποθέσεις για την επάνοδο τουλάχιστον στα προπολεμικά επίπεδα παραγωγής.

2) Ανασυγκρότηση 1947-1952

Από το 1945 ακόμα αρχίζει να παρατηρείται μια γενική εικόνα ανάκαμψης της οικονομικής δραστηριότητας. Η αγροτική παραγωγή αυξάνεται εξασφαλίζοντας τον εφοδιασμό του πληθυσμού, ενώ την ίδια πορεία ακολουθούν και η βιομηχανική και βιοτεχνική παραγωγή. Η ναυτιλία γνωρίζει και αυτή αλλαγές και επανακτά τη χαμένη της αίγλη και σπουδαιότητα με την ανασυγκρότηση του εμπορικού στόλου⁴². Η εμπλοκή των αμερικανών στην ελληνική οικονομική ζωή εκδηλώνεται σε όλο το εύρος της από το 1947 και έπειτα, όταν αντικαθιστούν τη Μ. Βρετανία στο ρόλο της. Οι Αμερικανοί επεδίωξαν να εφαρμόσουν ένα πρόγραμμα «εκσυγχρονισμού» με σκοπό να καταστήσουν την Ελλάδα μια χώρα ανταγωνιστική. Το «δόγμα Τρούμαν», απευθυνόμενο σε όλες τις μεταπολεμικές ευρωπαϊκές δημοκρατίες, στόχευε στην οικονομική και στρατιωτική ανόρθωσή τους. Για την Ελλάδα διατέθηκαν στο σύνολο 300 εκατομμύρια δολάρια. Στις 5 Ιουνίου 1947, ο Υπουργός Εξωτερικών των Η.Π.Α. George Marshall ανακοίνωσε το σχέδιό του για την ανασυγκρότηση της Ευρώπης, με το οποίο συμφώνησαν και το υπέγραψαν-στις 12 Ιουλίου 1947-στη διάσκεψη του Παρισιού 16 ευρωπαϊκά κράτη. Επρόκειτο για ένα τετραετές πρόγραμμα στο οποίο οι ευρωπαϊκές χώρες δεσμεύτηκαν να συνεργαστούν προς την κατεύθυνση της νομισματικής σταθερότητας, της δημοσιονομικής εξυγίανσης, της οικονομικής συνεργασίας, της τόνωσης των εξαγωγών. Ακολούθησε η υπογραφή μιας σειράς συμφωνιών για την Ελλάδα που ρύθμιζαν ζητήματα παροχής βοήθειας. Το ζητούμενο ήταν πάντα το ίδιο. Η νομισματική σταθεροποίηση, οι σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες, η διατήρηση της εμπιστοσύνης του αποταμιευτικού κοινού.

Αναφορικά με τη νομισματική κατάσταση της εποχής χαρακτηρίζεται από έντονες διακυμάνσεις που ενέτειναν το κλίμα αβεβαιότητας. Η νομισματική κυκλοφορία ακολουθούσε μικρότερο βαθμό αύξησης σε σχέση με την προηγούμενη διετία, εξακολουθούσε όμως την ανοδική της πορεία. Οι παράγοντες που συνετέλεσαν στην κατεύθυνση αυτή είναι:⁴³

α) Οι πιστώσεις της Τράπεζας της Ελλάδος προς όλους τους κλάδους της οικονομίας, ελλείψει διαθέσιμων των εμπορικών τραπεζών. Η Τράπεζα της Ελλάδος παραχωρούσε το 70% των πιστώσεων.

β) Η υποχρέωση της Τράπεζας της Ελλάδος να καλύπτει ένα μέρος του ελλείμματος του κρατικού προϋπολογισμού.

⁴² Οι Η.Π.Α. παραχώρησαν στη χώρα 100 πλοία τύπου "Liberty".

⁴³ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 293

γ) Η κάλυψη εκ μέρους της Τράπεζας της Ελλάδος και των υπολοίπων ταμιακών αναγκών του Δημοσίου μέχρι τη στιγμή που το άνοιγμα αυτό αντισταθμίστηκε νομισματικά από την αμερικανική βοήθεια.

Η προσφορά αγαθών γνώριζε και αυτή αυξομειώσεις από χρόνο σε χρόνο ως αποτέλεσμα της ανισορροπίας στη γεωργική παραγωγή και της καθυστέρησης των εισαγωγών. Σημαντικό ρόλο έπαιξαν οι ψυχολογικοί παράγοντες, όχι όμως πάντα αρνητικό. Η επιβράδυνση της ταχύτητας νομισματικής κυκλοφορίας, για παράδειγμα, το 1949 επέδρασε θετικά στη συγκράτηση του πληθωρισμού. Ο στόχος της νομισματικής σταθεροποίησης επιδιωκόταν σταδιακά και με προσεκτικούς χειρισμούς. Το επίκεντρο της προσπάθειας ήταν η συγκράτηση του πληθωρισμού και ο έλεγχος και συντονισμός των αιτιών που προκαλούν πληθωριστικές πιέσεις. Προς το στόχο αυτό, η Αμερικανική Αποστολή που ήταν υπεύθυνη για τη διαχείριση της βοήθειας του σχεδίου Μάρσαλ, φρόντιζε να διατηρεί αδιάθετο ένα μέρος της βοήθειας, προσπαθώντας να αποφύγει τυχούσα πληθωριστική έκδοση χαρτονομίσματος για την κάλυψη του δημοσίου ελλείμματος. Με αυτόν τον τρόπο συνέβαλε, επίσης, στη συγκράτηση της νομισματικής κυκλοφορίας. Πολύ σημαντικό ρόλο στη μείωση της νομισματικής κυκλοφορίας διαδραμάτισε και η πώληση χρυσών λιρών, η οποία συγκρατούσε την τιμή της και κατ' επέκταση και το επίπεδο των τιμών στην αγορά αγαθών. Δεν ακολούθησε όμως την ίδια πορεία η ζήτηση χρυσών λιρών, η οποία παρουσιάζει έξαρση όλη την περίοδο ως το 1952, οπότε μεταστράφηκε το ψυχολογικό κλίμα και αποκαταστάθηκε η εμπιστοσύνη του κοινού στο νόμισμα.

Στον τομέα της πιστωτικής πολιτικής, οι αρμόδιοι φορείς έπρεπε να συμβιβάσουν δύο αντικρουόμενους στόχους. Από τη μια πλευρά, η αποκατάσταση της νομισματικής σταθερότητας και από την άλλη πλευρά η αύξηση της παραγωγής. Η αναπτυξιακή προσπάθεια προσέκρουε στη στενότητα κεφαλαίων και το αποτέλεσμα ήταν η πρόκληση πληθωριστικών πιέσεων. Το κλίμα άλλαξε αργότερα στα μέσα του 1950 και οδήγησε στην αύξηση των καταθέσεων και στην επιβολή μιας σειράς αυστηρότερων μέτρων, όπως ο ποιοτικός έλεγχος των χρηματοδοτούμενων δραστηριοτήτων για τη διατήρηση της νομισματικής ισορροπίας. Από το 1951 και έπειτα επιχειρήθηκε συστηματικότερη προσπάθεια άσκησης συσταλτικής πιστωτικής πολιτικής. Σε αυτό βοήθησε η κάμψη της γεωργικής και βιομηχανικής παραγωγής που επέτρεψε τη διοχέτευση των πιστώσεων στις πιο αναγκαίες χρηματοδοτήσεις.

Την εποχή αυτή, διευρύνθηκαν οι αρμοδιότητες της Νομισματικής Επιτροπής, η οποία ανέλαβε την εποπτεία των πιστοδοτήσεων, χρησιμοποιώντας διάφορα μέσα. Αυτά ήταν:⁴⁴

- Η πολιτική διαφορισμού των επιτοκίων χορηγήσεων. Το γενικό επιτόκιο διαμορφώθηκε σε 12% από 10% πριν τον Αύγουστο 1946 και η προμήθεια των τραπεζών άγγιξε το 4%. Το επιτόκιο χορηγήσεων προς τον αγροτικό τομέα ήταν 7%-10,5%, προς τη βιοτεχνία 6%-8%, προς τις εμπορικές τράπεζες 5%, ενώ προς την Αγροτική Τράπεζα μόλις 2,5%. Ο διαφορισμός είχε σαν σκοπό την ευνοϊκότερη χρηματοδότηση των παραγωγικών οικονομικών δραστηριοτήτων.
- Ο καθορισμός ανώτατων ορίων χρηματοδότησης κατά κλάδους.
- Ο καθορισμός των προϋποθέσεων και των όρων για τη χρηματοδότηση των συναλλαγών. Ο σκοπός του μέτρου αυτού ήταν η προστασία της οικονομικής δραστηριότητας και η αποφυγή διαρροής κεφαλαίων προς άλλους τομείς.
- Η ρύθμιση του ύψους των υποχρεωτικών καταθέσεων των εμπορικών τραπεζών στην Τράπεζα της Ελλάδος. Η υποχρεωτική παρακράτηση ορίστηκε για την Ε.Τ.Ε. το 15% του συνόλου των καταθέσεων όψεως ιδιωτών και Ν.Π.Δ.Δ., και το 5% για τις άλλες τράπεζες. Το μέτρο αυτό ενίσχυε τη ρευστότητα των εμπορικών τραπεζών και την ικανότητά τους για παροχή πιστώσεων, εντούτοις έπαιξε δευτερεύοντα ρόλο.

Όσον αφορά στις εξωτερικές συναλλαγές της χώρας παρουσίαζαν με τη σειρά τους ανώμαλη πορεία. Στο εξωτερικό εμπόριο επιβλήθηκαν διάφοροι περιορισμοί, οι εισαγωγές γνώριζαν διακυμάνσεις από χρόνο σε χρόνο, το ίδιο και οι εξαγωγές, με μια τάση όμως να αυξάνονται. Τα χρόνια αυτά έγινε ουσιαστική προσπάθεια να προωθηθούν οι εξαγωγές. Θεσπίστηκε, αρχικά, το σύστημα των αποδεικτικών συναλλάγματος (Οκτώβριος 1947). Με το σύστημα αυτό πριμοδοτούνταν οι εξαγωγές σε βάρος των κερδών των εισαγωγέων, οι οποίοι ως τότε επωφελούνταν από τη διαφορά μεταξύ των διεθνών τιμών και των τιμών της ελληνικής αγοράς. Στην πράξη όμως το σύστημα δε λειτούργησε γιατί δεν αφέθηκε να διαμορφωθεί ελεύθερα στην αγορά η τιμή των αποδεικτικών. Η Τράπεζα της Ελλάδος παρενέβαινε από την πρώτη στιγμή. Παράλληλα, ίσχυσε το σύστημα των ιδιωτικών ανταλλαγών σαν εναλλακτικό μέσο επιδότησης των εξαγόμενων προϊόντων σε βάρος των εισαγόμενων, ενώ κάποια εισαγόμενα είδη επιβαρύνθηκαν με επιπλέον εισφορές. Ούτε και αυτές οι ρυθμίσεις όμως απέδωσαν τα αναμενόμενα και εγκαταλείφθηκαν.

⁴⁴ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 314-319

Το κύριο εμπόδιο στον τομέα του εξωτερικού εμπορίου φαίνεται ότι ήταν η υπερεκτίμηση της δραχμής έναντι των ξένων νομισμάτων. Είχε δημιουργηθεί, δηλαδή, μια ανισορροπία στην αγορά, εξαιτίας και του πληθωρισμού, που δεν επέτρεπε την ανάπτυξη των εξαγωγών και παρεμπόδιζε την προσέλκυση ξένων κεφαλαίων και άδηλων πόρων. Από την άλλη μεριά, ευνοούνταν οι εισαγωγές και η υπερκατανάλωση. Αναπόφευκτα, λοιπόν, η οικονομία έχρηζε αναπροσαρμογής στον συναλλαγματικό τομέα. Στις 18 Σεπτεμβρίου 1949 η Μ. Βρετανία υποτίμησε το νόμισμά της ως προς το δολάριο, συμπαρασύροντας τα νομίσματα των περισσότερων ευρωπαϊκών κρατών, συμπεριλαμβανομένης της δραχμής. Καθιερώθηκε νέα ισοτιμία της δραχμής προς τη στερλίνα, 1 στερλίνα= 20000 δραχμές, και προς το δολάριο ίση με 5000 δραχμές ενώ αυξήθηκαν και οι τιμές των αποδεικτικών συναλλάγματος σε 10000 δραχμές για το δολάριο και 22000 δραχμές για τη στερλίνα. Η ισοτιμία δηλαδή της δραχμής ορίστηκε τελικά στις 42000 δραχμές για τη στερλίνα και στις 15000 δραχμές για το δολάριο-αθροιστικά.⁴⁵

Συμπληρωματικά, καταργήθηκε η πριμοδότηση των εξαγόμενων προϊόντων ενώ επιδοτήθηκαν 40 βασικά αγαθά που εισάγονταν από το εξωτερικό, για την αποφυγή ύψωσης του επιπέδου των τιμών. Η υποτίμηση έγινε δεκτή από τους κατοίκους της χώρας γιατί αφενός έγινε σε μια περίοδο που το ψυχολογικό κλίμα είχε βελτιωθεί και ο πληθωρισμός είχε επιβραδυνθεί και αφετέρου γιατί, στην αρχή τουλάχιστον, έφερε θετικά αποτελέσματα-σταθεροποίηση των τιμών, βελτίωση του ισοζυγίου πληρωμών, αύξηση των εξαγωγών, αύξηση των εμβασμάτων. Καθώς, λοιπόν, ο εμφύλιος τελείωνε η Ελλάδα παρουσίαζε μια διαφορετική εικόνα έχοντας αγγίξει τα προπολεμικά επίπεδα οικονομικής δραστηριότητας. Χρειαζόταν όμως πολύς δρόμος ακόμα για να φτάσει στο επίπεδο ανάπτυξης των ευρωπαϊκών χωρών. Το εθνικό εισόδημα της Ελλάδας ήταν το χαμηλότερο στη Δ. Ευρώπη.

Στη μεταβατική περίοδο 1950-1952 σημειώθηκαν σημαντικές εξελίξεις στον πολιτικό τομέα για την μετέπειτα πορεία της χώρας. Στις 9 Σεπτεμβρίου 1951 σχηματίστηκε κυβέρνηση συνασπισμού μεταξύ της ΕΠΕΚ του Νικολάου Πλαστήρα και των Φιλελευθέρων του Σοφοκλή Βενιζέλου. Στις 21 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους ψηφίστηκε το νέο Σύνταγμα, ενώ το Φεβρουάριο του 1952 η Ελλάδα έγινε μέλος του ΝΑΤΟ. Η προσπάθεια της οικονομικής πολιτικής στα χρόνια αυτά στράφηκε στη σταθεροποίηση, τη δημοσιονομική εξυγίανση και την τροποποίηση του κρατικού παρεμβατισμού. Το κράτος παρενέβαινε κατά βούληση μέσα από μια ποικιλία θεσμών και μηχανισμών. Ήταν

⁴⁵ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 328

επιβεβλημένο πλέον να περάσει η χώρα από τη φάση της ανασυγκρότησης στη φάση της ανάπτυξης.

Νέες Αρμοδιότητες της Τράπεζας της Ελλάδος

Η Τράπεζα της Ελλάδος εξακολούθησε να είναι επιφορτισμένη με την άσκηση της νομισματικής και πιστωτικής πολιτικής, αναπτύσσοντας παράλληλα ένα πλέγμα επιπρόσθετων δραστηριοτήτων. Προσέφερε υπηρεσίες τεχνικού χαρακτήρα στο δημόσιο και επιλαμβανόταν όλων των επίμαχων κυβερνητικών ζητημάτων. Συμμετείχε στον εφοδιασμό της χώρας με τρόφιμα, ασχολήθηκε με τα προβλήματα της δημοσιονομικής πολιτικής, προώθησε την ανασυγκρότηση. Στον τομέα της νομισματικής πολιτικής διαδραμάτισε κυρίαρχο ρόλο στις σταθεροποιητικές προσπάθειες της δραχμής και ταυτόχρονα διευρύνθηκαν τα όρια της πιστοδοτικής της ικανότητας. Εξάλλου, η Τράπεζα της Ελλάδος ασχολήθηκε με τις σχέσεις της χώρας με το εξωτερικό. Διαχειρίστηκε την αμερικανική βοήθεια και οργάνωσε το εξωτερικό εμπόριο και όλα αυτά χωρίς αμοιβή.

Γ) Σταθερότητα και Ανάπτυξη (1953-1966)

1) Η Υποτίμηση του 1953. Σταθεροποίηση.

Ο μακροχρόνιος πληθωρισμός από την απελευθέρωση και έπειτα σε συνδυασμό με το άσχημο φορολογικό σύστημα ήταν οι αιτίες που προκάλεσαν την ανισοκατανομή του εθνικού εισοδήματος με όλες τις συνέπειες που επέρχονται στη συνέχεια για τις ασθενέστερα οικονομικά τάξεις-επηρεασμός από πληθωρισμό, μείωση αγοραστικής δύναμης, χαμηλό βιοτικό επίπεδο. Η αντίθεση που παρουσιάστηκε αποπροσανατόλισε τους διαθέσιμους πόρους της χώρας και τους παραγωγικούς συντελεστές από την επιδίωξη της συνολικής κοινωνικής ευημερίας. Κάτι τέτοιο όμως προκαλούσε ανισορροπία στο οικονομικό σύστημα και υπήρχε ανάγκη για ένα μακροχρόνιο πρόγραμμα αναδιάρθρωσης ούτως ώστε να εξασφαλιστούν οι προϋποθέσεις για να μπει η χώρα σε τροχιά ανάπτυξης.

Τα αντιπληθωριστικά μέτρα του 1952 συνέβαλαν σημαντικά στη συγκράτηση του επιπέδου των τιμών, ωστόσο δεν αρκούσαν. Ο λαός είχε χάσει την εμπιστοσύνη του προς τη δραχμή με πολλαπλά δυσμενή αποτελέσματα στη νομισματική κυκλοφορία. Καθώς η αμερικανική βοήθεια είχε διακοπεί η Τράπεζα της Ελλάδος αναλάμβανε εξολοκλήρου την ευθύνη χρηματοδότησης των παραγωγικών δραστηριοτήτων. Πρόβλημα αποτελούσε επίσης η υπερτιμημένη δραχμή. Γινόταν

προσπάθεια να διατηρηθεί η τιμή του συναλλάγματος σε χαμηλά επίπεδα προκειμένου να διευκολυνθεί το εξωτερικό εμπόριο, το μόνο που επιτυγχανόταν όμως ήταν η αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας. Η συναλλαγματική μεταβολή φαινόταν αναπόφευκτη για να αποκατασταθεί η νομισματική κυκλοφορία.

Στις 9 Απριλίου 1953 η κυβέρνηση Συναγερμού του Αλέξανδρου Παπάγου, με επικεφαλής τον Υπουργό Συντονισμού Σπύρο Μαρκεζίνη, ανακοίνωσε την απόφασή της να προχωρήσει σε νομισματική μεταρρύθμιση και έθεσε τις βάσεις για τον βαθμιαίο μετασχηματισμό της οικονομίας. Προς το σκοπό αυτό υποτίμησε δραστικά τη δραχμή κατά 50%⁴⁶ έναντι του αμερικανικού δολαρίου και των άλλων ξένων νομισμάτων. Η τιμή του δολαρίου διαμορφώθηκε στις 30000 δραχμές από 15000 δραχμές και παρέμεινε σταθερή για 20 χρόνια. Αργότερα περικόπηκαν και τα τρία μηδενικά με σαφή πρόθεση να αντιμετωπισθεί και συμβολικά η αλλαγή του ψυχολογικού κλίματος.

Οι αντιδράσεις στο εγχείρημα αυτό ήταν αναμενόμενες και οξύτατες και στρέφονταν γύρω από την άποψη ότι έτσι ενθαρρύνεται η κερδοσκοπική δραστηριότητα ορισμένων μεγαλοκεφαλαιούχων και τελικά η οικονομία θα οδηγηθεί σε αναθέρμανση του πληθωρισμού. Ο Υπουργός Σπύρος Μαρκεζίνης αντίθετα τόνιζε πως η υποτίμηση του νομίσματος ήταν απαραίτητη για να αποκατασταθεί η ομαλότητα στις εξωτερικές συναλλαγές και να εκσυγχρονιστεί η οικονομία. Άλλωστε, η χρονική στιγμή ήταν ευνοϊκή για ένα τέτοιο εγχείρημα αφού πληρούνταν όλες οι απαραίτητες προϋποθέσεις στο εσωτερικό της χώρας. Πιο συγκεκριμένα, είχε επιτευχθεί ο έλεγχος της νομισματικής κυκλοφορίας, είχαν συγκρατηθεί οι πληθωριστικές πιέσεις, είχε ισοσκελιστεί ο κρατικός προϋπολογισμός και γενικά είχε αντικατασταθεί το προηγούμενο χαοτικό σύστημα ελέγχων.

Η νομισματική μεταρρύθμιση είχε σαν σκοπό να ενισχύσει την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών εξαγόμενων προϊόντων, να καταστήσει ελκυστικό τον τουρισμό, να πετύχει την οικονομική εξυγίανση με ύστατη επιδίωξη να αποκαταστήσει τη σχέση των πολιτών προς το νόμισμα, να αυξηθούν οι αποταμιεύσεις, να επαναπατριστούν ελληνικά κεφάλαια και να προσελκυσθούν ξένες επενδύσεις ώστε να σηματοδοτηθεί πλέον η έναρξη αναδιάρθρωσης της ελληνικής οικονομίας.

Παράλληλα με την υποτίμηση της δραχμής θεσπίστηκαν και κάποιες άλλες ρυθμίσεις που συμφωνούσαν με το διαγραφόμενο αναπτυξιακό κλίμα της οικονομίας. Έτσι, α) απελευθερώθηκε το εισαγωγικό εμπόριο από κάθε είδους εισφορές, β) οργανώθηκε ο αγορανομικός έλεγχος και εξασφαλίστηκε ο επαρκής εφοδιασμός της αγοράς, γ) επιδοτήθηκαν

⁴⁶ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 391

ορισμένα τρόφιμα πρώτης ανάγκης και πρώτες ύλες, τα οποία επιβάρυναν πολύ το κόστος ζωής, δ)καταργήθηκε το δελτίο και ε) ορίστηκε ότι τα κέρδη που θα προέκυπταν από τη συναλλαγματική μεταρρύθμιση θα αποδίδονταν αυτόματα στο Δημόσιο.⁴⁷

Στον πιστωτικό τομέα πνέει ένας αέρας τραπεζικής εξυγίανσης με στόχο την τόνωση των αποταμιεύσεων και την ορθολογική κατανομή τους μέσω αυστηρών ποιοτικών και ποσοτικών ελέγχων. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η συγχώνευση των τραπεζών Εθνικής και Αθηνών το Φεβρουάριο του 1953 στη νέα ανώνυμη εταιρία Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος και Αθηνών, με την οποία δημιουργήθηκε ένα μεγάλο κρατικό μονοπώλιο στον τραπεζικό τομέα που θα επηρεάσει την επιχειρούμενη φιλελευθεροποίηση της οικονομίας. Εξάλλου, η δημοσιονομική πολιτική της χώρας αποτελούσε προϋπόθεση για την επιτυχία της μεταρρύθμισης. Για το λόγο αυτό έπρεπε επιτέλους να δοθεί λύση στο χρόνιο πρόβλημα του δημοσιονομικού ελλείμματος. Λήφθηκαν λοιπόν έκτακτα μέτρα λιτότητας, καταργήθηκαν φοροαπαλλαγές και φορολογικές εξαιρέσεις ενώ την ίδια στιγμή σημειώθηκε αύξηση των εσόδων.

2) Το Εκσυγχρονιστικό Πρόγραμμα (1953-1956)

Το 1953 εγκαινιάζεται μια νέα μορφή πολιτικής που δίνει προτεραιότητα στο ρόλο της αγοράς ώστε να λειτουργήσει αυτοδύναμα και να επιτύχει, μέσω των δυνάμεων της προσφοράς και της ζήτησης, την ισορροπία στην οικονομική ζωή. Η νομισματική μεταρρύθμιση ήταν η απαραίτητη προϋπόθεση για να μπορέσει η αγορά να λειτουργήσει σωστά και να καταφέρει όλα όσα μόνο του το κράτος αδυνατούσε να φέρει εις πέρας. Η μετάβαση στο φιλελεύθερο σύστημα δεν ήταν βέβαια εύκολη. Θα λέγαμε ότι πρόκειται για ένα σύστημα στο οποίο η αγορά κατέχει την κεντρική θέση, επικουρείται όμως δυναμικά από το κράτος, του οποίου η δράση εκλογικεύεται.

Για παράδειγμα, στοιχεία ενισχυτικά του ρόλου της αγοράς είναι η κατάργηση των ποσοτικών περιορισμών, η μείωση του ελέγχου των τιμών και γενικά η διακοπή ανάμειξης του κράτους με ποσοτικούς περιορισμούς, ελέγχους και απαγορεύσεις. Στον τομέα της βιομηχανίας που αποτέλεσε τον πυρήνα της ανάπτυξης είναι έκδηλη η ιδιωτική πρωτοβουλία. Ιδρύθηκαν νέες βιομηχανικές μονάδες, δόθηκαν κίνητρα και διασφαλίσεις για την ξένη επενδυτική δραστηριότητα, ευνοήθηκαν οι εξαγωγές. Το κράτος, από την άλλη μεριά, εμπλουτίζει τη δράση του με νέους θεσμούς που στοχεύουν στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων της χώρας. Έδωσε κίνητρα για την ανάπτυξη του ενεργειακού

⁴⁷ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 394-395

τομέα και δημιούργησε φορείς για την υποστήριξη της βιομηχανοποίησης. Ενδεικτικά αναφέρονται: το 1954 ιδρύθηκε ο Οργανισμός Χρηματοδότησης Οικονομικής Ανάπτυξης (ΟΧΟΑ), το 1959 ο Οργανισμός Βιομηχανικής Ανάπτυξης (ΟΒΑ)-με φτωχές όμως επιδόσεις-ώσπου οι δύο αυτοί οργανισμοί συγχωνεύθηκαν στην Εθνική Τράπεζα Βιομηχανικής Ανάπτυξης (ΕΤΒΑ-1964) που επιβαρύνθηκε επιπλέον με χρηματοδοτικές λειτουργίες και την ευθύνη ανάληψης επιχειρηματικών κινδύνων.

Ο πιστωτικός τομέας αναδιαμορφώθηκε καθώς η αύξηση της ροπής προς αποταμίευση οδήγησε σε αποδέσμευση των εμπορικών τραπεζών από τα κεφάλαια της εκδοτικής τράπεζας και τους έδωσε μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων και ευελιξία στη χρηματοδότηση παραγωγικών κλάδων της οικονομίας. Παράλληλα, το κράτος δραστηριοποιήθηκε και σε άλλους κλάδους προκειμένου να πετύχει την εξισορρόπηση της οικονομίας με την αξιοποίηση των ενεργειακών πηγών της-ίδρυση Δ.Ε.Η.-, την εκμετάλλευση των τουριστικών της δυνατοτήτων-ο Ε.Ο.Τ. δημιουργεί τις πρώτες κρατικές βιομηχανικές μονάδες, «Ξενία»-, την ανάπτυξη και βελτίωση της αγροτικής παραγωγής με τα απαραίτητα εγχειοβελτιωτικά έργα (αντιπλημμυρικά, αποξηραντικά, αποστραγγιστικά, αρδευτικά).⁴⁸

Από μακροοικονομική άποψη επικρατεί νομισματική σταθερότητα και το «δόγμα» του ισοσκελισμένου προϋπολογισμού ενώ η σύναψη δανείων από το εξωτερικό περιορίζεται και αφορά κυρίως τη χρηματοδότηση των κρατικών επενδύσεων.

3) Από την Ανάπτυξη ως τη Δικτατορία (1957-1966)

Στη δεκαετία 1957-1966 λαμβάνουν χώρα σημαντικά γεγονότα για την εξέλιξη της ελληνικής οικονομίας. Η χώρα καταφέρνει να ξεπεράσει τα προβλήματα που προκαλούσε ο πληθωρισμός και αρχίζει να αναπτύσσεται αργά και σταθερά. Καταρχάς, η νομισματική σταθερότητα αποκαθίσταται και το εθνικό εισόδημα αυξάνει χρόνο με το χρόνο και έτσι τίθενται οι προϋποθέσεις για την πραγματοποίηση των παραγωγικών έργων. Υπάρχει η ανάγκη όμως η αναπτυξιακή αυτή προσπάθεια να γίνει συντονισμένα, βάσει οργανωμένου προγράμματος. Όπως και γίνεται. Το 1960 συντάχθηκε το πρώτο ολοκληρωμένο πενταετές πρόγραμμα (1960-1964) με τη βοήθεια Ιταλών εμπειρογνομόνων και με σκοπό την ισόρροπη ανάπτυξη όλων των παραγωγικών κλάδων της οικονομίας. Οι διάφοροι τομείς της ελληνικής οικονομίας εξελίχθηκαν με διαφορετικό ρυθμό. Παρατηρείται μια στροφή προς τη βιομηχανική παραγωγή σε βάρος της αγροτικής και μάλιστα η επέκταση των βιομηχανικών

⁴⁸ Καζάκος Π., (2001), Ανάμεσα σε Κράτος και Αγορά, εκδ. Πατάκη, σελ. 182

δραστηριοτήτων και σε άλλους τομείς, κυρίως προς τις κατασκευές (ορυχεία, μεταλλεία, ενέργεια).

Τα νομισματικά της περιόδου χαρακτηρίζονται από σταθερότητα. Ο τιμάρημος χονδρικής πώλησης και ο δείκτης τιμών καταναλωτή σημειώνουν μέση ετήσια αύξηση 21,3 % και 23% αντίστοιχα.⁴⁹ Οι εξωτερικές συναλλαγές της χώρας διευρύνονται αλλά συγχρόνως αυξάνεται και η αναλογία του εξωτερικού ελλείμματος στο εθνικό εισόδημα καθώς είναι μεγάλη η ζήτηση για πρώτες ύλες και κεφαλαιουχικά αγαθά. Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην εσωτερική αγορά που επεκτείνεται συνεχώς προς τους κλάδους της χαρτοποιίας, των μεταφορικών μέσων, των ναυπηγείων, των ηλεκτρικών ειδών. Η χώρα καταφέρνει να κερδίσει το χαμένο έδαφος σε σύγκριση με άλλες ανεπτυγμένες οικονομίες. Σε αυτό τη βοηθά η διεθνής αναπτυξιακή συγκυρία αλλά σίγουρα και τα κίνητρα για την επιχειρηματική δραστηριότητα των ιδιωτών. Την περίοδο αυτή σημειώνονται σημαντικές επενδύσεις παγίου κεφαλαίου. Το κράτος χορήγησε τις απαραίτητες φοροαπαλλαγές και προστασία στα ξένα κεφάλαια ώστε αυτά να προσελκυστούν και να αξιοποιηθούν παραγωγικά, ευνοώντας παράλληλα την αποκέντρωση των δραστηριοτήτων.

Η πολιτική των κινήτρων απέφερε αποτελέσματα. Εισήχθησαν κεφάλαια από το εξωτερικό ενώ γενικότερα η πιστωτική και δημοσιονομική πολιτική ήταν αποτελεσματικές. Οι ιδιωτικές αποταμιεύσεις τριπλασιάστηκαν ενώ η δημόσια οκταπλασιάστηκε και εξάλλου δεν υπήρξε αύξηση της φορολογίας.⁵⁰ Σημειώθηκε όμως μείωση του πλεονάσματος των δημοσίων επενδύσεων εξαιτίας της αύξησης των δαπανών.

Άλλωστε η προσπάθεια της Τράπεζας της Ελλάδος να οργανώσει τη μακροπρόθεσμη πίστη την οδήγησε στην εφαρμογή πολιτικής διαφοροποίησης των επιτοκίων. Η τάση θα ήταν να μειωθούν προοδευτικά τα επιτόκια των καταθέσεων όψεως και ταμειυτηρίου και να αυξηθούν τα επιτόκια καταθέσεων προθεσμίας ενώ όσον αφορά τα επιτόκια χορηγήσεων διαφοροποιούνταν ανάλογα με τον προς χρηματοδότηση κλάδο και το είδος της χρηματοδότησης. Το σύστημα αυτό χορηγούσε χαμηλότερα επιτόκια στη γεωργία, τη βιοτεχνία και το εξαγωγικό εμπόριο σε βάρος του εσωτερικού και εισαγωγικού εμπορίου. Επιπρόσθετα, το σύστημα των ποσοτικών και ποιοτικών ελέγχων στη χρηματοδότηση μέσω εμπορικών τραπεζών προσαρμόστηκε στις νέες επιδιώξεις της οικονομικής πολιτικής ενώ επήλθαν μεταβολές σε μια σειρά ρυθμίσεων της πιστωτικής πολιτικής. Οι κυριότερες είναι:⁵¹

⁴⁹ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 517

⁵⁰ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 539

⁵¹ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 574-576

- Καθιερώθηκε ο θεσμός των υποχρεωτικών επενδύσεων σε έντοκα γραμμάτια και υπηρεσίες του Δημοσίου.
- Απλουστεύθηκαν οι πιστωτικοί κανόνες, χαλάρωσαν οι πιστωτικοί περιορισμοί, μειώθηκε το κόστος του τραπεζικού δανεισμού και ενισχύθηκαν τα κίνητρα για τον προσανατολισμό της βιομηχανίας προς το εξωτερικό.
- Καταργήθηκε ο προληπτικός έλεγχος στις εργασίες εξωτερικού συναλλάγματος των τραπεζών.
- Οι τράπεζες υποχρεώθηκαν να διαθέτουν ένα ποσοστό των καταθέσεων τους στο σχηματισμό κεφαλαίου για τη μακροπρόθεσμη χρηματοδότηση βιοτεχνικών επιχειρήσεων.
- Άλλαξε το καθεστώς του προσδιορισμού των υποχρεωτικών καταθέσεων των εμπορικών τραπεζών στην Τράπεζα της Ελλάδος ως ποσοστό των καταθέσεων τους, όψεως και ταμειυτηρίου. Η υποχρέωση αυτή συνδέθηκε προς το ύψος των υψηλότοκων χορηγήσεων των τραπεζών και αφορούσε διαφορετικά ποσοστά κατά κλάδους.

Μπορούμε να πούμε γενικά ότι κατά την περίοδο αυτή η οικονομία και η οικονομική πολιτική κινήθηκαν σε σταθερά πλαίσια γύρω από την ανάπτυξη της ελληνικής επιχειρηματικότητας, την προσέλκυση ξένων επενδυτών, τα μεγάλα έργα και φυσικά τη νομισματική σταθερότητα και τον ισοσκελισμένο προϋπολογισμό. Η Τράπεζα της Ελλάδος κατά τη δεκαετία που εξετάζουμε συνέβαλε τα μέγιστα στην ανασυγκρότηση του τραπεζικού συστήματος, ως σύμβουλος της κυβέρνησης και ως εκτελεστικό όργανο στον νομισματικό και τον πιστωτικό τομέα.

Το τραπεζικό σύστημα της χώρας αναμορφώθηκε και εξειδικεύθηκε κατά κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, χωροταξικής κατανομής των τραπεζικών εργασιών και της κρατικής παρέμβασης. Πιο συγκεκριμένα, το 1958 έγινε η συγχώνευση της Ιονικής Τράπεζας και της Λαϊκής Τράπεζας στην Ιονική και Λαϊκή Τράπεζα της Ελλάδος, το 1964 ιδρύθηκε η πρώτη κρατική επενδυτική τράπεζα, η Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Αναπτύξεως (ΕΤΒΑ). Σκοπός της ΕΤΒΑ ήταν να προωθήσει την βιομηχανική, ναυτιλιακή και τουριστική ανάπτυξη της χώρας προσελκύοντας κεφάλαια από το εξωτερικό για παραγωγικές επενδύσεις στους τομείς αυτούς και παράλληλα θα βοηθούσε στην ανάπτυξη της ελληνικής κεφαλαιαγοράς. Παράλληλα με την κρατική προσπάθεια για την ανάπτυξη της μακροχρόνιας πίστης, είχε ιδρυθεί το 1962 η Τράπεζα Επενδύσεων του συγκροτήματος της Εμπορικής και της Ιονικής-Λαϊκής Τράπεζας και ένα χρόνο αργότερα η Εθνική Τράπεζα Επενδύσεων Βιομηχανικής Ανάπτυξης (ΕΤΕΒΑ) από την Εθνική σε συνεργασία με 14 ξένες τράπεζες. Οι τράπεζες αυτές μπορούσαν να

εκδίδουν ομολογιακά δάνεια, να προεξοφλούν και να εισπράττουν συναλλαγματικές, γραμμάτια και επιταγές, να προβαίνουν σε αγοραπωλησίες χρεογράφων, μετοχών, ομολογιών, να εκδίδουν πιστωτικές επιστολές, να χορηγούν μακροπρόθεσμα δάνεια, να συντάσσουν τεχνικές μελέτες κ. ά.

Στο τέλος του 1966 το ελληνικό τραπεζικό σύστημα είναι σαφώς ενισχυμένο. Έχει διευρυνθεί με την προσθήκη νέων εξειδικευμένων πιστωτικών ιδρυμάτων αλλά και με την πύκνωση του δικτύου των υποκαταστημάτων. Νωρίτερα, το 1963, ανασυστήθηκε η Ένωση Ελληνικών Τραπεζών με 15 μέλη, αντί 19 το 1928. Προορισμός της Ένωσης ήταν η προαγωγή της τραπεζικής επιχείρησης στην Ελλάδα, η υποστήριξη των συμφερόντων του τραπεζικού κόσμου, η έκφραση γνώμης στα τραπεζικά νομοσχέδια, η καθιέρωση ενιαίου τύπου τραπεζικών συμβάσεων και όρων εργασίας, η δημιουργία σχέσεων με τους διεθνείς τραπεζικούς οργανισμούς κ.ά.⁵²

Η Σύνδεση με την Ε.Ο.Κ.

Συγχρόνως με την ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς, η Ελλάδα άρχισε στα χρόνια αυτά μακρές διαπραγματεύσεις με τις έξι χώρες της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία και τις χώρες της Μπενελούξ) που κατέληξαν στη Συμφωνία Σύνδεσης στις 9 Ιουλίου 1961. Ο κύριος σκοπός της Σύνδεσης ήταν αρχικά η σταδιακή τελωνειακή σύνδεση με την κατάργηση όλων των δασμών και περιορισμών του εμπορίου σε μια μεταβατική περίοδο 22 ετών. Παράλληλα, η Ελλάδα ανέλαβε την υποχρέωση να προσαρμόζει το δασμολογικό της έναντι των τρίτων χωρών σύμφωνα με το δασμολογικό καθεστώς της Ε.Ο.Κ., ενώ μια ρήτρα ασφαλείας επέτρεπε την περιορισμένη επανεισαγωγή δασμών για να ενθαρρύνει τις νεοσύστατες βιομηχανίες. Η Συμφωνία Σύνδεσης περιελάμβανε επίσης διατάξεις για την εμπορική πολιτική, την κυκλοφορία προσώπων και υπηρεσιών, την αγροτική εναρμόνιση, την τεχνικοοικονομική βοήθεια και ειδική διάταξη που προέβλεπε τη δυνατότητα προσχώρησης της Ελλάδος ως μέλους της Ε.Ο.Κ., εφόσον αναλάμβανε πλήρως τις υποχρεώσεις της.

Έτσι λοιπόν το κλίμα μέσα στο οποίο εξελίσσεται η οικονομική δραστηριότητα είναι επηρεασμένο από την προοπτική των δυνατοτήτων που προσφέρει η Ε.Ο.Κ. και μεταλλάσσεται καθώς παρατηρούνται εντατικές προσπάθειες στα πλαίσια της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας. Η Ελλάδα ήλπιζε να επωφεληθεί από τη σύνδεση με την Ε.Ο.Κ. τόσο στο οικονομικό όσο και στο πολιτικό πεδίο. Στον οικονομικό τομέα

⁵² Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 611-614

αναμένονταν κέρδη από τις αυξημένες εξαγωγές στις αγορές της Κοινότητας ενώ ο σταδιακά αυξανόμενος ανταγωνισμός «εντός των τειχών» θα έδινε ώθηση στον εκσυγχρονισμό της βιομηχανίας, χωρίς να ξεχνάμε την οικονομική βοήθεια από την Κοινότητα που θα έδινε ανάσα στον κρατικό προϋπολογισμό. Το πιο σημαντικό όμως ήταν πως δινόταν στη χώρα μια μοναδική ευκαιρία εκσυγχρονισμού και ανάπτυξης που θα ήταν ανέφικτη μέσα στα στενά όρια της ελληνικής αγοράς. Από πολιτική σκοπιά εξάλλου δινόταν η δυνατότητα στη χώρα να σταθεροποιήσει ή και να ενισχύσει ακόμα τη θέση της στο δυτικό σύστημα. Οι δημόσιες διαβουλεύσεις σχετικά με τη Σύνδεση ήταν έντονες και πολλά από τα προαναφερθέντα αναμενόμενα κέρδη αμφισβητήθηκαν. Υποστηρίχθηκε πως η ελληνική βιομηχανία δεν είναι σε θέση να ανταγωνιστεί την κοινοτική. Οι δασμοί δεν θα ευνοούσαν τις εξαγωγές, αντίθετα, η ένταση του ανταγωνισμού από τις εισαγωγές, η μείωση της δασμολογικής προστασίας και η ενίσχυση των δυτικών καταναλωτικών προτύπων θα αποτελούσαν τροχοπέδη στην ανάπτυξη εγχώριων παραγωγικών δραστηριοτήτων. Αυτή η απορριπτική στάση εμπόδισε τον έγκαιρο αναπροσανατολισμό της οικονομικής πολιτικής και παρουσιάστηκαν καθυστερήσεις στις αναγκαίες οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές προσαρμογές.

Δ) Η Περίοδος της Δικτατορίας (1967-1974)

Η εκτροπή του δημοκρατικού πολιτεύματος στην Ελλάδα επηρέασε, όπως ήταν φυσικό, την οικονομική ζωή του τόπου. Τον πρώτο χρόνο της δικτατορίας, το 1967, σημειώθηκαν μαζικές αναλήψεις τραπεζικών καταθέσεων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση της ρευστότητας των εμπορικών τραπεζών που αντιμετωπίστηκε με υπεραναλήψεις από τους τρεχούμενους λογαριασμούς τους και με μείωση του προεξοφλητικού επιτοκίου της Τράπεζας της Ελλάδος (από 5,5% σε 4,5%).⁵³ Προκειμένου όμως να αντιμετωπιστεί το θέμα πιο αποτελεσματικά, οι υπεύθυνοι για τη χάραξη οικονομικής πολιτικής πρότειναν τη λύση της επεκτατικής τακτικής. Σύμφωνα με το πρόγραμμα αυτό χορηγήθηκαν ευρείες πιστοδοτήσεις προς τον οικοδομικό τομέα και τον τουρισμό. Το πείραμα απέφερε καταρχάς θετικά αποτελέσματα και η οικονομία άρχισε να επανέρχεται σε ομαλές συνθήκες λειτουργίας.

Η δικτατορία είχε σταθεροποιηθεί πια στη συνείδηση του κόσμου και όλοι συνέχιζαν τις δραστηριότητές τους προσαρμοζόμενοι στις νέες συνθήκες που επιβλήθηκαν. Στην πραγματικότητα, η κατάσταση ήταν

⁵³ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 635

άσχημη στο πολιτικό πεδίο όχι όμως και στο οικονομικό. Οι κυβερνήσεις της δικτατορίας είχαν καταρχήν φιλελεύθερο προσανατολισμό. Δε μπορούμε να πούμε ότι ήταν υπέρμαχοι αυτής της ιδεολογίας υπό τις υφιστάμενες πολιτικές συνθήκες, ωστόσο ευνοούσαν καταρχήν την επιχειρηματικότητα και το ρόλο της αγοράς στη διαμόρφωση της οικονομικής πολιτικής και δέχονταν την παρέμβαση του κράτους ως αρωγού της δραστηριότητας της αγοράς, εκεί που η τελευταία αδυνατούσε να αντεπεξέλθει. Έτσι, οι δικτατορικές κυβερνήσεις συνέβαλαν κατά πολύ στην παροχή κινήτρων για επενδύσεις, τη συνεργασία με ξένους επενδυτές, την αύξηση του εθνικού εισοδήματος αλλά και τη διαγραφή των αγροτικών χρεών και τη ρύθμιση του φορολογικού συστήματος. Όμως δεν κατάφεραν να προχωρήσουν στις απαραίτητες διαρθρωτικές αλλαγές που επιτακτικά χρειαζόταν η χώρα ούτε κατάφεραν να κατανεύσουν ισόποσα τα οφέλη.

Το Φεβρουάριο του 1968 συντάχθηκε ένα πενταετές πρόγραμμα οικονομικής ανάπτυξης (1968-1972) κατά αναλογία του προηγούμενου προγράμματος. Η επεκτατική πιστωτική πολιτική εξακολούθησε να εφαρμόζεται και τα επόμενα χρόνια ενώ είχαν αρχίσει πια-ήδη από τον Νοέμβριο του 1967-να επανεισέρχονται αποταμιεύσεις στις τράπεζες. Ο επεκτατικός προσανατολισμός της οικονομικής πολιτικής προκαλούσε αύξηση των δημοσίων δαπανών, κυρίως όσον αφορά τις ιδιωτικές επενδύσεις για κατοικίες, η επίδρασή της όμως ήταν μάλλον περιορισμένη. Από την άλλη, βοηθούσε στην επίτευξη υψηλών ρυθμών ανόδου του εθνικού εισοδήματος που ήταν και το ζητούμενο σύμφωνα με το πρόγραμμα οικονομικής ανάπτυξης. Το προεξοφλητικό επιτόκιο γνώριζε συνεχείς διακυμάνσεις-Ιούνιος 1968, 5%, Σεπτέμβριος 1969, 6,5%-χωρίς επιπτώσεις στη ζήτηση πιστώσεων καθώς τα επιτόκια χορηγήσεων παρέμεναν αμετάβλητα.⁵⁴

Τη διετία 1970-1971 η άνοδος συνεχίστηκε. Το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν αυξήθηκε το ίδιο και οι δαπάνες του Δημοσίου. Η οικοδομική δραστηριότητα, που θεωρείται από ορισμένους «μοχλός» της οικονομικής ανάπτυξης καθώς μαζί της αναπτύσσεται και η βιομηχανία (τσιμέντα, ξυλεία, υλικά οικοδομών), έδειξε σύντομα τα αποτελέσματα της ανορθολογικής χρησιμοποίησης των παραγωγικών πόρων της οικονομίας, σε βάρος άλλων τομέων που είχαν πραγματικά ανάγκη. Κάτι ανάλογο συνέβη και με τον τουρισμό. Την ίδια στιγμή η παραγωγική δομή άλλαξε με τη βιομηχανία να παίρνει το προβάδισμα έναντι του αγροτικού τομέα.

Στο νομισματικό πεδίο, το επίπεδο των τιμών σημειώνει μικρή αύξηση, το 1970 της τάξης του 3% και 2,9% το 1971.⁵⁵ Για να αντιμετωπιστούν οι πληθωριστικές πιέσεις λήφθηκε μια σειρά μέτρων

⁵⁴Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 640

⁵⁵Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 643

τόσο στον πιστωτικό τομέα όσο και μέτρα άμεσου ελέγχου των τιμών. Από το δεύτερο εξάμηνο όμως του 1972 ο πληθωρισμός άρχισε να επιταχύνεται. Ο δείκτης των τιμών καταναλωτή αυξήθηκε το 1972 κατά 4,3%, το 1973 κατά 15,5% και το 1974 κατά 26,9%. Τις πληθωριστικές πιέσεις όξυναν σημαντικά ο εισαγόμενος πληθωρισμός και οι εξελίξεις στο Χρηματιστήριο. Η μεταστροφή της επεκτατικής πολιτικής έγινε με καθυστέρηση με συνέπεια να μην αποφέρει αποτελέσματα. Η συνολική χρηματοδότηση του ιδιωτικού τομέα σημείωσε αύξηση ενώ τα ανώτατα όρια βραχυπρόθεσμων πιστώσεων που ορίστηκαν αποδείχθηκαν ανεπαρκή. Αποφασιστικό ρόλο έπαιξε τότε η αυξημένη ρευστότητα των εμπορικών τραπεζών που ενισχύθηκε με κεφάλαια της κεντρικής τράπεζας, τακτική που είχε ακολουθηθεί και το 1967. Τώρα όμως οι συνθήκες είναι διαφορετικές καθώς το αποταμιευτικό κοινό απέσυρε τα χρήματά του με σκοπό να τα δαπανήσει άμεσα και όχι με σκοπό τον αποθησαυρισμό.

Στη νομισματική ανισορροπία που παρατηρείται προστίθενται οι εξελίξεις στη συναλλαγματική πολιτική. Στις αρχές του 1973 οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες εγκατέλειψαν το σύστημα των σταθερών ισοτιμιών και ασπάστηκαν το σύστημα της ελεύθερης διακύμανσης των νομισμάτων τους. Το αμερικανικό δολάριο υποτιμήθηκε το Φεβρουάριο του 1973 κατά 10%. Η Ελλάδα δε μετέβαλε την ισοτιμία της δραχμής προς το δολάριο και έτσι το νόμισμα υποτιμήθηκε σε σχέση με τα ευρωπαϊκά νομίσματα, με δυσμενείς επιπτώσεις στην οικονομία και τον πληθωρισμό ειδικότερα.

Η Τράπεζα της Ελλάδος έκανε συνεχείς υποδείξεις για πιο συντηρητική νομισματική πολιτική και τελικά εισακούστηκε τον Ιούνιο του 1973. Λήφθηκαν μέτρα όπως α) η αύξηση του προεξοφλητικού επιτοκίου της Τράπεζας της Ελλάδος από 7,5% σε 9%, β) η αύξηση των επιτοκίων καταθέσεων ταμειευτηρίου και προθεσμίας κατά μιάμιση με δύο μονάδες, γ) η αύξηση των επιτοκίων των τραπεζικών πιστώσεων, δ) η αύξηση των πιστώσεων των εμπορικών τραπεζών μέχρι 10%, ε) η διακοπή παροχής νέων στεγαστικών δανείων, στ) ο περιορισμός της χρηματοδότησης των ξενοδοχειακών, τουριστικών και ναυπηγικών επιχειρήσεων.⁵⁶ Με τα μέτρα αυτά εντάθηκε τους επόμενους μήνες η εισροή καταθέσεων όμως η πιστωτική πολιτική περιορίστηκε αρκετά. Ο πληθωρισμός συνέχισε να εξελίσσεται ραγδαία, ο έλεγχος τιμών δεν απέδωσε καθώς η ζήτηση στράφηκε στις «παράλληλες» αγορές, ενώ η κερδοσκοπική απόκρυψη αγαθών οδηγούσε το επίπεδο των τιμών σε συνεχή άνοδο.

Στις 20 Οκτωβρίου 1973 η δραχμή αποδεσμεύτηκε από το δολάριο-μετά από 20 ολόκληρα χρόνια σταθερής ισοτιμίας (9/4/1953). Η δραχμή

⁵⁶ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 658-660

ανατιμήθηκε κατά 10% και οι ελπίδες για την αποκατάσταση των τιμών επανήλθαν. Μάταια όμως. Στο τέλος του έτους ο πληθωρισμός είχε αυξηθεί κατά 30%, το ισοζύγιο πληρωμών επιδεινώθηκε και το έλλειμμα των τρεχουσών συναλλαγών έφτασε στο 7% (από 3%).⁵⁷ Τα αντιπληθωριστικά μέτρα του 1973 διατηρήθηκαν στο νέο έτος και ενισχύθηκαν, χωρίς όμως αποτέλεσμα και αυτή τη φορά. Τα Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν σημείωσε κάμψη γύρω στο 4%, οι ιδιωτικές επενδύσεις 28%, οι δημόσιες επενδύσεις 20% ενώ η ιδιωτική κατανάλωση παρέμεινε στάσιμη. Το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών δεν θα μπορούσε να βελτιωθεί μετά την πετρελαϊκή κρίση. Εντούτοις η πτώση της δικτατορίας των συνταγματαρχών αποκατέστησε το κλίμα εμπιστοσύνης και, σε συνδυασμό με τα μέτρα αναθέρμανσης του β' εξαμήνου του 1974, σημειώθηκε μείωση του ρυθμού του πληθωρισμού και ο δείκτης τιμών καταναλωτή σημείωσε αύξηση 13,5% αντί 30,7% το προηγούμενο έτος.⁵⁸

Συνοψίζοντας, λοιπόν, μπορούμε να πούμε πως παρόλη τη φιλελεύθερη διάθεση των δικτατορικών κυβερνήσεων, τα πράγματα δεν εξελίχθηκαν όπως τα περίμεναν. Ίσως γιατί δεν είχαν κατανοήσει πως μαζί με την επεκτατική προσπάθεια ήταν απαραίτητο και ένα μακροπρόθεσμο πρόγραμμα αναπτυξιακής πολιτικής. Ίσως δεν ήταν σε θέση να προβλέψουν και να κατανοήσουν τις συνθήκες στο οικονομικό περιβάλλον-κρίση του δολαρίου το 1971, κρίση πετρελαίου το 1973, κυπριακό 1974. Το αποτέλεσμα ήταν η αποσταθεροποίηση της οικονομίας. Οι δημόσιες υπηρεσίες αποδιοργανώθηκαν, η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος και οι άλλες εμπορικές τράπεζες δεν ήταν δυνατό να χορηγήσουν κεφάλαια, οι κρατικού πόροι χρησιμοποιούνταν όλο και λιγότερο ορθολογικά. Ίσως όμως το μεγαλύτερο κόστος για την Ελλάδα να ήταν η αποκοπή των δεσμών της με τις ευρωπαϊκές εξελίξεις. Και η δημιουργία ενός αντιευρωπαϊκού κλίματος που δυσχέρανε πολύ τις μετέπειτα προσπάθειες της χώρας για επανασύνδεση με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα.

Κλείνοντας την περιγραφή των χρόνων 1967-1974 είναι σημαντικό να αναφέρουμε λίγα λόγια για την εξέλιξη του τραπεζικού συστήματος. Στα χρόνια αυτά λοιπόν οι τραπεζικές εργασίες διευρύνονται, ως αντίκτυπος στην ανάπτυξη της οικονομίας και την εξοικείωση του κοινού με τις συναλλαγές. Οι εμπορικές τράπεζες αύξησαν τον αριθμό των υποκαταστημάτων τους από 399 σε 711 και το προσωπικό τους από 13391 σε 20840 άτομα.⁵⁹ Επίσης, πολλές ξένες τράπεζες ίδρυσαν υποκαταστήματα στη χώρα μας γεγονός που κρίνεται θετικά γιατί

⁵⁷ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 663

⁵⁸ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 665-666

⁵⁹ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 708

ενισχύει τον ανταγωνισμό και εισάγει βελτιώσεις στις συναλλακτικές μεθόδους.

Ε) Ομαλοποίηση της οικονομίας (1975-1980)

Στη φάση που διαδέχεται την δικτατορία των συνταγματαρχών είναι έκδηλη η ανάγκη για διαρθρωτικές προσαρμογές στην οικονομία. Οι δυσμενείς εξωτερικές συνθήκες που επέβαλαν οι πετρελαϊκές κρίσεις και η κυπριακή κρίση και η άσχημη κατάσταση στο εσωτερικό της χώρας που υπαγορευόταν εν μέρει από την παρόμοια πορεία των υπολοίπων δυτικών οικονομιών έκαναν αναγκαία την προσπάθεια των κυβερνήσεων να σκεφτούν πιο σοβαρά το στόχο της μακροχρόνιας ανάπτυξης και της νομισματικής σταθερότητας. Είναι γεγονός πως η διόρθωση της νομισματικής ανισορροπίας ήταν πλέον επιβεβλημένη στη συνέχεια της πρότασης για ένταξη και της ένταξης της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ.).

Συνεχίζει να ακολουθείται το πρότυπο της μικτής οικονομίας που δίνει προτεραιότητα στην ιδιωτική πρωτοβουλία με τη συνεργασία του κράτους όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο. Το σύστημα των κινήτρων στους επενδυτές εξακολουθεί να ισχύει εναρμονιζόμενο με τις πρακτικές της Ε.Ο.Κ. Σύμφωνα με τη φιλοσοφία αυτή είναι το πενταετές αναπτυξιακό πρόγραμμα 1976-1980 που θέτει τέσσερις στόχους: α) Υψηλό ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ (κατά 6-7%), β) Αύξηση της απασχόλησης, κατά βάση στο δευτερογενή τομέα της οικονομίας, γ) Βελτίωση της σύνθεσης και οργάνωσης της παραγωγής και δ) Περιφερειακή ανάπτυξη.

Το πρόγραμμα οικονομικής ανάπτυξης θα επιδιωχθεί στο ενταξιακό κλίμα της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ. Η ελληνική κυβέρνηση παρακάμπτοντας τη μεταβατική περίοδο των 22 ετών, με λήξη το 1984, που είχε οριστεί προτού η χώρα έρθει σε θέση να ξεκινήσει ενταξιακές διαδικασίες, υπέβαλε αίτηση για πλήρη ένταξη το 1975 καταφέροντας να επιταχύνει τη διαδικασία ενσωμάτωσης στο κοινοτικό σύστημα, για πολιτικούς κυρίως λόγους. Η ένταξη σήμαινε για την Ελλάδα τη γρήγορη μετάβασή της από τη δικτατορία στη δημοκρατία. Χρειαζόταν όμως μια δέσμη διαρθρωτικών μέτρων και η προσαρμογή της οικονομίας στις νέες συνθήκες τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και στο εξωτερικό.

Οι μακροοικονομικές επιδόσεις εμφανίζονταν καταρχάς ικανοποιητικές με τους ρυθμούς μεγέθυνσης να διαμορφώνονται σε επίπεδα υψηλότερα του μέσου όρου στην Κοινότητα. Ως το 1981 όμως που έγιναν ορατές οι συνέπειες της πετρελαϊκής κρίσης του 1979. Το φαινόμενο είναι γνωστό ως «στασιμοπληθωρισμός». Οι αυξήσεις στην τιμή του πετρελαίου προκάλεσαν αύξηση του κόστους παραγωγής και μείωση της ζήτησης στις χώρες εισαγωγής του. Η παραγωγή συνεπώς

μειωνόταν, τα επιτόκια και το επίπεδο των τιμών ανέβαιναν ενώ διογκώνονταν τα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Τον πληθωρισμό ευνοούσαν επίσης πολλοί ακόμη παράγοντες: Το κόστος εργασίας στο μη-γεωργικό τομέα της οικονομίας, οι τιμές των εισαγόμενων προϊόντων, η υπερβάλλουσα ζήτηση και οπωσδήποτε οι πληθωριστικές προσδοκίες.

Επιχειρώντας μια περαιτέρω ανάλυση των γεγονότων της περιόδου θα πρέπει να στραφούμε στην εξέταση της νομισματοπιστωτικής πολιτικής και, ως ένα βαθμό της δημοσιονομικής πολιτικής, που στη φάση που διανύουμε έχουν περισσότερο επεκτατικό χαρακτήρα. Η νομισματική κυκλοφορία αυξάνεται τροφοδοτώντας τον πληθωρισμό, δέχεται όμως πιέσεις από πολλές πλευρές. Το κυριότερο πρόβλημα του πιστωτικού τομέα είναι η έλλειψη κεφαλαιαγοράς που αφήνει ως μοναδική διέξοδο στις αποταμιεύσεις του κοινού τη συγκέντρωσή τους στο τραπεζικό σύστημα, με τη μορφή άμεσα αναλήψιμων καταθέσεων. Επιπλέον, παρατηρείται άνιση κατανομή των καταθέσεων, με το μεγαλύτερο μέρος τους να κατευθύνεται προς τις εμπορικές τράπεζες. Η ρευστότητα των τραπεζών ενισχύεται εξάλλου από την εντυπωσιακή αύξηση των καταθέσεων σε συνάλλαγμα, ιδιαίτερα την τριετία 1975-1978, οπότε υπάχθηκαν και αυτές στο σύστημα των υποχρεωτικών διαθεσίμων.

Συμπληρωματικά, η πιστωτική επέκταση ενισχυόταν από την ισχυρή ζήτηση μη-παραγωγικών δραστηριοτήτων. Είναι εμφανές πως η επιχειρούμενη πολιτική ευνοούσε τον δημόσιο ενώ ήταν επιφυλακτική απέναντι στον ιδιωτικό τομέα φοβούμενη ίσως τη διόγκωση του δημοσίου ελλείμματος που εξακολουθεί να είναι μεγάλο. Με δεδομένη λοιπόν την κατάσταση αυτή, οι αρμόδιοι φορείς έκαναν προσπάθειες να ελέγξουν τους παράγοντες που την προκαλούσαν με δέσμες μέτρων που αναπροσαρμόζονταν όποτε κρινόταν αναγκαίο. Τα μέτρα αφορούσαν τη ρύθμιση των ορίων πιστώσεων των εμπορικών τραπεζών, τη ρύθμιση των επιτοκίων, τον καθορισμό του είδους και του ύψους των χρηματοδοτήσεων των εμπορικών τραπεζών και, σε γενικές γραμμές, κρίνεται ότι απέφεραν κάποια θετικά αποτελέσματα παρόλο που οι τράπεζες ανέλαβαν αυξημένες υποχρεώσεις.

Η συναλλαγματική πολιτική που ακολουθήθηκε στα χρόνια αυτά είχε ως στόχο να διατηρηθεί η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων στο εξωτερικό και να αποφευχθούν περαιτέρω πληθωριστικές πιέσεις εξαιτίας του αυξημένου κόστους των εισαγόμενων ειδών. Σημαντικό βήμα αποτέλεσε νωρίτερα (1973) η αποδέσμευση της δραχμής από το δολάριο και ο ελεύθερος προσδιορισμός της συναλλαγματικής ισοτιμίας με βάση το μέσο όρο μιας δέσμης τιμών των κυριοτέρων ξένων νομισμάτων. Έτσι, αρχικά, το 1974 η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων εμφανίζεται βελτιωμένη τόσο στις διεθνείς αγορές όσο και

στην εσωτερικά αγορά. Τα επόμενα χρόνια, 1975-1977, η προσπάθεια επικεντρώθηκε στη διατήρηση σταθερής συναλλαγματικής ισοτιμίας για την αποφυγή εισαγόμενου πληθωρισμού και ύψωσης του επιπέδου των εσωτερικών τιμών.

Η επιτυχία όμως έχει προσωρινό χαρακτήρα και οι δυνατότητες της συναλλαγματικής πολιτικής ήταν γενικά περιορισμένες. Μπορούμε να το κατανοήσουμε εύκολα αν ρίξουμε μια ματιά στην εξέλιξη του ισοζυγίου πληρωμών. Το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου βαίνει αυξανόμενο από 1,3 δις δολάρια το 1971 σε 3,0 δις δολάρια το 1975 και 6,8 δις δολάρια το 1981. Ανάλογη είναι και η αύξηση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών (0,3, 1,0, και 2,4 δις δολάρια αντίστοιχα).⁶⁰ Η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών επιχειρήσεων χειρότερεψε και έφερε ξανά στο προσκήνιο το ζήτημα της ουσιαστικής αναδιάρθρωσης και της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνατοτήτων της χώρας σε μόνιμες και υγιείς βάσεις και σε έναν πιο μακροχρόνιο ορίζοντα που δεν θα επηρεαζόταν από την εμφάνιση πρόσκαιρων και αποπροσανατολιστικών ευκαιριών.

Επιθυμώντας στο σημείο αυτό να αναφέρουμε λίγα λόγια για τη δημοσιονομική πολιτική της περιόδου θα εστιάσουμε στην αύξηση των ετήσιων δανειακών αναγκών του δημοσίου. Οι δαπάνες του δημόσιου τομέα αυξάνονταν ταχύτερα από τα έσοδα και το έλλειμμα που προέκυπτε χρηματοδοτούταν κατά πρώτο λόγο με εσωτερικό δανεισμό και αντιπροσώπευε ολοένα και αυξανόμενο ποσοστό του Α.Ε.Π. (8,5% το 1977, 12% το 1980, 17,2% το 1981).⁶¹ Η φορολογική πολιτική στράφηκε στη δικαιότερη κατανομή των φορολογικών βαρών εφαρμόζοντας προοδευτική φορολόγηση που αύξανε κατά αναλογία με το εισόδημα. Το σοβαρότερο εμπόδιο της δημοσιονομικής πολιτικής ήταν η ανελαστικότητα των δημοσίων δαπανών. Σε αυτές περιλαμβάνονταν οι αμυντικές δαπάνες της χώρας, η εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους, οι αναπροσαρμογές των μισθών/ ημερομισθίων εξαιτίας των επιπτώσεων του πληθωρισμού, η αύξηση του κόστους αγαθών και υπηρεσιών.

Φωτεινά σημεία της περιόδου αποτελούν η πρόοδος της βιομηχανίας με την ίδρυση και λειτουργία μεγάλων και σημαντικών βιομηχανικών μονάδων σε ένα μεγάλο εύρος δραστηριοτήτων, η άνοδος του κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. (από 33% του κοινοτικού μέσου όρου το 1960 στο 51% το 1977) και η πολιτική ομαλοποίηση του τόπου που είχε πλέον σταθερή κυβέρνηση.

⁶⁰ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 728

⁶¹ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 729

Η Ελληνική Οικονομία και η Σύνδεση με την Ε.Ο.Κ.

Η Ελλάδα μόλις από το 1959 συνέταξε αίτηση για σύνδεση με την Ε.Ο.Κ. που συνάφθηκε την 1^η Ιουλίου 1961. Επρόκειτο για την τελωνειακή σύνδεση της Ελλάδας που καθόριζε μια μεταβατική περίοδο 22 ετών ώστε αφενός να μπορέσει η χώρα να προσαρμοσθεί στις νέες συνθήκες και αφετέρου να μπορέσει η Ε.Ο.Κ. να αφομοιώσει ομαλά το νέο μέλος της. Η πορεία προς τη σύνδεση ανακόπηκε εξαιτίας του πραξικοπήματος. Με την πτώση της δικτατορίας η χώρα επανήλθε στις «επάλξεις» και στις 12 Ιουνίου 1975 υπέβαλε αίτηση προσχώρησης στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Η πρόταση έγινε τελικά δεκτά από το Συμβούλιο στις 9 Φεβρουαρίου 1976, παρά τις επιφυλάξεις της Επιτροπής, και η Πράξη Προσχώρησης υπογράφηκε στην Αθήνα στις 28 Μαΐου 1979 με εναρκτήρια ημερομηνία ισχύος την 1^η Ιανουαρίου 1981. Με τη συνθήκη προσχώρησης η Ελλάδα έγινε το 10^ο επίσημο μέλος της Κοινότητας (τα υπόλοιπα εννέα ήταν η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία, το Βέλγιο, η Ολλανδία, το Λουξεμβούργο, η Μ. Βρετανία, η Δανία και η Ιρλανδία), δεχόταν το κοινοτικό κεκτημένο και αναλάμβανε την υποχρέωση να εφαρμόζει το δίκαιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων μέσα από μια πενταετή περίοδο προσαρμογής. (Για ορισμένα αγροτικά προϊόντα και αναφορικά με την ελεύθερη κυκλοφορία των εργατών η μεταβατική περίοδος ορίστηκε στα 7 έτη).

Άλλωστε κατά τη διάρκεια του 1979 έχει ξεκινήσει η προετοιμασία της χώρας ούτως ώστε α) η ελληνική νομοθεσία να προσαρμοστεί στην κοινοτική (συνθήκες-παράγωγο δίκαιο) και β) να πραγματοποιηθούν οι απαραίτητες διαρθρωτικές μεταβολές στην οικονομία, να δημιουργηθεί η απαραίτητη διοικητική υποδομή, να οργανωθεί η λειτουργία κατάλληλων μηχανισμών. Πιο συγκεκριμένα, στο νομισματικό τομέα, η Ελλάδα δεσμεύτηκε να ιδρύσει αγορά συναλλάγματος στην Αθήνα μέσα στο 1980 και να δώσει εγγυήσεις ότι η δραχμή θα αποτελέσει αντικείμενο χρηματιστηριακής εγγραφής σε μια τουλάχιστον αγορά συναλλάγματος της Κοινότητας. Η δραχμή συμπεριλήφθηκε, επίσης, στη δέσμη των νομισμάτων που απάρτιζαν την Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα (European Currency Unit-ECU) ενώ, τέλος, συμφωνήθηκε να εξεταστεί η συμμετοχή της Ελλάδας στο Ενιαίο Νομισματικό Σύστημα (Ε.Ν.Σ.).

Το ECU δημιουργήθηκε το 1979 για να διευκολύνει το λογιστικό σύστημα της Κοινότητας. Το ECU είναι ένα «νομισματικό καλάθι» στο οποίο περιέχονταν τα κοινοτικά νομίσματα σε συγκεκριμένη καθορισμένη αναλογία το καθένα, αναλογία που προσδιοριζόταν ανάλογα με την ευρωστία κάθε οικονομίας. Η στάθμιση, δηλαδή, κάθε νομίσματος προσδιοριζόταν από το Α.Ε.Π. κάθε κράτους και από τη συμμετοχή του στο ενδοκοινοτικό εμπόριο. Το Ε.Ν.Σ. εγκαθιδρύθηκε στις 13 Μαρτίου 1979 με σκοπό να δημιουργηθεί στους κόλπους της

Κοινότητας μια ζώνη νομισματικής σταθερότητας και μείωσης της συναλλαγματικής αστάθειας μεταξύ των κοινοτικών νομισμάτων με την προσαρμογή της οικονομικής και της χρηματοπιστωτικής πολιτικής των κρατών μελών. Το Ε.Ν.Σ. περιλαμβάνει το Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (Μ.Σ.Ι.) που έχει σαν σκοπό να εξασφαλίσει τη σταθεροποίηση των νομισμάτων που συμμετέχουν σε αυτόν.

Ποια είναι όμως τα πλεονεκτήματα και ποια τα μειονεκτήματα από την ένταξη της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ.; Η Ελλάδα αποκόμισε οφέλη από την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα σε πολλούς τομείς. Η ελληνική οικονομία παρουσιάζει μια γενική εικόνα ανάκαμψης: το ακαθάριστο εθνικό προϊόν, το προϊόν ανά απασχολούμενο, το κατά κεφαλή ακαθάριστο εθνικό προϊόν, η βιομηχανική παραγωγή, οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου παρουσιάζονται βελτιωμένα τα πρώτα χρόνια της ένταξης σε σύγκριση με τα επίπεδα πριν από τη συμφωνία σύνδεσης. Επιπλέον, η ελληνική οικονομία αποκτά μια μεγάλη αγορά για την αύξηση της ζήτησης των αγροτικών και βιομηχανικών προϊόντων της (αύξηση εξαγωγών), αυξάνεται η μεταφορά πόρων προς την Ελλάδα, οι ελληνικές επιχειρήσεις γίνονται πιο ανταγωνιστικές, αυξάνονται οι επενδύσεις.

Σημαντικά ήταν οπωσδήποτε τα πολιτικά οφέλη-κάποιοι αναλυτές εκτιμούν πως η πρόταση της Ελλάδας για ένταξη στην Ε.Ο.Κ. αμέσως μετά την πτώση της δικτατορίας και την αποκατάσταση της δημοκρατίας έγινε την κατάλληλη στιγμή. Δεν θα μπορούσαν να υπάρξουν ευνοϊκότερες συνθήκες αν λάβουμε υπόψη τις πολιτικές εξελίξεις της χώρας όπως επίσης τα προνόμια και τις διευκολύνσεις που παρασχέθηκαν αργότερα σε χώρες κατά τη διάρκεια των ενταξιακών τους προσπαθειών.⁶²

Όσον αφορά στα μειονεκτήματα της ένταξης στην Κοινότητα αυτά είναι η δυνατότητα των ξένων επιχειρηματιών να διεισδύσουν στην ελληνική οικονομία (ανάλογα όμως μπορούν να δράσουν και οι Έλληνες επιχειρηματίες στο εξωτερικό), η εγκατάσταση ελεύθερων επαγγελματιών στην Ελλάδα και, τέλος, ο έντονος ανταγωνισμός των ελληνικών προϊόντων με τα ξένα στην ποιότητα και την τιμή.

Οι Τάσεις στο Τραπεζικό Σύστημα

Στα χρόνια αυτά το τραπεζικό σύστημα εξελίσσεται συνεχώς. Διευρύνονται οι τραπεζικές εργασίες, αυξάνει η οικονομική του δύναμη, επεκτείνεται γεωγραφικά και, εν μέρει, αναμορφώνεται. Τα πρώτα 50

⁶² Κορρές Γ. (1998), Ελληνική Οικονομία: Οικονομική Πολιτική και Ανάλυση των Βασικών Μεγεθών, εκδ. Σταμούλης, Αθήνα

χρόνια από την ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος την βρίσκουν στην κεφαλή του τραπεζικού συστήματος που περιλαμβάνει 24 εμπορικές τράπεζες και 8 ειδικευμένους πιστωτικούς οργανισμούς. Αναλυτικότερα, από τις εμπορικές τράπεζες οι 10 είναι ελληνικές, 6 αμερικανικές, 4 αγγλικές, 1 καναδική, 1 ολλανδική και 1 ιρακινή. Στους ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς περιλαμβάνονται 3 τράπεζες αναπτύξεως (η κρατική ΕΤΒΑ και οι ιδιωτικές ΕΤΕΒΑ και Τράπεζα Επενδύσεων), 1 τράπεζα αγροτικής πίστης (η κρατική ΑΤΕ), 2 τράπεζες κτηματικής πίστης (η ΕΚΤΕ και η Τράπεζα Υποθηκών) και δύο ιδιότυποι πιστωτικοί φορείς του Δημοσίου (το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο και το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων).

Το τραπεζικό σύστημα ελέγχεται στην πλειοψηφία του από το κράτος. Το Δημόσιο ασκεί άμεσο ή έμμεσο έλεγχο στις περισσότερες τραπεζικές μονάδες-η Αγροτική, ΕΤΒΑ, το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο, το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων είναι κρατικά ιδρύματα-ή διαθέτει το πλειοψηφικό πακέτο μετοχών όπως στην περίπτωση του συγκροτήματος της Εθνικής (Εθνική, ΕΤΕΒΑ, Τράπεζα Επαγγελματικής Πίστωσης, Τράπεζα Υποθηκών) και της Εμπορικής (Εμπορική, Ιονική-Λαϊκή, Πειραιώς, Αττικής και Επενδύσεων). Έμμεσος έλεγχος διενεργείται επίσης στις τράπεζες Κτηματική, Γενική και Ελλάδος. Καθαρά ιδιωτικών συμφερόντων είναι οι τράπεζες Πίστωσης, Εργασίας, Κρήτης και φυσικά οι ξένες τράπεζες που καλύπτουν όμως μικρό ποσοστό της τραπεζικής δραστηριότητας.

Η κατανομή των δραστηριοτήτων εξακολουθεί να είναι άνιση όπως και στο παρελθόν. Οι εμπορικές τράπεζες συγκεντρώνουν τις προτιμήσεις του κοινού που καταθέτει σε αυτές το 77% του συνόλου των τραπεζικών καταθέσεων ενώ οι εμπορικές τράπεζες χορηγούν 48% του συνόλου των πιστώσεων, ποσοστό αρκετά υψηλό. Επιπλέον, υψηλός είναι ο βαθμός συγκέντρωσης των τραπεζικών εργασιών. Οι τρεις μεγαλύτερες εμπορικές τράπεζες-η Εθνική, η Εμπορική και η Ιονική-Λαϊκή- συγκεντρώνουν το 79% των καταθέσεων και χορηγούν το 83% των πιστώσεων, διαθέτοντας το 78% του συνόλου των υποκαταστημάτων και αυτό παρά την είσοδο στην ελληνική αγορά ξένων τραπεζών και την ίδρυση δύο νέων ελληνικών τραπεζών το 1975, της Τράπεζας Εργασίας και της Τράπεζας Κρήτης. Σημαντική είναι εξάλλου η διεύρυνση του δικτύου των υποκαταστημάτων και του προσωπικού των τραπεζών. Από 636 υποκαταστήματα που υπήρχαν στη χώρα το 1966, το 1977 υπήρχαν 1097 (αύξηση 72%) και από 23,5 χιλιάδες υπαλλήλους το 1966, το 1977 αριθμούνται 35,8 χιλιάδες υπάλληλοι. Το μεγαλύτερο μέρος της διεύρυνσης αφορά, και σε αυτήν την περίπτωση, τις εμπορικές τράπεζες,

πραγματοποιήθηκε όμως αξιόλογη περιφερειακή ανάπτυξη και των ειδικών πιστωτικών οργανισμών.⁶³

Συνεχίζοντας τη μελέτη για την εξέλιξη του τραπεζικού συστήματος παρατηρούμε πως τα τελευταία χρόνια συμβαίνουν αναμορφώσεις στο νομοθετικό πλαίσιο του συστήματος. Ειδικότερα, διευκρινίστηκαν πληρέστερα η σύνθεση και οι αρμοδιότητες της Νομισματικής Επιτροπής, συμπληρώθηκαν και τροποποιήθηκαν ορισμένες διατάξεις του Ν.1665 του 1951 «Περί λειτουργίας και ελέγχου τραπεζών», και κάποιες διατάξεις που αφορούν τη λειτουργία του τραπεζικού συστήματος. Πιο συγκεκριμένα, τροποποιήθηκαν οι διατάξεις που αφορούν τον κοινό λογαριασμό που τηρούν οι τράπεζες στην Τράπεζα της Ελλάδος για την επιστροφή διαφορών από τόκους στις εξαγωγικές επιχειρήσεις, συμπληρώθηκε η διάταξη που επιτρέπει στις τράπεζες να χορηγούν δάνεια ή πιστώσεις κάθε μορφής με ρήτρα ξένου συναλλάγματος, ενώ διευκρινίστηκε η αρμοδιότητα της Νομισματικής Επιτροπής να ορίζει τα επιτόκια των δανείων ή πιστώσεων και των καταθέσεων όπως επίσης και το ποσό της προμήθειας που εισπράττουν τα τραπεζικά ιδρύματα.

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούμε στην εξέλιξη της Τράπεζας της Ελλάδος ξεχωριστά καθώς αποτελεί το επί κεφαλής τραπεζικό ίδρυμα που καθορίζει ως ένα βαθμό τη δραστηριότητα των υπολοίπων τραπεζών. Με την αποκατάσταση λοιπόν της δημοκρατίας στην Ελλάδα, η Τράπεζα της Ελλάδος ξαναβρήκε τον εαυτό της και ανέκτησε τον ενεργό και αποφασιστικό ρόλο της στην άσκηση οικονομικής πολιτικής. Εκσυγχρονίστηκε η οργάνωση και η λειτουργία των υπηρεσιών της Τράπεζας, καταρχάς με τη μεταβίβαση των αρμοδιοτήτων που δεν αρμόζουν στο ρόλο της ως κεντρικής τράπεζας. Μεταβιβάστηκαν, δηλαδή, στις εμπορικές τράπεζες ορισμένες εργασίες σε συνάλλαγμα, απλοποιήθηκαν οι διαδικασίες για τον έλεγχο της διαχείρισης του συναλλάγματος ενώ κάποιες βασικές εργασίες ελέγχου των εξαγωγών ανατέθηκαν στα εμπορικά και βιομηχανικά επιμελητήρια και στις εμπορικές τράπεζες. Επίσης, αξιοποιήθηκε το Μηχανογραφικό Κέντρο που προμηθεύτηκε σύγχρονο ηλεκτρονικό εξοπλισμό και ειδικευμένο προσωπικό. Σχετικά με την κατάρτιση του προσωπικού εφαρμόστηκε ένα πρόγραμμα επιμόρφωσης που περιελάμβανε φροντιστήρια και αποστολές στο εξωτερικό για μετεκπαίδευση ενώ έτυχε ιδιαίτερης μέριμνας το θέμα του νέου χώρου στέγασης του κεντρικού καταστήματος της Τράπεζας.

Την οργανωτική δομή του ιδρύματος απαρτίζουν 27 υποκαταστήματα, 65 πρακτορεία στα Δημόσια Ταμεία και το Ινστιτούτο

⁶³ Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, (1978), ό.π. σελ. 745-751

Τραπεζικών Μελετών. Στο ίδρυμα συγκροτούνται 17 τμήματα που είναι ενδεικτικό στοιχείο της διεύρυνσης των εργασιών του και παράλληλα της σπουδαιότητας του έργου που επιτελεί. Τα οικονομικά αποτελέσματα εμφανίζονται ικανοποιητικά. Τα έσοδα και τα κέρδη έχουν αυξητικές τάσεις, το ίδιο και οι δαπάνες, γεγονός που δικαιολογείται από το εκτεταμένο δίκτυο υποκαταστημάτων της τράπεζας και το προσωπικό που το στελεχώνει, αλλά και από την άνοδο του κόστους ζωής. Ωστόσο, η σχέση εσόδων-εξόδων βελτιώθηκε αισθητά. Συνολικά, η δράση της Τράπεζας κρίνεται αξιοσημείωτη διότι καταφέρνει να ανταποκριθεί στον πολυδιάστατο ρόλο της με επιτυχία, προστατεύοντας το νόμισμα, προωθώντας την οικονομική πρόοδο της χώρας και περιφρουρώντας τα συμφέροντα του κοινωνικού συνόλου.

IV) ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1981- 2004: Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Η τέταρτη και τελευταία ενότητα της εργασίας αυτής θα εστιάσει ως επί το πλείστον στην ευρωπαϊκή προοπτική των οικονομιών της Ο.Ν.Ε. και την αποκέντρωση των οικονομικών εξουσιών. Δε θα μπορούσε άλλωστε να γίνει διαφορετικά. Η Ελλάδα μετά την υπογραφή της συνθήκης προσχώρησης το 1981 ανέλαβε ποικίλες υποχρεώσεις απέναντι στην Ε.Ο.Κ. Πρώτα, ήταν η τελωνειακή σύνδεση, η απελευθέρωση της μεταφοράς αγαθών, υπηρεσιών, φυσικών προσώπων και κεφαλαίων για να φτάσουμε ως την Ο.Ν.Ε., την εισαγωγή του ευρώ και το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών (Ε.Σ.Κ.Τ.). Κοινός παρονομαστής είναι η μεταβίβαση των κέντρων εξουσίας στην Κοινότητα, η οποία στο εξής χαράσσει πολιτική, διοικεί, ελέγχει. Ελάχιστα πεδία οικονομικής πολιτικής παραμένουν στα χέρια των εθνικών κυβερνήσεων. Ας πάρουμε όμως τα πράγματα με τη σειρά και ας δούμε αρχικά τι μεταβολές επήλθαν στο τραπεζικό θεσμικό πλαίσιο.

Το Τραπεζικό Σκηνικό Μεταβάλλεται

Το 1982 ακούστηκε για πρώτη φορά ο όρος «εσωτερική αγορά» που δήλωνε την πλήρη ολοκλήρωση της Ε.Ο.Κ. Η έννοια του όρου καθιερώθηκε τον Φεβρουάριο του 1986 στην «Ενιαία Πράξη», που μετέβαλε ορισμένες διατάξεις της ιδρυτικής συνθήκης της Κοινότητας (Συνθήκη της Ρώμης). Ως εσωτερική αγορά θεωρείται «μια περιοχή χωρίς εσωτερικούς φραγμούς μέσα στην οποία η κυκλοφορία αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίου είναι ελεύθερη».⁶⁴ Στον όρο «υπηρεσίες»

⁶⁴ Βλιάμος Σ. ,Κυριαζής Ν., (1993), Ευρωπαϊκή Νομισματική Ολοκλήρωση:Η Αποπεριφερειοποίηση των Εθνικών Τραπεζικών Τομέων, σελ. 13

περιλαμβάνονται και οι τραπεζικές και ασφαλιστικές υπηρεσίες. Κάποια στοιχεία σχετικά με τις τραπεζικές και χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες ανασύρονται και από τη Συνθήκη της Ρώμης και συνδέονται με την αρμονική απελευθέρωση της κίνησης των κεφαλαίων που έλαβε χώρα μόλις το 1986.

Οι κυριότερες οδηγίες που αφορούν τη νέα προοπτική που διαμορφώνεται στο τραπεζικό σύστημα είναι οι ακόλουθες:⁶⁵

Η οδηγία 73/183 E.O.K. στις 16.7.73, που αφορά τις τράπεζες και τους άλλους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς. Καταργεί όλους τους περιορισμούς στην εγκατάσταση των τραπεζών καθώς και των χρηματοπιστωτικών οργανισμών που είναι ήδη εγκατεστημένοι σε μια χώρα μέλος, όταν θέλουν να εγκατασταθούν σε άλλη χώρα μέλος. Η οδηγία ισχύει και για υπηρεσίες που είναι ανεξάρτητες από τις κινήσεις κεφαλαίου. Πρόκειται για μια οδηγία που απελευθερώνει τον ενδοευρωπαϊκό ανταγωνισμό και καταργεί τα εμπόδια εισόδου σε πρώην προστατευμένες αγορές, όπως η ελληνική.

Η γνωστή ως **πρώτη τραπεζική οδηγία**, *οδηγία 77/780 E.O.K.* στις 12.12.77. Επέφερε τον πρώτο ελάχιστο συντονισμό και εναρμόνιση των νόμων, των διατάξεων και των διοικητικών διαταγμάτων που αφορούν τις τραπεζικές δραστηριότητες. Ο κύριος στόχος της οδηγίας είναι ο καθορισμός των κανόνων εποπτείας των τραπεζικών και των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, ώστε να προκύψει σταδιακά μια κοινή τραπεζική αγορά, στην οποία μια τράπεζα ή ένα χρηματοπιστωτικό ίδρυμα που ασκεί τέτοιου είδους δραστηριότητες σε περισσότερες από μια χώρες μέλη να υπάγεται στον έλεγχο των Αρχών του κράτους μέλους όπου βρίσκεται η έδρα του, για όλες τις ενδοκοινοτικές δραστηριότητές του.

Οι παραπάνω οδηγίες στοχεύουν στη δημιουργία μιας ενιαίας ευρωπαϊκής τραπεζικής αγοράς που λειτουργεί μέσα στο ίδιο θεσμικό πλαίσιο με κοινούς θεσμικούς κανόνες.

Η οδηγία 83/350 E.O.K. στις 13.6.83, που αφορά τον έλεγχο των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων σε ενιαία βάση.

Η οδηγία 86/635 E.O.K. στις 8.12.86. Αφορά τους ετήσιους ενοποιημένους ισολογισμούς των χρηματοπιστωτικών και τραπεζικών ιδρυμάτων. Η οδηγία αυτή στην ουσία υλοποιεί τους στόχους των δύο προηγούμενων οδηγιών.

Η γνωστή ως **δεύτερη τραπεζική οδηγία**, *οδηγία 89/646 E.O.K.* στις 22.6.88, περιλαμβάνει τέσσερα βασικά σημεία. α) Καθιερώνει μηχανισμό αμοιβαίας αναγνώρισης (mutual recognition) στην έγκριση των χρηματοπιστωτικών οργανισμών (άδεια λειτουργίας τραπεζικού ιδρύματος). Καθιερώνει, δηλαδή, κοινή άδεια λειτουργίας σχετικά με τις

⁶⁵ Βλιάμος Σ., Κυριαζής Ν., (1993), ό.π. σελ.14-16

υπηρεσίες που μπορεί να προσφέρει ένας τραπεζικός οργανισμός μέσα στην Κοινότητα. Τραπεζικός οργανισμός που έχει ιδρυθεί σε μια χώρα μέλος μπορεί έτσι να λειτουργεί σε όλη την Κοινότητα με ελάχιστες διοικητικές διαδικασίες. β) Εναρμονίζει τους κύριους κανόνες και όρους σχετικά με τον τραπεζικό έλεγχο, που αφορούν τους συντελεστές ρευστότητας-φερεγγυότητας (solvency ratios), την κεφαλαιουχική βάση, τον έλεγχο των μεγάλων μετόχων, τη συμμετοχή σε άλλες εταιρίες. γ) Ενισχύει τη συνεργασία των ελεγκτικών οργάνων των χωρών μελών. Αυτή η συνεργασία ξεπερνά το στενό νομικό πλαίσιο και καλύπτει καθημερινά θέματα λειτουργίας. δ) Το πιο σημαντικό σημείο της δεύτερης τραπεζικής οδηγίας είναι η εισαγωγή και η καθιέρωση της κοινής τραπεζικής άδειας λειτουργίας, που ισχύει από το 1993. Μετά το 1993, μια τράπεζα που είναι ήδη εγκατεστημένη σε μια χώρα μέλος έχει το δικαίωμα να ανοίγει υποκαταστήματα σε άλλη χώρα μέλος χωρίς να χρειάζεται νέα άδεια από τη νέα χώρα μέλος και χωρίς να έχει την υποχρέωση να διατηρεί ελάχιστο όριο κεφαλαιακής βάσης στο υποκατάστημα/ θυγατρική στη νέα χώρα μέλος. Αυτό σημαίνει πως το κατώτατο όριο των 2 δις δραχμών που ίσχυε για την ίδρυση τραπεζών στην Ελλάδα δεν ισχύει για την ίδρυση θυγατρικών ευρωπαϊκών τραπεζών, πράγμα που διευκολύνει την εγκατάσταση νέων τραπεζών από τις χώρες μέλη. Σχετικά με τις συμμετοχές τραπεζών σε άλλες εταιρίες, η οδηγία θέτει τον περιορισμό ότι καμιά συμμετοχή δεν πρέπει να ξεπερνά σε αξία το 10% της κεφαλαιακής βάσης της τράπεζας και το σύνολο των συμμετοχών το 50% της κεφαλαιακής βάσης-ιδίου κεφαλαίου της τράπεζας.

Αυτές οι οδηγίες μειώνουν τον κίνδυνο στον οποίο μπορεί να εκτεθούν οι τράπεζες και έτσι ενισχύουν τη φερεγγυότητά τους και έμμεσα και την εμπιστοσύνη του κοινού προς αυτές.

Η οδηγία 92/30 E.E. στις 28.4.92, επιβάλλει την εποπτεία των πιστωτικών ιδρυμάτων σε ενοποιημένη βάση (consolidated). Προσδιορίζει το αντικείμενο της εποπτείας σε ενοποιημένη βάση, τις μεθόδους ενοποίησης και τον καταμερισμό των ευθυνών μεταξύ κρατών μελών σχετικά με την εποπτεία των πολυεθνικών ομίλων, ιδίως των χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων των οποίων η κύρια δραστηριότητα συνίσταται στην κατοχή συμμετοχών σε πιστωτικά ιδρύματα ή άλλους χρηματοοικονομικούς οργανισμούς. Το αντικείμενο της εποπτείας είναι η φερεγγυότητα, η επάρκεια των ιδίων κεφαλαίων σε σχέση με τους κινδύνους της αγοράς και οι περιορισμοί όσον αφορά τους μεγάλους κινδύνους και τη κατοχή μη χρηματοπιστωτικών συμμετοχών.

Η οδηγία 92/121 E.E. στις 5.2.93 για την εποπτεία και τον έλεγχο των μεγάλων χρηματοδοτικών ανοιγμάτων των πιστωτικών ιδρυμάτων, η οποία αποσκοπεί στην αποτροπή της υπερβολικής συγκέντρωσης αυτών των κινδύνων, έτσι ώστε η αδυναμία εκπλήρωσης των υποχρεώσεων ενός

πελάτη να μη θέτει σε κίνδυνο ένα τέτοιο ίδρυμα και να μην έχει επιπτώσεις στο σύνολο του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Προβλέπει συγκεκριμένα τον περιορισμό των μεγάλων χρηματοδοτικών ανοιγμάτων των πιστωτικών ιδρυμάτων στο 40% των ιδίων κεφαλαίων για μια μεταβατική περίοδο και στη συνέχεια στο 25%, την υποχρεωτική κοινοποίησή τους στις Αρχές μόλις φτάσουν στο 10% των ιδίων κεφαλαίων και τον περιορισμό του συνολικού αθροίσματός τους στο 800% των ιδίων κεφαλαίων.

Η οδηγία 94/19 Ε.Ε. στις 31.5.94 σχετικά με τα συστήματα εγγύησης των καταθέσεων, επιδιώκει να εξασφαλίσει τους καταθέτες σε περίπτωση χρεοκοπίας ενός συγκεκριμένου πιστωτικού ιδρύματος. Η οδηγία προβλέπει την ύπαρξη σε όλα τα κράτη μέλη ενός συστήματος εγγύησης, χρηματοδοτούμενου από τον τραπεζικό κλάδο και καλύπτοντος όλες τις καταθέσεις μέχρι του ποσού των 20000 ευρώ ανά καταθέτη (15000 σε Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία και Λουξεμβούργο). Αυτό το σύστημα καλύπτει τους καταθέτες όχι μόνο σε πιστωτικά ιδρύματα εγκατεστημένα στο κράτος μέλος που τα ενέκρινε αλλά και σε υποκαταστήματα αυτών των ιδρυμάτων εγκατεστημένα σε άλλα κράτη μέλη.

Συμπεραίνουμε λοιπόν πως προωθείται ένα θεσμικό πλαίσιο για τον τραπεζικό τομέα που τον θωρακίζει από κινδύνους, μεγαλώνει τη διαφάνεια και προάγει τον ανταγωνισμό. Κατά συνέπεια, η Ελλάδα από το 1981 μέχρι σήμερα ενισχύει τη φερεγγυότητα των ελληνικών τραπεζών και την εμπιστοσύνη του κοινού προς αυτές. Παρατηρείται ολοένα αυξανόμενη χρήση των τραπεζικών υπηρεσιών από το ελληνικό κοινό, η οικονομία «εκχρηματίζεται» (monetisation) όπως φαίνεται από την εξέλιξη τριών βασικών δεικτών σε πραγματικούς (αποπληθωρισμένους) αριθμούς για την περίοδο 1983-1990. Συγκεκριμένα, το συνολικό πραγματικό ενεργητικό των τραπεζών ανήλθε από 7400 δις δραχμές το 1982 σε 8730 δις δραχμές το 1990, αύξηση 18%. Οι πραγματικές χορηγήσεις παρέμειναν σχεδόν σταθερές από 4244 δις δραχμές το 1982 σε 4062 το 1990, γεγονός που οφείλεται εν μέρει στη στροφή των ελληνικών επιχειρήσεων σε άλλες πηγές χρηματοδότησης, όπως δανεισμό από το εξωτερικό και άντληση κεφαλαίων από το Χρηματιστήριο. Οι πραγματικές καταθέσεις ήταν 5278 δις δραχμές το 1982 και ανήλθαν σε 6830 δις δραχμές το 1990 ή άνοδος 30%. Σημειωτέον πως οι πραγματικές καταθέσεις αυξήθηκαν με ρυθμό υπερδιπλάσιο της ανόδου του Α.Ε.Π. σε πραγματικές τιμές για την ίδια περίοδο, που αντανακλά την αυξανόμενη εμπιστοσύνη του κοινού στο τραπεζικό σύστημα. Η άνοδος του Α.Ε.Π. με βάση το 1981=100 ανήλθε σε 108,7%. Η ακριβής σχέση του ρυθμού ανάπτυξης καταθέσεων προς το ρυθμό αύξησης του Α.Ε.Π., που αποτελεί έναν απλό δείκτη εκχρηματισμού της οικονομίας, ήταν για όλη την περίοδο 3,45, που

σημαίνει ότι οι πραγματικές καταθέσεις αυξήθηκαν τρεις φορές πιο γρήγορα από το πραγματικό ΑΕΠ.

Τρία επιπλέον στοιχεία που πλαισιώνουν το ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα είναι:⁶⁶

- η οδηγία 89/117 Ε.Ε. 16.2.89, που αφορά τη δημοσιότητα των λογιστικών εγγράφων των υποκαταστημάτων που είναι εγκατεστημένα σε ένα κράτος μέλος, των πιστωτικών και χρηματοδοτικών ιδρυμάτων που εδρεύουν εκτός του κράτους αυτού,
- οι οδηγίες 89/299 Ε.Ε. στις 5.5.89 και 92/30 Ε.Ε. στις 28.4.92 σχετικά με τα ίδια κεφάλαια των πιστωτικών ιδρυμάτων, των οποίων ο κοινοτικός ορισμός είναι ένα απαραίτητο στοιχείο για την εναρμόνιση που απαιτεί η αμοιβαία αναγνώριση αυτών των ιδρυμάτων,
- η οδηγία 89/47 Ε.Ε. στις 30.12.89, σχετικά με το δείκτη φερεγγυότητας των τραπεζικών ιδρυμάτων, η οποία καθορίζει το ελάχιστο όριο αυτού του δείκτη καθώς και τον τρόπο υπολογισμού της αναλογίας που πρέπει να τηρείται, αφενός των ιδίων κεφαλαίων, αφετέρου των στοιχείων του ενεργητικού που ενέχουν κίνδυνο και των στοιχείων εκτός ισολογισμού.

Οι Επιπτώσεις της Απελευθέρωσης του Τραπεζικού Συστήματος

Η απελευθέρωση του τραπεζικού τομέα των χωρών μελών, δηλαδή η κατάργηση των εθνικών ελέγχων και περιορισμών και τα μέτρα απελευθέρωσης και ολοκλήρωσης σε κοινοτικό επίπεδο, έχει ως αποτέλεσμα κάθε χώρα μέλος να αποτελεί τμήμα της κοινοτικής χρηματοπιστωτικής αγοράς και να μη μένει απομονωμένη. Κάθε εθνική αγορά αποτελεί πλέον μέρος της παγκόσμιας αγοράς χάρη στην εξέλιξη του τραπεζικού συστήματος. Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την εξέλιξη της οικονομίας κάθε χώρας και επιφέρει σημαντικές επιπτώσεις στο τραπεζικό σύστημα και τη νομισματική πολιτική γενικότερα.

Η απελευθέρωση του τραπεζικού συστήματος, δηλαδή η ελεύθερη εξαγωγή κεφαλαίου, η ελεύθερη διαμόρφωση των επιτοκίων, η ελεύθερη κατεύθυνση και επιλογή των πελατών τα οποία επιδιώκονται από τη δημιουργία ακόμα του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος (Ε.Ν.Σ.) το 1979, θα οδηγήσει αναπόφευκτα σε ένταση του ανταγωνισμού τόσο

⁶⁶ Ζουμπουλάκης Μ., Κυριαζής Ν., (2004), Οι Ελληνικοί Χρηματοπιστωτικοί Θεσμοί, στο: Σακελλαρόπουλος Θ., (επιμ.), Οικονομία και Πολιτική στη Σύγχρονη Ελλάδα

ανάμεσα στις ήδη υπάρχουσες τράπεζες όσο και από νέες τράπεζες. Η αυξημένη αποτελεσματικότητα όμως του τραπεζικού τομέα θα έχει ευεργετικές επιπτώσεις στο σύνολο της οικονομίας λόγω των διασυνδέσεων που υπάρχουν μεταξύ τους.

Ο ανταγωνισμός εντείνεται επίσης λόγω της διασύνδεσης των χρηματοπιστωτικών αγορών. Αν μια χώρα απελευθερώσει το τραπεζικό της σύστημα, αν πράξουν ανάλογα οι άλλες χώρες μέλη, τότε η τραπεζική αγορά της πρώτης χώρας δεν αποτελεί πλέον μια απομονωμένη περιφερειακή αγορά. Έτσι εφόσον δεν είναι πλέον τοπική η αγορά, δεν απολαμβάνει ιδιαίτερης προστασίας και ο ανταγωνισμός εντείνεται ανάμεσα στις τράπεζες της τοπικής αγοράς αλλά και από εξωτερικούς ανταγωνιστές. Οι τράπεζες δηλαδή πρέπει να προσφέρουν υπηρεσίες ανταγωνιστικές, ως προς την ποιότητα και την τιμή. Στοιχεία ανταγωνισμού τιμής αποτελούν για παράδειγμα, η ελεύθερη συμφωνία για επιτόκια και αμοιβές υπηρεσιών, ενώ στοιχεία ποιοτικού ανταγωνισμού αποτελούν η ταχύτητα εξυπηρέτησης, το σύνολο των προσφερόμενων προϊόντων, η προσφορά νέων υπηρεσιών όπως leasing, factoring, η δυνατότητα χρησιμοποίησης ηλεκτρονικών συστημάτων πληρωμής κ.ά.

Με την κατάργηση των ρυθμίσεων και των περιορισμών οι τράπεζες έχουν τη δυνατότητα να γίνουν τράπεζες παροχής γενικών τραπεζικών εργασιών. Παύει να υφίσταται δηλαδή ο κατακερματισμός της αγοράς που ήθελε τις εμπορικές τράπεζες να δραστηριοποιούνται σε ένα τμήμα της αγοράς, τις στεγαστικές σε ένα άλλο, τις επενδυτικές αλλού και την Αγροτική Τράπεζα να μονοπωλεί τη χρηματοδότηση του γεωργικού τομέα. Φυσικά, δεν είναι βέβαιο πως οι γενικές τράπεζες είναι πιο κερδοφόρες, πιο ισχυρές και πιο ανταγωνιστικές από τις εξειδικευμένες τράπεζες.

Αναφορικά με την ελευθερία διαμόρφωσης των επιτοκίων είναι γεγονός πως τα επιτόκια που διαμορφώνονται ελεύθερα στην αγορά οδηγούν με μαθηματική ακρίβεια στην επιλογή σωστών επενδυτικών σχεδίων και την αποφυγή του δανεισμού. Η εμπειρία το έχει αποδείξει όσον αφορά την ελληνική περίπτωση. Στην Ελλάδα μέχρι το 1986 ισχύουν αρνητικά (αποπληθωρισμένα) επιτόκια δανεισμού και καταθέσεων που οδηγούσαν σε υπερδανεισμό πολλών επιχειρήσεων και μη-ορθολογική δανειοδότηση. Η αναλογία ιδίων προς ξένα κεφάλαια στις ελληνικές επιχειρήσεις μειώθηκε από 58,2% το 1974 στο 30,6% το 1983. Αντίστοιχα το ποσοστό των ιδίων κεφαλαίων προς το συνολικό κεφάλαιο μειώθηκε από 34,6% στο 23,4%. Τα κύρια επιχειρήματα που επέβαλαν την καθιέρωση ρυθμιζόμενων επιτοκίων είναι πως ο έλεγχός τους από το κράτος κρατά σταθερό το κόστος δανεισμού για τις βιομηχανικές μονάδες, υποβοηθώντας την ανάπτυξη. Η άποψη στηρίζεται στις υποθέσεις α) πως οι καταθέσεις είναι η κύρια πηγή των τραπεζικών

πόρων (άρα χαμηλό κόστος καταθέσεων συνεπάγεται χαμηλά επιτόκια δανεισμού) και β) ότι τα χαμηλά επιτόκια δανεισμού ενισχύουν τη ανάπτυξη με την ενίσχυση των επενδύσεων.

Τα Χαρακτηριστικά του Ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος μετά την Απελευθέρωση

Όταν η χώρα εντάχθηκε στην Ε.Ο.Κ. το 1981, ο χρηματοπιστωτικός της τομέας χαρακτηριζόταν από μια μικρή κεφαλαιαγορά, ένα εξαιρετικά ρυθμιζόμενο τραπεζικό σύστημα και από αυστηρούς περιορισμούς στη διακίνηση κεφαλαίων. Από το 1985 όμως και κυρίως το 1986 όταν απελευθερώθηκε το τραπεζικό σύστημα στην Ελλάδα έχει γίνει και συνεχίζει να γίνεται σημαντική προσπάθεια για την κατάργηση όλων αυτών των περιορισμών και ελέγχων. Οι τράπεζες πλέον έχουν απόλυτη ελευθερία τιμολόγησης σε ένα ευρύ φάσμα προϊόντων: α) Έχουν απελευθερωθεί τα τραπεζικά επιτόκια για όλα τα είδη των καταθέσεων, εκτός των καταθέσεων ταμειυτηρίου (κατώτατο όριο), β) Τα επιτόκια χορηγήσεων για βιομηχανικά και εμπορικά δάνεια είναι ελεύθερα, γ) Καταργήθηκαν οι εκπτώσεις δανείων για βιοτεχνικά δάνεια ενώ δ) Απελευθερώθηκαν οι προμήθειες για διαμεσολαβητικές εργασίες με το εξωτερικό.

Σχετικά με τις υποχρεωτικές δεσμεύσεις των τραπεζών η κατάσταση στις αρχές του 1992 έχει διαμορφωθεί ως εξής:⁶⁷

- Το ποσοστό των καταθέσεων στις εμπορικές τράπεζες που τοποθετείται αναγκαστικά σε αγορές εντόκων γραμματίων και ομολογιών του Δημοσίου αυξήθηκε από 38% στις αρχές του 1989 στο 40% το 1990. Γενικά, παρατηρούνται παλινδρομήσεις που οφείλονται στο χρόνιο πρόβλημα της χρηματοδότησης των ελλειμμάτων του κρατικού προϋπολογισμού. Η ύπαρξη υψηλού ποσοστού δεσμεύσεων από την άλλη ευθύνεται για τα υψηλά επιτόκια χορηγήσεων και τη μεγάλη τους διαφορά από τα επιτόκια καταθέσεων και τη δυσχέρεια των επενδύσεων. Η Τράπεζα της Ελλάδος έχει αναλάβει τη υποχρέωση να μειώσει το ποσοστό των δεσμεύσεων στο 25-30% μέχρι τις αρχές του 1992, στα πλαίσια των διαπραγματεύσεων με την Κοινότητα.
- Καταργήθηκαν το 1991 οι δεσμεύσεις για τις «ειδικές» χρηματοδοτήσεις των δημοσίων επιχειρήσεων και οργανισμών.

⁶⁷ Κορρές Γ., Χιόνης Δ., (2003), Ελληνική Οικονομία: Οικονομική Πολιτική και Ανάλυση Βασικών Μακροοικονομικών Μεγεθών, σελ. 206-207

- Η Τράπεζα της Ελλάδος από τις 9 Μαρτίου 1990 έχει τη δυνατότητα να διενεργεί δημοπρασίες κρατικών χρεογράφων (open market operations). Επίσης, η πώληση τίτλων του Δημοσίου που βρίσκονται στο χαρτοφυλάκιο της μπορεί να γίνει προς το σύνολο των πιστωτικών ιδρυμάτων, ενώ στις δημοπρασίες αυτές μπορούν να συμμετέχουν και φυσικά ή νομικά πρόσωπα, εκτός των τραπεζών. Οι αποφάσεις αυτές συνιστούν ένα πολύ σημαντικό βήμα για την άσκηση της νομισματικής πολιτικής, η οποία κατευθύνεται από το σύστημα της «κατευθυνόμενης παρέμβασης» προς το σύστημα της «έμμεσης παρέμβασης» στην ανοικτή αγορά, όπως το χρησιμοποιούν όλες οι Κεντρικές Τράπεζες των ανεπτυγμένων χωρών.
- Με απόφαση της Τράπεζας της Ελλάδος δόθηκε η δυνατότητα στις εμπορικές τράπεζες να διενεργούν underwriting για εκδόσεις μετοχικού κεφαλαίου σε εταιρίες των οποίων οι μετοχές διαπραγματεύονται στο Χρηματιστήριο Αθηνών.
- Στις 7 Μαΐου 1990, με σκοπό τον ορθολογικό έλεγχο του πιστωτικού τομέα, αποφασίστηκε η υποχρέωση των τραπεζών να ανακοινώνουν στη Τράπεζα της Ελλάδος οποιαδήποτε συμμετοχή σε μετοχές των χρηματοπιστωτικών εταιριών εφόσον η συμμετοχή τους αυτή ξεπερνά το 10% του μετοχικού κεφαλαίου της εταιρίας. (Εφαρμογή δεύτερης τραπεζικής οδηγίας E.O.K.).
- Διευκολύνονται ορισμένες πράξεις κίνησης κεφαλαίου με το εξωτερικό. Ειδικότερα, επιτρέπεται στα πιστωτικά ιδρύματα και στους δημόσιους οργανισμούς και επιχειρήσεις που δανείζονται σε συνάλλαγμα να προβαίνουν σε συμφωνίες ανταλλαγής επιτοκίου και νομίσματος χωρίς πρότερη έγκριση της Τράπεζας της Ελλάδος. Επίσης, οι εταιρίες επενδύσεων χαρτοφυλακίου και διαχείρισης αμοιβαίων κεφαλαίων μπορούν να αναλαμβάνουν συνάλλαγμα για επενδύσεις σε τίτλους ξένων χρηματιστηρίων.
- Από την 1^η Ιανουαρίου 1993 απελευθερώνονται ουσιαστικά οι κινήσεις κεφαλαίων και την 1^η Ιουλίου 1994 απελευθερώνεται το συνάλλαγμα.
- Από την 1^η Νοεμβρίου 1994 (2^η φάση Ο.Ν.Ε.) καταργείται σταδιακά η υποχρεωτική τραπεζική χρηματοδότηση του κρατικού προϋπολογισμού. (Ισχυε ποσοστό κάλυψης 10%).
- Δημιουργούνται νέα τραπεζικά προϊόντα τα κυριότερα από τα οποία είναι: α) Η δυνατότητα εταιριών να κρατούν καταθέσεις προθεσμίας (δικαίωμα που είχαν μόνο οι ιδιώτες), β) Η προσφορά νέων προϊόντων από τις εμπορικές τράπεζες προς τους πελάτες τους όπως leasing, factoring, δάνεια σε

συνάλλαγμα και εγγυητικές επιστολές χωρίς προηγούμενη έγκριση της Τράπεζας της Ελλάδος και γ) Διατραπεζικά δάνεια.

Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα στις αρχές του 1992 περιλαμβάνει 25 ελληνικές τράπεζες και 21 υποκαταστήματα ξένων τραπεζών. Από τις 25 ελληνικές τράπεζες, 18 είναι εμπορικές, 4 είναι εξειδικευμένες (Αγροτική, Εθνική, Στεγαστική, Εθνική Κτηματική και Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο)-αλλά χάνουν τη εξειδίκευσή τους μετά την απελευθέρωση του συστήματος- και 3 είναι επενδυτικές (ΕΤΒΑ, ΕΤΕΒΑ, Τράπεζα Επενδύσεων). Από τις 18 εμπορικές τράπεζες, οι 9 ελέγχονται από το κράτος μέσω συμμετοχών πλειοψηφίας (Εθνική, Εμπορική, Ιονική, Κρήτης, Γενική, Αττικής, Κεντρική, Μακεδονίας-Θράκης, Επαγγελματικής Πίστωσης) και 9 είναι ιδιωτικές (Πίστωσης, Εργασίας, Χίου, Ευρωεπενδυτική, Δωρική, Ασπός, Interbank, Εγνατία και Πειραιώς).

Με την απελευθέρωση του συστήματος δημιουργήθηκαν 7 νέες ιδιωτικές τράπεζες. Η απελευθέρωση προσφέρει υψηλές δυνατότητες κερδοφορίας στον τραπεζικό τομέα καθώς και τη δυνατότητα εκμετάλλευσης ειδικών δραστηριοτήτων (niche) που δεν υπήρχαν πριν. Άλλωστε, η δημιουργία νέων τραπεζών είναι ένδειξη πως ο ανταγωνισμός στην ελληνική αγορά-μια πρώην προστατευμένη αγορά-θα αυξηθεί περισσότερο.

Υπάρχουν, επίσης, 17 γραφεία αντιπροσωπειών ξένων τραπεζών, ενώ το τραπεζικό σύστημα εξακολουθεί να κυριαρχείται από τους δύο μεγάλους ομίλους, της Εθνικής (Εθνική, Κτηματική, Στεγαστική, ΕΤΕΒΑ) και της Εμπορικής (Εμπορική, Ιονική, Αττικής). Ταυτόχρονα, μετά το 1990 παρατηρείται η προσπάθεια των ελληνικών κυβερνήσεων να μειωθεί η συμμετοχή του κράτους στον τραπεζικό τομέα με δύο κυρίως τρόπους. Πρώτον, με τις ιδιωτικοποιήσεις (συνολική πώληση τραπεζών) που αφορά τις τράπεζες Κρήτης, Ιονική, ΕΤΒΑ και ορισμένες μικρότερες και δεύτερον, με τις μετοχοποιήσεις που αφορούν τη διάθεση επιπλέον πακέτων μετοχών μέσω χρηματιστηρίων (π.χ. της Ελληνικής) ή της πώλησής τους σε ξένους επενδυτές (π.χ. το 10% της Εμπορικής στην Credit Agricole). Στη δεύτερη περίπτωση όμως το Δημόσιο, αν και δεν έχει συνολικά τη μετοχική πλειοψηφία, παραμένει ο μεγαλύτερος μέτοχος και διατηρεί τη διοίκηση της επιχείρησης, γεγονός που οδήγησε στην κριτική ότι οι μετοχοποιήσεις γίνονται για καθαρά ταμειακούς λόγους και δεν αποτρέπουν την κρατική παρέμβαση. Πραγματική αποδέσμευση μπορεί να επέλθει είτε αν πωληθούν εξ ολοκλήρου οι τράπεζες που βρίσκονται υπό δημόσιο έλεγχο είτε αν συγχωνευθούν με άλλες ιδιωτικές (όπως επιχειρήθηκε με τις τράπεζες Εθνική και Alpha Bank το 2002 που κατέληξε σε αποτυχία) είτε αν πωληθούν νέες μετοχές με παράλληλη παραχώρηση της διοίκησης.

Ως προς το ρόλο της Τράπεζας της Ελλάδος, που βρίσκεται στον πυρήνα του χρηματοπιστωτικού συστήματος, παρουσιάζει την ιδιομορφία πως παρόλο που είναι κεντρική τράπεζα διαθέτει μετοχές εισηγμένες στο Χρηματιστήριο, χρηματοδοτεί ως κανονική εμπορική τράπεζα τις επιχειρήσεις του Δημοσίου, έχει κέρδη και διανέμει μερίσματα. Όσον αφορά όμως την προετοιμασία για την Ο.Ν.Ε. το καταστατικό της τράπεζας πρέπει να αλλάξει ώστε να εναρμονιστεί με τις κοινοτικές οδηγίες και να αναλάβει την αποστολή που έχουν άλλες κεντρικές τράπεζες όπως η Bundesbank. Η Τράπεζα της Ελλάδος έπρεπε αφενός να αποδεσμευτεί και να ανεξαρτητοποιηθεί σταδιακά από την κυβέρνηση και αφετέρου να προετοιμαστεί για την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (Ε.Κ.Τ.) το 2002. Το πρώτο σημείο είχε ως αποτέλεσμα τη μεγαλύτερη αυτονομία της Τράπεζας της Ελλάδος στη χάραξη νομισματικής πολιτικής με σκοπό να επιτευχθούν τα τρία νομισματικά κριτήρια του Μάαστριχ για την Ο.Ν.Ε. (σύγκλιση πληθωρισμού, επιτοκίων και σταθερότητα της ισοτιμίας) και το αίσιο τέλος της ένταξης στην Ο.Ν.Ε. Αντιθέτως, το δεύτερο σημείο αφορά την απώλεια χάραξης της νομισματικής πολιτικής από κάθε χώρα ανεξάρτητα και τη μεταβίβαση της αρμοδιότητας αυτής σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Κατά συνέπεια, η Ελλάδα και οι άλλες χώρες της Ο.Ν.Ε. χάνουν ένα σημαντικό εργαλείο άσκησης της οικονομικής πολιτικής και παραμένει σε αυτές ένα μέρος της δημοσιονομικής πολιτικής συνεπικουρούμενη σε μικρό βαθμό από την εισοδηματική πολιτική.

Τι Γίνεται με την Ανταγωνιστικότητα του Ελληνικού Χρηματοπιστωτικού Συστήματος;

Η ένταξη της χώρας στην Ε.Ο.Κ. το 1981 και η απελευθέρωση του τραπεζικού συστήματος με την κατάργηση μιας σειράς θεσμικών περιορισμών, όπως για παράδειγμα τα ρυθμιζόμενα από την Τράπεζα της Ελλάδος επιτόκια που ήταν ίδια για όλες τις τράπεζες χωρίς διακρίσεις, ο κατακερματισμός των τραπεζικών δραστηριοτήτων (π.χ. η στεγαστική πίστη αποτελούσε αντικείμενο μόνο δύο εξειδικευμένων τραπεζών, της Κτηματικής και της Στεγαστικής, ενώ οι εμπορικές τράπεζες δεν είχαν το δικαίωμα να χορηγούν δάνεια), οι συναλλαγματικού περιορισμοί και οι περιορισμοί στις κινήσεις κεφαλαίου-ιδίως στις εξαγωγές-, ήταν ένα πρωτόγνωρο πεδίο για την Ελλάδα, μια χώρα με κλειστή ως τότε οικονομία. Η αποδοχή των κανόνων και των ρυθμίσεων της Κοινότητας και η συνακόλουθη έκθεση στον ανταγωνισμό επεφύλασσαν σοβαρές αλλαγές στο τραπεζικό σύστημα. Η χώρα όμως σε κάθε περίπτωση αντεπεξήλθε και συμβάδισε επί ίσοις όροις με τα υπόλοιπα κράτη μέλη

σε όλες τις φάσεις εξέλιξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως την ένταξη στην Ο.Ν.Ε. και το ευρώ.

Φυσικά, σε κάθε περίπτωση, οι επιπτώσεις της απελευθέρωσης ήταν πιο ευνοϊκές για τις άλλες χώρες μέλη. Κατά τα πρώτα χρόνια ισχύος των νέων ρυθμίσεων ο τραπεζικός τομέας στην Ελλάδα παρουσιάζεται ακόμη υπανεπτυγμένος. Είναι γνωστό πως ο βαθμός ανάπτυξης του τραπεζικού τομέα συνιστά δείκτη της ανάπτυξης του συνόλου της οικονομίας. Στην Ελλάδα ο τομέας της απασχόλησης συμβάλλει κατά 1,7% με τον κοινοτικό μέσο όρο (πλην Λουξεμβούργου) να κυμαίνεται μεταξύ 3,4%-3,9%. Οι χορηγήσεις αντιστοιχούν στο 71,1% του ΑΕΠ στην Ελλάδα έναντι 96%-208,3% του ΑΕΠ στις χώρες μέλη. Τα κέρδη προ φόρων ανέρχονται στο 0,37% του ΑΕΠ καλύπτοντας την απόσταση από τη Μ. Βρετανία (0,35%), την Ολλανδία (0,32%) και κοντά στο Βέλγιο (0,45%) μακριά όμως από τους υπόλοιπους. Επίσης, ανάπτυξη του δικτύου των υποκαταστημάτων είναι ανεπαρκής. Στην Ελλάδα αντιστοιχούν 12591 κάτοικοι ανά υποκατάστημα και ακολουθούν η Πορτογαλία με 6829 η Ιρλανδία με 4357 και η Ιταλία με 4192 κατοίκους ανά υποκατάστημα. Εξάλλου η Ελλάδα είχε τα χαμηλότερα επιτόκια.

Για να εξετάσουμε όμως τα πράγματα στην αντικειμενική τους διάσταση πρέπει να πούμε πως η Ελλάδα είχε διαφορετικό σημείο εκκίνησης συγκριτικά με τις άλλες χώρες μέλη. Η Ελλάδα προσπαθούσε να αφήσει πίσω της ένα απαρχαιωμένο, υπερπροστατευμένο και αναποτελεσματικό σύστημα και τα κατάφερε. Αυτό που έπρεπε να γίνει για να βελτιωθεί η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών ήταν να επιμορφωθεί το προσωπικό και να αποκεντρωθούν οι αποφάσεις ώστε να αυξηθεί η αποδοτικότητα των εργαζομένων και, παράλληλα με την υιοθέτηση ενός συστήματος παροχής κινήτρων, ο κάθε ένας να είναι έτοιμος πια να αναλαμβάνει ευθύνες και να παίρνει αποφάσεις ώστε το σύστημα να λειτουργεί ομαδικά αποφέροντας κέρδη. Πολύ σημαντικό ήταν επίσης να εισαχθούν νέες υπηρεσίες και προϊόντα που εγγυώνται μεγαλύτερη κερδοφορία πλάι στα «παραδοσιακά» προϊόντα των τραπεζών. Τέτοιες υπηρεσίες είναι το leasing, το factoring, οι κάρτες, τα ηλεκτρονικά συστήματα πληρωμών (ATM, ΔΙΑΣ⁶⁸) κ.ά.

Το 1992 πλέον το τραπεζικό σύστημα της χώρας είναι πολύ πιο σύγχρονο, πιο αποδοτικό και πιο τεχνολογικά εξελιγμένο και συνεχίζει αδιάκοπα να αναπτύσσεται μέχρι το τελικό σημείο της ένταξης της χώρας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (Ο.Ν.Ε.) Το άνοιγμα στον ανταγωνισμό ήταν έντονο για όλα τα κράτη μέλη (μειώθηκαν τα ποσοστά κέρδους, αυξήθηκαν οι διαμεσολαβητικές τους εργασίες κ.ά.) πόσο μάλλον για τις αναπτυσσόμενες χώρες και την Ελλάδα. Οι ελληνικές

⁶⁸ Ο στόχος του ΔΙΑΣ-διατραπεζικό σύστημα πληρωμών-είναι να μειωθούν οι συναλλαγές στα ταμεία των τραπεζών ώστε να επιτευχθεί καλύτερη και ταχύτερη εξυπηρέτηση των πελατών και μείωση του λειτουργικού κόστους. [Βλιάμος Σ., Κυριαζής Ν., (1993), ό.π., σελ.69]

τράπεζες υστερούσαν σε θέματα ποιότητας προσφερόμενων υπηρεσιών, όπως είναι η ταχύτητα εξυπηρέτησης, το εύρος νέων προσφερόμενων προϊόντων, οι συμβουλευτικές υπηρεσίες, η οργάνωση, και οι ξένες και οι ιδιωτικές τράπεζες έσπευσαν να εκμεταλλευτούν αυτήν την αδυναμία. Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα χαρακτηριζόταν από α) Ακαμψία στην εφαρμογή της νομισματικής πολιτικής, β) Έλλειψη ευελιξίας και προσαρμοστικότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος, γ) Καθορισμό εκ των προτέρων των περιθωρίων κέρδους των τραπεζών, συνεπώς νόθευση του ανταγωνισμού, δ) Διαρροές πιστώσεων, ε) Αναποτελεσματική κατανομή των πόρων.

Σημαντικό στοιχείο ανταγωνιστικότητας συνιστά το δίκτυο υποκαταστημάτων μιας τράπεζας. Τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1990 παρατηρείται μια προσπάθεια επέκτασης των ελληνικών ιδιωτικών και ξένων τραπεζών. Ο τρόπος που επεκτείνεται κάθε τράπεζα είναι διαφορετικός. Οι μεγάλες τράπεζες καλύπτουν υπάρχοντα κενά στο δίκτυό τους, οι μικρές τράπεζες φροντίζουν να αποκτήσουν επαρκή αντιπροσώπηση σε κεντρικά σημεία της χώρας ενώ οι ξένες τράπεζες ακολουθούν πιο επιλεκτικές μεθόδους. Επιλέγουν συνήθως για την εγκατάστασή τους περιοχές που παρουσιάζουν υψηλή απόδοση για διάφορους λόγους όπως κάτοικοι με υψηλά εισοδήματα (η ΒΝΡ άνοιξε υποκαταστήματα στην Κηφισιά και τη Ν. Ερυθραία), ύπαρξη λιμανιού στην περιοχή (η ΑΒΝ-Αμρο στον Πειραιά) κ.ά.

Πραγματική πρόκληση όμως αποτελεί για το χρηματοπιστωτικό σύστημα της χώρας να ξεφύγει από τον εναγκαλισμό του κράτους. Μόνο έτσι θα μπορέσει να αναδιαρθρωθεί και να λειτουργήσει ισότιμα σε καθεστώς ελεύθερου ανταγωνισμού. Δεν είναι όμως καθόλου εύκολο να εγκαταλειφθούν από τη μια στιγμή στη άλλη πρακτικές και συνήθειες που ισχύουν εδώ και χρόνια. Η απελευθέρωση των αγορών εγκυμονεί κινδύνους που δε συμβαδίζουν με την προσπάθεια απεξάρτησης από τους μηχανισμούς του Δημοσίου.

Η Οικονομική και Νομισματική Ένωση- Ο.Ν.Ε.

Η πορεία για τη Επίτευξή της

Η πολιτική βούληση για την εμβάθυνση και περαιτέρω ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν έκδηλη από το ξεκίνημα αυτού του εγχειρήματος με τη θέσπιση της Ε.Ο.Κ. που περιελάμβανε μηχανισμούς όπως το νομισματικό φίδι και το Ενιαίο Νομισματικό Σύστημα (Ε.Ν.Σ.) τη δεκαετία του 1970. Έχει φτάσει πια ο καιρός για κάποια παραπάνω βήματα σε αυτό το πεδίο. Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Ανόβερο, λοιπόν, τον Ιούνιο του 1988 αποφασίστηκε η σύνταξη μελέτης για την Ο.Ν.Ε. Η Ο.Ν.Ε. θα υλοποιήσει το στόχο της εμβάθυνσης με την

οικονομική και νομισματική ενοποίηση των κρατών μελών. Η μελέτη που συντάχθηκε οδήγησε τον Ιούνιο του 1989 κατά τη διάρκεια του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Μαδρίτης στην απόφαση να αρχίσει από 1 Ιουλίου 1990 η πρώτη φάση της Ο.Ν.Ε. με την πλήρη απελευθέρωση των κεφαλαίων και την ισχυροποίηση του Συμβουλίου των Διοικητών των 12 Κεντρικών Τραπεζών των κρατών μελών.

Στη συνθήκη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στα άρθρα 102Α ως 109Μ αναφέρονται λεπτομερώς οι διατάξεις που αφορούν στη σταθερότητα των τιμών, στον αμετάκλητο καθορισμό των συναλλαγματικών ισοτιμιών μεταξύ των νομισμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέχρι το 1999 και την καθιέρωση κοινού νομίσματος (ευρώ), στην ανάπτυξη κοινής νομισματικής πολιτικής, στο στενό συντονισμό των οικονομικών πολιτικών και στην ίδρυση του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών (Ε.Σ.Κ.Τ.). Η υλοποίηση της Ο.Ν.Ε. ήταν ένας από τους πιο φιλόδοξους και συνάμα πιο αμφισβητούμενους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αποτελεί όμως πραγματικότητα από την 1^η Νοεμβρίου 1993 οπότε υπογράφηκε η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και αποφασίστηκε οριστικά η δημιουργία της Ο.Ν.Ε.

Η Συνθήκη του Μάαστριχ αποτελεί την ιστορική συνέχεια της ευρωπαϊκής πολιτικής καθώς δίνει προτεραιότητα στην ολοκλήρωση της οικονομικής ενοποίησης των κρατών μελών και θέτει τις βάσεις για την Ο.Ν.Ε. Η Οικονομική και Νομισματική Ένωση στηρίχθηκε στο σχέδιο Ντελόρ, σύμφωνα με το οποίο η νομισματική ένωση θα ολοκληρωθεί σε τρεις φάσεις από το 1990 ως το 1999 με ένα χρονοδιάγραμμα που προβλέπει την επίτευξη προόδου σε συγκεκριμένες προθεσμίες. Το πρώτο στάδιο διαρκεί από τον Ιούλιο του 1990 μέχρι τον Δεκέμβριο του 1993. Αυτή η φάση είχε σαν βασικούς στόχους την επίτευξη σύγκλισης μεταξύ των οικονομικών πολιτικών και τη στενότερη συνεργασία μεταξύ των κεντρικών τραπεζών. Ιδρύθηκε η Νομισματική Επιτροπή που είχε συμβουλευτικό χαρακτήρα όσον αφορά στην προώθηση της συντονισμένης πολιτικής των κρατών μελών στο βαθμό που χρειαζόταν για τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς.

Οι διαπραγματεύσεις για τη μετάβαση στο δεύτερο και στο τρίτο στάδιο και το περιεχόμενο των σταδίων αυτών υπήρξαν ένα ιδιαίτερα λεπτό θέμα. Ο στόχος ήταν διττός. Αφενός έπρεπε να αποφευχθεί οποιαδήποτε σύγκρουση αρμοδιοτήτων μεταξύ της νομισματικής πολιτικής των κρατών μελών και της ευρωπαϊκής νομισματικής πολιτικής κατά τη μεταβατική περίοδο. Αφετέρου τα δύο στάδια έπρεπε να συνδεθούν έτσι ώστε το ένα να συμπληρώνει το άλλο. Κατά συνέπεια, το δεύτερο στάδιο που άρχισε τον Ιανουάριο του 1994 και διήρκεσε ως τον Δεκέμβριο του 1998 είναι μια περίοδος συντονισμένων προσπαθειών για τα κράτη μέλη που επιθυμούν να συμμετάσχουν στην νομισματική ενοποίηση. Οι αρμοδιότητες για θέματα νομισματικής πολιτικής

εναπόκεινται στα κράτη μέλη υπό την προϋπόθεση ότι οι κεντρικές τράπεζες θα καταστούν ανεξάρτητες. Στα πλαίσια της διαδικασίας για την ανεξαρτησία των Κεντρικών Τραπεζών, η Συνθήκη απαγορεύει σε αυτές να παρέχουν στις κυβερνήσεις τη δυνατότητα αναλήψεων ή οποιουδήποτε άλλου είδους πιστωτικές διευκολύνσεις καθώς επίσης και να αγοράζουν τίτλους του Δημοσίου απευθείας από τον εκδότη. Παράλληλα, η Συνθήκη ορίζει ότι απαγορεύεται κάθε μέτρο που θεσπίζει προνομιακή πρόσβαση των αρχών στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, εφόσον δεν απαγορεύεται από λόγους προληπτικής εποπτείας.

Από θεσμική άποψη, την 1^η Ιανουαρίου 1994 ιδρύθηκε το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ίδρυμα (Ε.Ν.Ι.), το οποίο αργότερα διαδέχθηκε η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (Ε.Κ.Τ.) . Έργο του Ε.Ν.Ι. ήταν να υποστηρίξει τα κράτη μέλη στην προσπάθεια που κατέβαλαν για την πλήρωση των κριτηρίων που απαιτούνται για τη συμμετοχή τους στο τρίτο στάδιο. Ανέπτυξε επίσης τα μέσα και τις διαδικασίες για την εφαρμογή κοινής νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής. Το Ε.Ν.Ι. ασχολούταν περισσότερο με τα τεχνικά ζητήματα που συνδέονταν με τη μετάβαση στο ενιαίο νόμισμα και με τις προπαρασκευαστικές εργασίες που χρειαζόνταν για να είναι σε θέση η Ε.Κ.Τ. και οι κεντρικές τράπεζες των κρατών μελών να εφαρμόσουν μια ενιαία νομισματική και συναλλαγματική πολιτική βασισμένη στο ευρώ με την έναρξη του τρίτου σταδίου. Παρακολουθούσε επίσης σε συνεργασία με τις κεντρικές τράπεζες την πρόοδο που επιτυγχανόταν στον τραπεζικό και χρηματοπιστωτικό τομέα στο πλαίσιο της μετάβασης στο ενιαίο νόμισμα. Τέλος το Ε.Ν.Ι. έθεσε σε λειτουργία το διευρωπαϊκό αυτοματοποιημένο σύστημα ταχείας διαβίβασης κεφαλαίου TARGET, το οποίο επιτρέπει την εκτέλεση εσωτερικών και διεθνών πληρωμών σε ευρώ.

Η σταθερότητα ενός κοινού νομίσματος προϋποθέτει αξιόπιστη πολιτική σταθερότητας των κρατών μελών και υψηλό βαθμό σύγκλισης των οικονομιών που συμμετέχουν. Για το λόγο αυτό, στο δεύτερο στάδιο δύνανται να συμμετέχουν όλα τα κράτη μέλη της Ε.Ε., η πρόσβαση όμως στο τρίτο στάδιο απαιτούσε την ικανοποίηση των λεγόμενων κριτηρίων σύγκλισης προκειμένου να επιτύχει το εγχείρημα. Τα κριτήρια σύγκλισης ήταν:

- Υψηλός βαθμός σταθερότητας των τιμών: ο στόχος θεωρείται ότι έχει επιτευχθεί εφόσον το ποσοστό πληθωρισμού ενός κράτους δεν υπερβαίνει το μέσο όρο των τριών κρατών μελών με τις καλύτερες επιδόσεις από άποψη σταθερότητας τιμών περισσότερο από 1,5 ποσοστιαία μονάδα.
- Σταθερότητα των δημοσίων οικονομικών: ο στόχος απαιτεί το δημόσιο έλλειμμα ενός κράτους μέλους να μην υπερβαίνει το 3% του ΑΕΠ και εφόσον το συνολικό χρέος του δεν είναι μεγαλύτερο από το 60% του ΑΕΠ. Στον τομέα αυτό πάντως

υπάρχουν περιθώρια στην αξιολόγηση. Αν το δημόσιο χρέος ενός κράτους μέλους μειώνεται διαρκώς και πλησιάζει την τιμή αναφοράς, το Συμβούλιο μπορεί να αποφασίσει ότι το κριτήριο πληρούται.

- Σταθερότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών: ένα νόμισμα πρέπει να κινηθεί για δύο χρόνια τουλάχιστον εντός των στενών περιθωρίων διακύμανσης που ορίζει ο Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (Μ.Σ.Ι.), χωρίς να υποτιμηθεί έναντι άλλου νομίσματος.
- Διάρκεια της σύγκλισης και της συμμετοχής στον Μ.Σ.Ι.: το κριτήριο αυτό αφορά τα ονομαστικά μακροπρόθεσμα επιτόκια τα οποία δεν πρέπει να υπερβαίνουν περισσότερο από δύο ποσοστιαίες μονάδες τα μέσα μακροπρόθεσμα επιτόκια των τριών κρατών μελών με τα χαμηλότερα ποσοστά πληθωρισμού.

Τα κριτήρια σύγκλισης θεωρήθηκαν χρήσιμοι δείκτες της ικανότητας μιας χώρας να συμμετάσχει στην Ο.Ν.Ε. Πρόβαλαν τις σημαντικές αποκλίσεις μεταξύ των κρατών μελών της Ε.Ε. που εξακολουθούσαν να υφίστανται αλλά και την πρόθεση που εκφράζεται μέσα από την Συνθήκη του Μάαστριχ να δοθούν τα απαραίτητα χρονικά περιθώρια για την ομαλή και ταχεία μετάβαση στην Ο.Ν.Ε. Ενόψει του περάσματος λοιπόν στο τρίτο στάδιο και με βάση τα χρονοδιαγράμματα που όριζε η Συνθήκη ΕΚ έπρεπε να διαπιστωθεί αν τα κράτη μέλη εκπλήρωσαν τις υποχρεώσεις τους για την επίτευξη της σύγκλισης. Πράγματι, την 1^η Μαΐου 1998 το Συμβούλιο απεφάνθη ότι έντεκα κράτη μέλη-το Βέλγιο, η Γερμανία, η Γαλλία, η Ισπανία, η Ιταλία, η Ιρλανδία, το Λουξεμβούργο, οι Κάτω Χώρες, η Αυστρία, η Πορτογαλία και η Φινλανδία- πληρούσαν τους απαραίτητους όρους για την υιοθέτηση του ενιαίου νομίσματος. Δε συνέβαινε όμως το ίδιο για την Ελλάδα και τη Σουηδία, που κρίθηκε ότι παρέκκλιναν από τους στόχους. Συμμετείχαν όμως ακόμη σε όλες τις διαδικασίες που στόχευαν στη διευκόλυνση της μελλοντικής τους ένταξης στη ζώνη του ευρώ.

Με την έναρξη του τρίτου σταδίου της Ο.Ν.Ε. την 1^η Ιανουαρίου 1999 πραγματοποιήθηκαν ορισμένες σημαντικές θεσμικές αλλαγές. Καταργήθηκε το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ίδρυμα (Ε.Ν.Ι.) και άρχισε τη λειτουργία της η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (Ε.Κ.Τ.) και το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών (Ε.Σ.Κ.Τ.). Επίσης, καταργήθηκε η Νομισματική Επιτροπή και ιδρύθηκε η Οικονομική και Δημοσιονομική Επιτροπή. Έργο της Επιτροπής αυτής είναι να παρακολουθεί την οικονομική και χρηματοπιστωτική κατάσταση των κρατών μελών και να υποβάλλει σχετικές εκθέσεις στο Συμβούλιο, να διατυπώνει γνώμες προς το Συμβούλιο και την Επιτροπή και να εξετάζει τουλάχιστον μια φορά το χρόνο την κατάσταση ως προς την ελεύθερη

κίνηση των κεφαλαίων. Τέθηκε, τέλος, σε λειτουργία ο νέος Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (Μ.Σ.Ι. 2) για τις χώρες που δε συμμετείχαν σε πρώτη φάση στο ενιαίο νόμισμα, όπως για παράδειγμα η Ελλάδα. Η αποδοχή της Νομισματικής και Οικονομικής Ενοποίησης εξαρτάται σε τελική ανάλυση από το βαθμό αποδοχής της διαδικασίας από τους Ευρωπαίους πολίτες. Ο βαθμός αποδοχής του ενιαίου νομίσματος σε μια χώρα έχει καθοριστική σημασία για τη επιτυχία του προγράμματος σύγκλισης και την ικανοποίηση των αιτημάτων του Μάαστριχ.

Από την έναρξη του τελικού σταδίου της Ο.Ν.Ε., η Κοινότητα έχει ενιαία νομισματική πολιτική και ενιαίο νόμισμα, το ευρώ. Τα πάντα ρυθμίζονται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (Ε.Κ.Τ.) και τις κεντρικές τράπεζες των κρατών μελών, το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών (Ε.Σ.Κ.Τ.). Η Ε.Κ.Τ. και το Ε.Σ.Κ.Τ. είναι πλήρως ανεξάρτητα και δεν δέχονται υποδείξεις ούτε από τις κυβερνήσεις ούτε από τους κοινοτικούς θεσμούς. Η πλήρης ανεξαρτησία της Ε.Κ.Τ. εξάλλου είναι ο ακρογωνιαίος λίθος της νέας νομισματικής πολιτικής της Κοινότητας. Όλες οι κεντρικές τράπεζες, συμπεριλαμβανομένων και αυτών που δε συμμετέχουν στην ενιαία νομισματική πολιτική, είναι μέλη του Ε.Σ.Κ.Τ. από την έναρξη του τρίτου σταδίου. Πρωταρχικός στόχος του Ε.Σ.Κ.Τ. είναι η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών, ενώ επίσης στηρίζει τις γενικές οικονομικές πολιτικές της Κοινότητας. Τα βασικά καθήκοντα του Ε.Σ.Κ.Τ. είναι:

- Να χαράσσει και να εφαρμόζει τη νομισματική πολιτική της Κοινότητας.
- Να διενεργεί πράξεις συναλλάγματος.
- Να κατέχει και να διαχειρίζεται τα επίσημα συναλλαγματικά αποθέματα των κρατών μελών.
- Να προωθεί την ομαλή λειτουργία των συστημάτων πληρωμής.

Η συναλλαγματική πολιτική έναντι των νομισμάτων τρίτων χωρών καθορίζεται από το Συμβούλιο σε συνεργασία με την Ε.Κ.Τ. Η Ε.Κ.Τ. εκδίδει τους αναγκαίους κανονισμούς και λαμβάνει τις αναγκαίες αποφάσεις για την εκτέλεση των καθηκόντων που ανατίθενται στο Ε.Σ.Κ.Τ. Η Ε.Κ.Τ. έχει τις εξής εξουσίες:

- Ορίζει τα ελάχιστα αποθεματικά των κεντρικών τραπεζών και τα επιτόκια επί των αποθεματικών αυτών.
- Επιβάλλει πρόστιμα και άλλες χρηματικές ποινές σε επιχειρήσεις για παραβίαση των κανονισμών και των αποφάσεών της.
- Συλλέγει στατιστικά στοιχεία για τη διεκπεραίωση των αποστολών της.

Η Ε.Κ.Τ. έχει το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπει την έκδοση τραπεζογραμματίων σε ευρώ μέσα στη κοινότητα. Η Ε.Κ.Τ. και οι

κεντρικές τράπεζες μπορούν να εκδίδουν τέτοια τραπεζογραμμάτια. Τα κράτη μέλη μπορούν να εκδίδουν κέρματα σε ευρώ, σε ποσότητα που εγκρίνει η Ε.Κ.Τ. Η Ε.Κ.Τ. διατυπώνει γνώμες για κάθε προτεινόμενη κοινοτική πράξη που εμπίπτει στο πεδίο των δραστηριοτήτων της. Με απόφαση του Συμβουλίου ορίζεται το πλαίσιο και οι συνθήκες διαβούλευσης της Τράπεζας με τις εθνικές αρχές για τα σχέδια νομοθετικών διατάξεων που την αφορούν.

Κατά την εναρκτήρια ημερομηνία του τρίτου σταδίου, την 1^η Ιανουαρίου 1999, το ECU αντικαταστάθηκε από το ευρώ, το οποίο κατέστη πλέον αυτοτελές νόμισμα. Το ευρώ είναι πραγματικότητα, είναι το νέο νόμισμα των κρατών μελών που συμμετέχουν πλήρως στην ενιαία νομισματική πολιτική. Ο Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (Μ.Σ.Ι.2) ο οποίος αντικατέστησε το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα περιορίζει τις διακυμάνσεις μεταξύ του ενιαίου νομίσματος αυτών των κρατών και των νομισμάτων των κρατών μελών με παρέκκλιση, μεταξύ των οποίων η Ελλάδα. Με απόφαση της Επιτροπής σχετικά με τις ενισχυμένες διαδικασίες σύγκλισης και τον Μ.Σ.Ι. 2. στο τρίτο στάδιο της Ο.Ν.Ε. διευκολύνεται η συμμετοχή των κρατών αυτών στη ζώνη του ενιαίου νομίσματος για να εξασφαλισθεί η σταθερότητα της ενιαίας αγοράς.

Από τα μέσα του 2000 η Ελλάδα πέτυχε να εκπληρώσει όλα τα κριτήρια σύγκλισης και έγινε δεκτή στη ζώνη του ευρώ από την 1^η Ιανουαρίου 2001. Η Ελλάδα έγινε μια από τις χώρες που υιοθέτησαν το κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα, γεγονός με πολυδιάστατες συνέπειες. Η χάραξη της οικονομικής πολιτικής γίνεται πλέον σε κεντρικό επίπεδο από την Ε.Κ.Τ. και η Τράπεζα της Ελλάδος, η κεντρική τράπεζα της χώρας έχει την ευθύνη της εφαρμογής των αποφάσεων της Ε.Κ.Τ. Η Τράπεζα της Ελλάδος Αναλαμβάνει στο εξής τις παρακάτω δραστηριότητες:

- Διενεργεί πράξεις ανοιχτής αγοράς με τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα (κυρίως *repos* επί κρατικών τίτλων).
- Παρέχει διευκολύνσεις οριακής χρηματοδότησης και αποδοχής καταθέσεων.
- Για τη διενέργεια πράξεων νομισματικής πολιτικής χρησιμοποιείται το σύστημα πληρωμών Ερμής, κατά αντιστοιχία του ευρωπαϊκού συστήματος TARGET. Επίσης, η Τράπεζα της Ελλάδος διαχειρίζεται μέρος του συναλλαγματικού αποθέματος της Ε.Κ.Τ. και τα συναλλαγματικά διαθέσιμα που δεν έχουν μεταβιβασθεί.
- Συμμετέχει σε παρεμβάσεις του Ευρωσυστήματος προκειμένου να επηρεάσει την ισοτιμία του ευρώ.
- Εκτυπώνει τραπεζογραμμάτια (και κέρματα για το Δημόσιο).
- Ασκεί την εποπτεία του πιστωτικού συστήματος.
- Λειτουργεί ως ταμίας και εντολοδόχος του Δημοσίου.

Σύμφωνα με τον κανονισμό του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Άμστερνταμ το 1997, που αφορά την καθιέρωση του ευρώ και την αντικατάσταση των εθνικών νομισμάτων των συμμετεχόντων κρατών, ορίστηκαν τα εξής: Από την 1^η Ιανουαρίου 2002, η Ε.Κ.Τ. και οι κεντρικές τράπεζες των συμμετεχόντων κρατών μελών θέτουν σε κυκλοφορία τα τραπεζογραμμάτια σε ευρώ και, από την ημερομηνία αυτή, τα τραπεζογραμμάτια και κέρματα σε ευρώ έχουν την ιδιότητα του νόμιμου χρήματος. Από την ίδια ημερομηνία, τα συμμετέχοντα κράτη μέλη εκδίδουν κέρματα σε ευρώ ή σε λεπτά (cents). Τα τραπεζογραμμάτια και τα κέρματα των εθνικών νομισμάτων διατήρησαν για ένα διάστημα ως έξι μήνες και στη συνέχεια αποσύρθηκαν. Από την 1^η Ιανουαρίου του 1999, η νομισματική και η συναλλαγματική πολιτική ασκούνται σε ευρώ, ενθαρρύνεται η χρήση του ευρώ στις αγορές συναλλάγματος και τα συμμετέχοντα κράτη μέλη εκδίδουν σε ευρώ τα νέα μεταβιβάσιμα χρεόγραφα του Δημοσίου. Κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου, δηλαδή μέχρι την 1^η Ιανουαρίου 2002, οι οικονομικοί φορείς του ιδιωτικού τομέα μπορούσαν να χρησιμοποιούν το ευρώ, όχι όμως υποχρεωτικά, δεδομένου ότι μπορούσαν να χρησιμοποιούν και τα εθνικά νομίσματα.

Την 1^η Ιανουαρίου 2002 άρχισαν να κυκλοφορούν τα χαρτονομίσματα και τα κέρματα σε ευρώ παράλληλα με τα εθνικά χαρτονομίσματα και κέρματα, που σταδιακά αποσύρονταν από την κυκλοφορία. Έξι μήνες μετά τα εθνικά νομίσματα έπαψαν να έχουν εξοφλητική ισχύ, αλλά ακόμα και σήμερα μπορούν να ανταλλάσσονται με ευρώ στις εθνικές κεντρικές τράπεζες. Το πέρασμα προς το νέο νόμισμα είχε ολοκληρωθεί.

Τα κράτη μέλη που πέρασαν στο τρίτο στάδιο της Ο.Ν.Ε. έχασαν βέβαια την αυτονομία άσκησης της νομισματικής πολιτικής τους, εφόσον δε διαθέτουν πλέον την ελευθερία χειρισμού δύο βασικών εργαλείων αυτής της πολιτικής, της συναλλαγματικής ισοτιμίας του νομίσματος και των επιτοκίων (ελευθερία που είχε ήδη χαθεί κατά μεγάλο μέρος λόγω της αλληλεξάρτησης των ευρωπαϊκών οικονομιών). Συγχρόνως, έχασαν και την ευθύνη για τη διατήρηση της ισοτιμίας του νομίσματός τους σε σταθερά επίπεδα και της εξισορρόπησης του ισοζυγίου πληρωμών τους, με αντάλλαγμα τον καταμερισμό της ευθύνης ως προς την ισοτιμία του ευρώ σε σχέση με τα νομίσματα τρίτων χωρών και ως προς την ισορροπία του ισοζυγίου πληρωμών των χωρών που προσχωρούν στο τρίτο στάδιο της Ο.Ν.Ε.

Ενώ συμβαίνουν όλες αυτές οι αλλαγές σε πρακτικό επίπεδο δε μπορούμε να αγνοήσουμε ορισμένα πρακτικά και ψυχολογικά προβλήματα που ανέκυψαν. Άλλαξαν συνήθειες χρόνων, πάγιες αντιλήψεις των ανθρώπων και μάλιστα σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα και σε τόσο ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων που η αλλαγή της

νομισματικής μονάδας αποτέλεσε μια πρόκληση χωρίς προηγούμενο στον τομέα της λογιστικής και τεχνικοοικονομικής οργάνωσης. Τα κράτη μέλη κατέβαλαν πολύ μεγάλη προσπάθεια για να εξασφαλιστεί ότι ο κύριος όγκος των συναλλαγών θα γινόταν σε ευρώ τον πρώτο μήνα κυκλοφορίας του, τον Ιανουάριο του 2002. Στη συνέχεια, διευκόλυναν την ανταλλαγή των παλαιών χαρτονομισμάτων και κερμάτων με χαρτονομίσματα και κέρματα σε ευρώ.

V) ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αν επιχειρούσαμε να χαρακτηρίσουμε την πορεία του ελληνικού νομισματοπιστωτικού συστήματος κατά τον 20^ο αιώνα θα λέγαμε ότι πρόκειται για μια αργή, βήμα προς βήμα διαδικασία για την εδραίωση της εμπιστοσύνης του κοινού στο νόμισμα και το χρηματοπιστωτικό σύστημα. Στη διάρκεια ενός αιώνα το τραπεζικό σύστημα της χώρας αναμορφώθηκε ριζικά και οργανώθηκε εκ νέου προσπαθώντας πάντα να συμβαδίσει με τα διεθνή πρότυπα. Άλλωστε, η Ελλάδα είναι μέλος της Ο.Ν.Ε., που σημαίνει πως η χώρα συγκλίνει με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες τουλάχιστον όσον αφορά τις επιδιώξεις της νομισματικής της πολιτικής. Η θεμελίωση της εμπιστοσύνης του κοινού στους ελληνικούς χρηματοπιστωτικούς θεσμούς οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αναγκαστική προσαρμογή της ελληνικής οικονομίας στους όρους της διεθνούς οικονομίας.

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να εξετάσουμε και να σχολιάσουμε συνοπτικά τα κυριότερα γεγονότα του 20^{ου} αιώνα που οδήγησαν τη χώρα στην κατάσταση στην οποία βρίσκεται σήμερα. Κατά το Μεσοπόλεμο (1920-1940) παρατηρούμε τις αγωνιώδεις προσπάθειες των νομισματικών αρχών προκειμένου να ενταχθεί η δραχμή στο διεθνές νομισματικό σύστημα και να συνδεθεί με τα ισχυρά νομίσματα της εποχής. Ο στόχος επιτεύχθηκε για ένα διάστημα όμως η νομισματική σταθεροποίηση είχε προσωρινό χαρακτήρα καθώς η έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και η Κατοχή που ακολούθησε προκάλεσαν ισχυρές δημοσιονομικές διαταραχές. Το τραπεζικό σύστημα αυτή την εποχή αναπτύχθηκε, ιδιαίτερα κατά τα διαστήματα ανάκαμψης της οικονομίας, και υπερέβη τις προσδοκίες όλων καθώς αντεπεξήλθε με επιτυχία ακόμα και στις δύσκολες στιγμές της περιόδου.

Κατά την περίοδο της Κατοχής χάθηκαν όλα τα κεκτημένα της προηγούμενης περιόδου. Η οικονομία αποδιοργανώθηκε πλήρως και χαρακτηριζόταν από τις συνεχείς νομισματικές επεκτάσεις και τον επιταχυνόμενο πληθωρισμό. Οι απόπειρες νομισματικής σταθεροποίησης στα έτη 1944-1952 απέβησαν άκαρπες, γεγονός που προκάλεσε την απώλεια της εμπιστοσύνης του κοινού στο νόμισμα. Το κύριο πρόβλημα ήταν τα διογκωμένα δημόσια ελλείμματα που τροφοδοτούσαν τον

πληθωρισμό και δεν άφηναν κανένα περιθώριο ανασυγκρότησης και αποκατάστασης της νομισματικής σταθερότητας.

Με τη λήξη του εμφυλίου πολέμου σήμανε μια νέα εποχή για την ελληνική οικονομία, η «χρυσή εποχή» της δραχμής (1953-1972). Επικράτησε σταθερότητα στο νομισματικό πεδίο χάρη στη συγκράτηση των δημοσιονομικών διαταραχών και την εύρυθμη γενικά λειτουργία του διεθνούς νομισματικού συστήματος. Η δραχμή συνδέθηκε με το δολάριο και διατήρησε σταθερή την ισοτιμία της για 20 χρόνια ενώ μέσω του δολαρίου κράτησε σταθερή ισοτιμία με το χρυσό. Η εσωτερική αξία της δραχμής διατηρήθηκε επίσης σταθερή και συνέβαλε στη συγκράτηση των πληθωριστικών προσδοκιών. Την περίοδο αυτή κυρίαρχο ρόλο παίζουν οι μηχανισμοί της αγοράς που πλέον λειτουργεί σχετικά ελεύθερα και συμβάλλει στην ορθολογική κατανομή των πόρων στους τομείς που χρειάζονται ανάπτυξη. Σε συνδυασμό μάλιστα με το ελεγχόμενο πιστωτικό σύστημα ενισχύθηκε η αποδοτικότητα των επενδύσεων και η αναπτυξιακή διαδικασία εν γένει.

Το τοπίο αλλάζει τα αμέσως επόμενα χρόνια. Το δολάριο υποτιμήθηκε στα τέλη του 1971 και τον Φεβρουάριο του 1973 αλλά η δραχμή διατήρησε σταθερή την ισοτιμία της ως προς αυτό με αποτέλεσμα να υποστεί επίσης υποτίμηση της τάξης του 6,5-8%. Η δραχμή εισερχόταν στο «καθεστώς της διολίσθησης» που σήμανε μια πολύ αρνητική περίοδο για την οικονομία της χώρας, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1980. Η αναπτυξιακή διαδικασία ανεκόπη και ο πληθωρισμός βρισκόταν σε υψηλά επίπεδα την εποχή που επιχειρείται η αναδιανομή του εισοδήματος και του πλούτου μέσω της πολιτικής μισθών και της διεύρυνσης του δημοσίου τομέα. Παράλληλα, η χώρα, ενώ έγινε μέλος της Ε.Ο.Κ. το 1981, αδυνατούσε από ένα σημείο και έπειτα να συμβαδίσει με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Μπροστά σε αυτή την κατάσταση, το 1987 ξεκίνησε μια διαδικασία απελευθέρωσης του πιστωτικού συστήματος που εντάθηκε μετά το 1990, και το τέλος της εποχής της διολίσθησης της δραχμής. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 1990, η χώρα προχώρησε στη δημοσιονομική της προσαρμογή, μειώνοντας τις δανειακές της ανάγκες, μείωσε σημαντικά τον πληθωρισμό και προέβη σε ορισμένα διαρθρωτικά έργα, όπως η εξυγίανση του ασφαλιστικού συστήματος, η απλοποίηση του φορολογικού συστήματος και η απελευθέρωση των κεφαλαίων θέλοντας να καλύψει την απόσταση από τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Η προσαρμογή ήταν βαθμιαία, τελικά όμως επιτεύχθηκε και η δραχμή κατάφερε να ενταχθεί στο Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα (Ε.Ν.Σ.), να εκπληρώσει τα κριτήρια του Μάαστριχ και να ακολουθήσει μαζί με τα υπόλοιπα κράτη μέλη το πρόγραμμα του ενιαίου νομίσματος ως την εισαγωγή του ευρώ την 1^η Ιανουαρίου 2002.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγγελόπουλος Α., (1939), Το Δημόσιον Χρέος της Ελλάδος, Αθήνα
- Αλογοσκούφης Γ., Λαζαρέτου Σ., (1997), Η Δραχμή: Νομισματικά Καθεστώτα και Δημοσιονομικές Διαταραχές στη Νεότερη Ελλάδα, εκδ., Αθηναϊκή Οικονομική, Αθήνα
- Βαρβαρέσος Κ., (1952), Έκθεσις επί του Οικονομικού Προβλήματος της Ελλάδος, εκδ. Σαββάλας, 2002, Αθήνα
- Βενέζης Η., (1955), Χρονικό της Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα
- Βλιάμος Σ., Κυριαζής Ν., (1993), Ευρωπαϊκή Νομισματική Ολοκλήρωση: Η Αποπεριφερειοποίηση των Εθνικών Τραπεζικών Τομέων (Ανάλυση της Ελληνικής Περίπτωσης), Ένωση Ελληνικών Τραπεζών
- Γαλάνης Θ. Ν., (1946), Τραπεζικαί Μελέται, Αθήνα
- Δεμαθάς Ζ., Καλαφάτης Θ., Σακελλαρόπουλος Θ., (1991), Νομισματικά Καθεστώτα και η Νομισματική τους Διαχείριση στην Ελλάδα 1880-1930, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα
- Δερτιλής Γ. (1980), Το Ζήτημα των Τραπεζών (1871-1873), ΜΙΕΤ
- Δουκάκης Β., (1993), Το Νόμισμα, Το Οικονομικό
- Ζολώτας Ξ., (1929), Νομισματική Σταθεροποίησης, Αθήνα
- Ζουμπουλάκης Μ., Κυριαζής Ν., (2004), «Οι Ελληνικοί Χρηματοπιστωτικοί Θεσμοί», στο Σακελλαρόπουλος Θ., (επιμ.), Οικονομία και Πολιτική στη Σύγχρονη Ελλάδα, τομ. Β, εκδ. Διόνικος, Αθήνα
- Καζάκος Π., (2001), Ανάμεσα σε Κράτος και Αγορά: Οικονομία και Οικονομική πολιτική στην Μεταπολεμική Ελλάδα 1944-2000, εκδ. Πατάκη, Αθήνα
- Κορλίρας Π., (2000), Νομισματική Θεωρία, εκδ. Μπένου, Αθήνα
- Κορρές Γ., Χιόνης Δ., (2003) Ελληνική Οικονομία: Οικονομική Πολιτική και Ανάλυση Βασικών Μακροοικονομικών Μεγεθών, εκδ. Σταμούλη, Αθήνα
- Κυρκιλίτσης Α., (1935), η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος και οι άλλες Εμπορικές Τράπεζες-1928-1934, Αθήνα
- Κωστής Κ., (1986), Οι Τράπεζες και η Κρίση 1929-1932, ΙΕΠ/ Εμπορική Τράπεζα, Αθήνα

Βιβλιογραφία

Μούσης Ν., (2001), Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτική, 9^η έκδοση, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα

Παπαηλίας Θ., (1996), Ελληνική Οικονομία 1948-1995: Μύθοι και Πραγματικότητα, Αγροτική Τράπεζα

Προβόπουλος Γ. (επιμ.), (1995), Το Ελληνικό Χρηματοπιστωτικό Σύστημα: Τάσεις και Προοπτικές, Alpha Τράπεζα Πίστεως, Αθήνα

Στασινόπουλος Γ., (2000), Νομισματική Θεωρία και Πολιτική στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα

Τ.Ε., Τα Πρώτα Πενήντα Χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος 1928-1978, (1978)

Τσουλφίδης Λ., (2003), Οικονομική Ιστορία της Ελλάδος, εκδ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη

Χαριτάκης Γ., Καλλιάβας Α., Μικέλης Ν., (1932), Οικονομική Επετηρίδα της Ελλάδος 1931, Αθήνα

Χουμανίδης Λ., (2002), Η Εξέλιξις των Ελληνικών Χρηματοπιστωτικών Ιδρυμάτων και Θεσμών, εκδ. Σύγχρονη Εκδοτική, Αθήνα

Χριστοδουλάκη Ο., (2002), «Η Μεταρρύθμιση του Τραπεζικού Συστήματος και η Ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος», στο: Χατζηιωσήφ Χ., Ιστορία της Ελλάδος του 20^{ου} αιώνα, τομ. Β1, Ο Μεσοπόλεμος, εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα

Ψαλιδόπουλος Μ., (1989), Η Κρίση του 1930 και οι έλληνες Οικονομολόγοι, ΙΕΠ/ Εμπορική Τράπεζα, Αθήνα

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

ΤΙΤΛΟΣ

ΛΗΞΗ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΔΑΝΕΙΖΟΜΕΝΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τηλ.: 24210 6300-1

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000074599